

Helvey. L Robert

Robert Helvey tərəfindən qələmə alınmış “Strateji Dinc Mübarizə: Əsas Prinsiplər” kitabı siyasi ədəbiyyat sahəsində qeyri-zorakılıq və dinc mübarizə barədə yazılmış ən vacib əsərlərdən biridir. Kitabda Cin Şarpın nəzəriyyələri ilə yanaşı, bir sıra digər siyasi elmlər nəzəriyyələrindən də istifadə edilib. Bununla yanaşı, birbaşa dinc mübarizənin baş verdiyi ölkələr və onun nəticələri praktiki şəkildə izah edilib.

Kitabın Azərbaycan oxucusu ilə qovuşması çox təqdirəlayiq haldır. Belə ki, kitab sosial və siyasi elmlər sahəsində təhsil alan tələbələr, tədqiqatçılar və müəllimlər üçün faydalı materialdır. Bununla yanaşı, demokratiya uğrunda mübarizə aparan bütün təşkilat və hərəkatlar üçün faydalı məsləhət və yol xəritəsidir.

ISBN 978-9952-949-11-2

9 789952 494112

Qiyməti: 4 manat

Helvey. L Robert

Strateji Dinc Mübarizə: Əsas Prinsiplər

Strateji Dinc Mübarizə: Əsas Prinsiplər

Helvey. L Robert

Strateji Dinc Mübarizə: Əsas Prinsiplər

NİDAKITAB

2014

Robert L. Helvey
On Strategic Nonviolent Conflict: Thinking About the
Fundamentals
The Albert Einstein Institution, Boston
Copyright ©2004 by Robert L. Helvey

Robert L. Helvey
“Strateji Dinc Mübarizə: Əsas Prinsiplər”

Tərcüməçi:

Vuqar Əli

Elmi redaktor:

Xəyyam Namazov

Bədii redaktor:

Aynur Zərrintac

Üz qabığının tərtibatçısı:

Hacı Hacıyev

Helvey. L Robert, “Strateji Dinc Mübarizə: Əsas Prinsiplər”,
“OL” MMC, Bakı 2014.

Kitab N!DA Vətəndaş Hərəkətinin həyata keçirdiyi “Kitab
Tərcüməsi Layihəsi” çərçivəsində dilimizə tərcümə olunub.
Sosial və siyasi elmlər tələbələri, müəllimləri və ictimai-siyasi
fəallar üçün tövsiyyə edilir

ISBN

Təşəkkürlər

Kitabın hazırlanıb ərsəyə gəlməsində köməkliyi keçən hər kəsə, kitabın tərcüməçisi və hazırda siyasi məhbus Rəşad Həsənova, elmi redaktoru Xəyyam Namazova, Bədii redaktor: Aynur Zərrintaca dizayner Hacı Hacıyeva xüsusi təşəkkür edirik. Bu kitab N!DA Vətəndaş Hərəkatının həyata keçirdiyi “Kitab Tərcüməsi Layihəsi” çərçivəsində dilimizə tərcümə olunub.

***N!DA Vətəndaş Hərəkatı
İdarə Heyəti***

Mündəricat

Ön Söz	5
Birinci fəsil: Siyasi hakimiyyət nəzəriyyəsi	9
İkinci fəsil: Dəstək sütunları	20
Üçüncü fəsil: İtaətkarlıq.....	31
Dördüncü fəsil: Dinc mübarizənin mexanizm və metodları	37
Beşinci fəsil: Problem həll etmə.....	55
Altıncı fəsil: Strateji dəyərləndirmə	60
Yeddinci fəsil: Əməliyyat planlamada əsas məqamlar.....	82
Səkkizinci fəsil: Psixoloji əməliyyatlar.....	93
Doqquzuncu fəsil: Strateji düşünmənin əsasları	104
Onuncu fəsil: Qorxu	119
On birinci fəsil: Liderlik	126
On ikinci fəsil: Bulandırıcılar.	137
On üçüncü fəsil: Xarici kütləyə təsir göstərmə.....	145
On dördüncü fəsil: İclas və təlim.....	153
Əlavə.....	162

Ön Söz

Avtoritarizm, diktatura və totalitar rejimlərin öz təbəələrinə qarşı həyata keçirdikləri zorakı davranışların nəticəsidir ki, tarix boyu insanlıq bu tipli istibdad rejimlərinə qarşı mübarizə aparmış, insan haqq və azadlıqlarını qoruyacaq yeni sosial və siyasi sistemlər yaratmaq uğrunda baş sındırmışdır. Demokratiya, respublika, konstitusiya, insan haqqları və bu kimi bir sıra ideyalar da həmin bu prosesin nəticələridir.

Həm uzaq, həm də yaxın tarix göstərir ki, demokratiya və insan haqqlarını özünün əsas meyarına çevirmiş siyasi sistemləri qurmaq o qədər də asan məsələ deyil. Bu dəfələrlə olduğu kimi, yenə də insanların həyatı bahasına başa gələ bilər. Öz demokratik sistemlərini qurmuş qərb dövlətləri belə bunun üçün on minlərlə insan qurban veriblər. Yaxın tariximizdə islam coğrafiyasında və “Ərəb Baharı” adlandırılan üsyanlar və nəticələri də sübut etdi ki, demokratiya və insan haqqları uğrundakı baş verən bütün mübarizə və inqilablar hər zaman istənilən sonluqla nəticələnmir. Belə ki, proseslər vətəndaş müharibəsinə, hərbi qüvvələrin hakimiyyətə gəlməsinə və nəticədə kütləvi insan qırğınlarına çevrilə bilər. Elə buna görə də, siyasi elmlər demokratiyaya keçid prosesində qarşısına yeni bir hədəf qoyur. Qansız və heç bir insanın həyatına zərər vermədən demokratiyaya necə keçməli? Bunun üçün nəzəriyyəçilər tərəfindən siyasi elmlərdə yeni bir termin - “qeyri-zorakılıq” və “dinc mübarizə” ideyaları ortaya atıldı.

Dinc mübarizə anlayışı insanların öz haqq və azadlıqları, şəffaf və hüquqa söykənən idarəetmə sistemi və demokratiya uğrunda zorakı hökumətlərə qarşı apardıqları mübarizəni və bu çərçivədə yaranmış qruplar, təşkilatlar və hərəkətləri, o cümlədən, onların istifadə etdikləri qeyri-zorakı metodları ifadə etmək üçün istifadə edilir. İstibdad rejimlərinə qarşı dinc mübarizə aparan bütün hərəkətlər birmənalı olaraq, bütün növ zorakı hərəkətlərdən və bunu

yaradacaq vasitələrdən imtina edirlər. Dinc mübarizəyə qoşulmuş qrupların istifadə etdikləri metodlar insan haqqlarını pozan sistemlərlə əməkdaşlıq etməkdən imtina, onlara qarşı baykot, mitinqlər və digər etiraz vasitələri ilə sosial, siyasi itaətsizlik göstərməkdən ibarətdir. Hərəkətlər bu vasitələrlə həm zorakı hökumətlərin gücünü zəiflədir, həm də onları müxtəlif razılaşmalara məcbur edərək, dinc yolla demokratik islahatlara nail olur və yaxud onların hakimiyyətdən dinc yolla əl çəkməsinə çalışırlar. Bütün hallarda dinc mübarizə demokratiyaya keçiddə qarşısına əsas hədəf kimi qeyri-zorakı, dinc, şiddətsiz və qansız metodlardan istifadəni qoyub.

Cin Şarp (*Gene Sharp*)

Demək olar ki, həyatının böyük bir hissəni “dinc mübarizə” mövzusunda həsr etmiş və bu ideyanın nəzəriyyə halına salınmasında böyük rolu olmuş şəxs, üç dəfə Nobel Sülh Mükafatı laureatı, Siyasi Elmlər üzrə professor Cin Şarpdır. O, öz əsərlərində dinc mübarizənin sosial, siyasi və metodoloji konsepsiyasını işləyib hazırlamışdır. Şarp bir çox nəzəriyyəçi tərəfindən “qeyri-zorakılığın Makiavellisi” və “Dinc mübarizənin Clausewitz-i” adlanır. Cin Şarpın dinc mübarizə konsepsiyasının ana fikri budur ki, *“əgər insanlar tabe olmazsa, hökumətlər idarə edə bilməzlər”*.

Cin Şarp bakalavr və magistratura təhsilini ABŞ-ın Ohio dövlət Universitetində, Siyasi Nəzəriyyələr üzrə doktorantura təhsilini isə Oxford Universitetində alıb. O, Siyasi Elmlər üzrə Massachusetts Dartmouth Universitetinin professorudur. Bununla yanaşı, Şarp artıq 30 ilə yaxındır ki, Harvard Universitetinin beynəlxalq münasibətlər mərkəzində araşdırmalar aparır.

Cin Şarp dinc mübarizə, güc siyasəti, real siyasət üzrə bir çox kitabların müəllifidir. Məsələn: “Dinc mübarizə siyasəti” (1973), “Qandi, siyasi strategiyaçı kimi” (1979), “Sosial güc və siyasi azadlıq” (1980), “Vətəndaş əsaslı müdafiə” (1990), “Diktaturadan

demokratiyaya” (1993). Onun kitabları dünyanın otuzdan çox dilinə tərcümə edilib. Cin Şarp günümüzün “Dinc Mübarizə” sahəsi üzrə ən böyük yazarı və nəzəriyyəçisidir.

Albert Eynşteyn İnstitutu

Xüsusilə, son dövrlərdə, qeyri-zorakılıq və dinc mübarizə mövzuları siyasi və sosial elmlər sahəsində ən çox diqqət mərkəzində olan mövzulardan birinə çevrilib. Belə ki, bu mövzu Amerika və Avropanın bir çox universitetlərinin Siyasi və Sosial Elmlər fakültələrində dərs kimi tədris edilir. Bununla yanaşı, bir çox beynəlxalq institut, mərkəz və QHT-lərin əsas araşdırma mövzudur.

Əsası Cin Şarp tərəfindən qoyulan Albert Eynşteyn İnstitutu da dinc mübarizə və qeyri-zorakılıq sahəsi üzrə ixtisaslaşıb. Təşkilatın əsas missiyası isə bunlardır:

“Albert Eynşteyn İnstitutunun missiyası münaqişələrdə dinc hərəkətin strateji tətbiqinə və bütün dünya üzrə tədqiq olunmasına təkan verməkdir. Təşkilat aşağıdakı sahələr üzrə ixtisaslaşıb:

- ♦ Demokratik azadlıqların və təsisatların müdafiəsi,
- ♦ Zülmə, diktaturaya və soyqırımlara qarşı mübarizə,
- ♦ Siyasi alət kimi zorakılıqdan istifadə hallarının azaldılması.

Təşkilat qarşıya qoyduğu missiyaları aşağıdakı vasitələrlə həyata keçirir:

- Dinc fəaliyyət metodları üzrə araşdırmalara və siyasi tədqiqatlara dəstək vermək, həmçinin, onların keçmiş münaqişələrdə tətbiqinə nəzər yetirmək;

- Bu araşdırmanın nəticələrini müxtəlif nəşrlər, konfranslar və media vasitəsilə ictimaiyyətlə bölüşmək;

- Dinc mübarizə aparan qruplarla mübarizənin strateji potensialı haqqında məsləhətləşmələr aparmaq.

Kitab haqqında

Robert Helvey tərəfindən qələmə alınmış *“Strateji Dinc Mübarizə: Əsas Prinsiplər”* kitabı siyasi ədəbiyyat sahəsində qeyri-zorakılıq və dinc mübarizə barədə yazılmış ən vacib əsərlərdən biridir. Kitabda Cin Şarpın nəzəriyyələri ilə yanaşı, bir sıra digər siyasi elmlər nəzəriyyələrindən də istifadə edilib. Bununla yanaşı, birbaşa dinc mübarizənin baş verdiyi ölkələr və onun nəticələri praktiki şəkildə izah edilib.

Kitabın Azərbaycan oxucusu ilə qovuşması çox təqdirəlayiq haldır. Belə ki, kitab sosial və siyasi elmlər sahəsində təhsil alan tələbələr, tədqiqatçılar və müəllimlər üçün faydalı materialdır. Bununla yanaşı, demokratiya uğrunda mübarizə aparan bütün təşkilat və hərəkatlar üçün faydalı məsləhət və yol xəritəsidir.

Xəyyam Namazov
Berlin, 2013

Birinci Fəsil

Siyasi Hakimiyyət Nəzəriyyəsi

Siyasi hakimiyyət – hakimiyyətdə olanların, xüsusilə, hökumət, dövlət və müxalifətdə olan qrupların öz məqsədlərinə çatmaq üçün səlahiyyət, mükafatlandırmalar və sanksiyalar da daxil olmaqla, istifadə etdikləri bütün təsir, təzyiq və digər bu kimi vasitələrin cəmidir.

Dr. Cin Şarp, “*Dinc Mübarizə Siyasəti*”

Hakimiyyət uğrunda mübarizə bütün insanlığın və onların yaratdığı institutların təbii nəticəsi kimi meydana gəlir. Bu proses millətlər arasında, hökumətlər daxilində, korporasiyalar arasında və içərisində, hətta dostlar arasında belə baş verir.¹

Orta statistik vətəndaşlara bunlardan ən çox tanış olanı vergi gəlirlərinin bölüşdürülməsi uğrunda gedən hakimiyyət mübarizəsidir. Vəkillər, lobbilər və ictimai münasibətlər üzrə mütəxəssislərin yaratdıqları birliklər güzəştli vergi münasibətlərinə nail olmaq və ya qazancılı hökumət müqavilələri əldə etmək üçün öz müştərilərinin maraqlarına xidmət edirlər. Bəzən bu cür vəsaitlərin faydası həmin vergini ödəyən insanlar üçün şübhə doğurur. Bir çox hallarda isə, bu bölüşdürmə üçün alınan qərarlara edilən təsir ictimaiyyətə qaranlıq qalır. Məsələn, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Müdafiə Departamentinin büdcə prosesinə gözəyari nəzər saldıqda məlum olur ki, hərbi xidmət üçün istifadə vaxtı

¹ Dr. Şarp sosial və siyasi hakimiyyəti bir-birindən fərqləndirir. “Sosial hakimiyyət bir qrup insanın fəaliyyəti ilə digər bir qrupu könarlaşdıraraq, birbaşa və ya dolaylı yolla insanların davranışlarını idarə edə bilmə qabiliyyətidir. Siyasi hakimiyyət isə sosial hakimiyyətin siyasi məqsədlər üçün istifadə edilən formasıdır”. *Dinc Mübarizə Siyasəti*, (Boston: Porter Sargent Nəşriyyatı, 1973) I: 7.

keçmiş, zəif dizayn olunmuş və yaxud lazımsız təchizatların istənməməsinə baxmayaraq, büdcə prosesi millət vəkillərinin ABŞ Müdafiə Departamentini təyyarələr, gəmilər və silahlara görə məcbur etməsi halları ilə doludur.

Hökumətlərin nələri maliyyələşdirmələri ilə əlaqədar seçimləri xüsusi maraqlar və onların lobbiləri haqqında az məlumatlı orta statistik vətəndaşa qeyri-müəyyən görünə bilər. Hətta vergi gəlirlərinin sonda necə istifadə edildiyi belə ziddiyyətli ola bilər. Ətraf-mühitçilər dövlət orqanlarının məsuliyyətlə tətbiq edilməli olan qanunları zəiflətmək üçün yeni yollar axtarmalarına heyrətlərini ifadə edirlər. Demokratik cəmiyyətlərdə əldə edilən gəlirlərin istifadəsi bütün hallarda siyasi məsələdir və hakimiyyətə nəzarət və təsir üçün davam edən mübarizələrin görüntüsünü əks etdirir.

Vergi gəlirlərinin bölüşdürülməsi uğrunda rəqabətə nisbətən, təsiri daha uzun müddət hiss edilən məsələlər, hökumətə nəzarət etmək üçün hakimiyyət uğrunda mübarizələr və idarə edənlərlə idarə olunanlar arasında meydana çıxan münasibətlərdir. “Azadlıq və tiranlıq” (subyektiv qəbul olunmalı terminlər) arasında istiqamətlənən əqrəb tiranlıqə doğru yönəldicə, əzilənlər dəyişikliklərə can atacaq. Necə və hansı dəyişikliklərə cəhd olunacağı isə əzilən insanların hakimiyyətin təbiəti və mənbəyi ilə bağlı düşüncələrindən asılıdır. Bu mənada, Dr. Şarp cəmiyyətdə hakimiyyətin əsaslarını təsvir etmək üçün iki modeldən istifadə edir: Birincisi, *yekcins* (*monolit*), digəri isə *çoxtərkibli* (*plüralistik*) modeldir.

Hakimiyyətin Yekcins Nəzəriyyəsi

Dr. Cin Şarp tərəfindən siyasi hakimiyyəti izah etmək üçün istifadə edilən ilk model “yekcins” nəzəriyyə adlanır.² Bu nəzəriyyə

² Şarpsın siyasi hakimiyyətin təbiəti konsepsiyasının tam mətnini “*Dinc mübarizə siyasəti*” kitabının I cildinin 7-10-cu səhifəsindən əldə edə bilərsiniz. Şarp həmin əsərin giriş hissəsində siyasi hakimiyyətin quruluşu haqqındakı ümumi yanlış anlamalara aydınlıq gətirib.

yə hakimiyyəti qatı, dəyişməyən strukturun zirvəsində möhkəmlənmiş güc kimi təsvir edir. Yekcins modeldəki hakimiyyət sahibləri hər hansı bir səbəbə görə dəyişə bilər, amma daxilə olan güc qarışıqlığı və ya xaricdən gələn dəyişiklik istəklərinə baxmayaraq, piramida şəklində olan hakimiyyət strukturu sanki qranitə bərkidilmiş kimi sabit təsvir olunub. Bu nəzəriyyəyə əsasən, insanların taleyi hakimiyyət sahibinin xoş məramından, dəstək və qərarlarından asılıdır və hakimiyyətin necə istifadə ediləcəyini də həmin idarəçi müəyyənləşdirir. Bu hakimiyyət strukturu üzərindəki sahibliyin nizamlı və qanuni seçkilərlə dəyişməsi arzu olunandır. Lakin despotik rejimlərdə seçki keçirmə haqqında qərar nəticəsi əvvəlcədən məlum olmaq şərti ilə idarəçi tərəfindən verilir. Myanmadakı General Ne Vin və Zimbabvedəki Robert Muqabe seçki hiylələrini seçki prosesinin ayrılmaz hissəsi kimi görən despot başçılara nümunədir.

Şəkil 1: Hakimiyyətin Yekcins Modeli

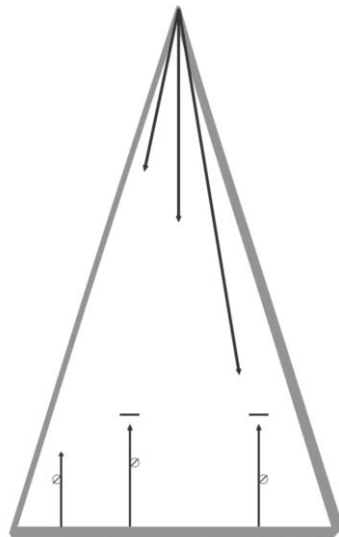
Bütün güc zirvədə toplanıb

Struktur dəyişməzdir

Xalqın sistemə girişi yoxdur

Xalq təbə olmalıdır

Xalq idarəçidən asılıdır

Bəzən diktatorlar seçkinin arzu olunan nəticəni verməsi üçün vacib addımları atmaqda yanlış hesablamalar və uğursuzluqlarla

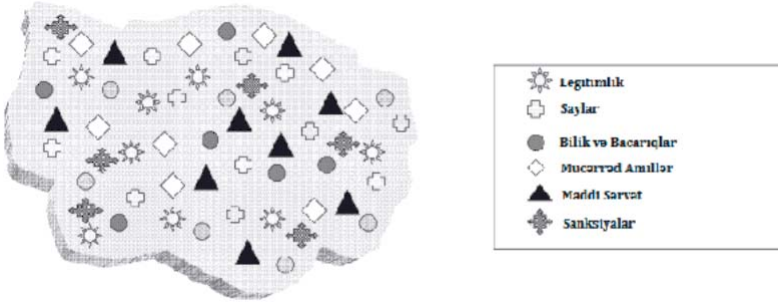
qarşılaşırlar. Məsələn, hərbi rejim 1990-cı il seçkisinə icazə verməsi və məğlub olması ilə süquta uğradı. Rejim bu gözlənilməz uğursuzluğa seçki nəticələrini ləvğ etmək və müxalif siyasi liderləri həbs etməklə cavab verdi.

Xalq hakimiyyətin yekcins anlayışını qəbul etdiyi (və ya təzyiq altında razılaşmalı olduğu) zamanlarda avtoritar rejimlərdə özündən razılıq yaranır. Hakimiyyətə sahib olmaq gerçəkliyi ona idarəetmə səlahiyyəti verir və idarəedilənlərin istəyindən asılı olmayaraq, xalqa boyun əymə öhdəçiliyini diktə edir. Bu model əsasında formalaşan dövlətin yaratdığı zorba hakimiyyət məcburi razılığa gətirməni başlıca və qanuni vasitəsi kimi görür. 20-ci əsr bu mənada çoxlu sayda nümunələrlə doludur. 1930 – 40-cı illərdə Sovet İttifaqı lideri İosif Stalin öz hakimiyyətinə qarşı həqiqi və ya potensial təhlükə kimi gördüyü təqribən 20 milyon insanın qətlinə səbəb oldu. Bununla yanaşı, təxminən eyni sayda Sovet vətəndaşı Almaniyaya qarşı II Dünya Müharibəsində həlak oldu.

Tiranlığı dinc mübarizə yolu ilə zəiflətmək və ortadan qaldırmaq üçün yekcins hakimiyyət quruluşunun konseptual sərhədlərini aşaraq, hakimiyyətin həqiqi bölüşdürülməsinin bütün formalarını müəyyənləşdirmək və qiymətləndirmək lazımdır. Hakimiyyətin yekcins modeli despotların hakimiyyəti necə əldə etdiklərini, saxladıqlarını və idarə etdiklərini öyrənmək üçün faydalı analitik vasitə olmasına baxmayaraq, bu modelin siyasi dəyişiklik üçün bələdçi kimi istifadə edilməsi nəzərdən keçirilə biləcək bir çox seçimləri ciddi şəkildə məhdudlaşdırır. “Dəyişiklik arzulayanlar”ın hakimiyyətin yekcins modelindən xəbərdarlıqları nə qədər vacib olsa da, arzularını daha uğurla gerçəkləşdirmək üçün gərək hakimiyyətə, onun qazanılmasına və itirilməsinə tamamilə fərqli yanaşan modeli - “çoxterkibliliyi” öz bələdçiləri olaraq seçsinslər.

Hakimiyyətin Çoxtərkibli modeli

Dr. Şarp tərəfindən hakimiyyətin təbiətini anlamaq üçün istifadə olunan digər model çoxtərkibli modeldir.

Şəkil 2: Hakimiyyətin Çoxtərkibli modeli

Qatı, dəyişməyən hakimiyyət strukturunun zirvəsində möhkəmlənmiş yekcins modeldən fərqli olaraq, bu nəzəriyyə siyasi hakimiyyəti çoxtərkibli və zəif olaraq təsvir edir. Bu modeldə hakimiyyətin mənbəyini cəmiyyətdəki insanlar təşkil edir və hakimiyyət sahibi bu hakimiyyətdən sadəcə həmin insanlar icazə verdiyi qədər istifadə edə bilər. Başqa sözlə, idarəçi hakimiyyəti yalnız xalqın razılığı və əməkdaşlığı ilə idarə edir. Bu razılıq və əməkdaşlıq istəyərək və ya məcburən həyata keçirilə bilər. Razılıq cəmiyyətin bir qisminin laqeydliyi, hətta itaət nümunələrinə mədəni təsirin nəticəsində baş verə bilər. Hər bir halda, çoxtərkibli modelin ən önəmli xüsusiyyəti budur ki, xalq idarəçini hakimiyyətin mənbəyi ilə təmin etdiyi üçün, rejimi ayaqda tutan hakimiyyətin mənbələrini özündə saxlamaqla, idarə edilmə razılığını geri götürə bilər.

Dr. Şarpa görə hakimiyyətin çoxtərkibli təbiətini anlamaq üçün onun altı mənbəyini bilmək vacibdir. Aşağıda sıra ilə müzakirə olunan hakimiyyətin mənbələri əsasında əhəmiyyətli təsir etmə və ya neytrallaşdırma öyrənilir. Bu mənbələr “dəstək

sütunları” kimi adlandırılan təşkilat və institutlarda öz ifadəsini tapır ki, bunu da ikinci fəsildə müzakirə edəcəyik.

1. Səlahiyyət

Səlahiyyət idarə etmək hüququ iddiasında olmağın və idarə olunanlardan itaətkarlıq tələb etməyin əsasını təşkil edir. Seçki nəticələri əksər hallarda idarəetmə səlahiyyətinin təsdiqi kimi qəbul olunur. Buna görə də, bir çox avtoritar rejimlər seçkilərin keçirilməsini təkid edir, daha sonra seçki qutularını özü doldurur, seçicilərin gözünü qorxudur, rəqiblərinin seçki kampaniyasını məhdudlaşdırır və ona sərf etməyən nəticələri tanımaqdan və ya qəbul etməkdən imtina edir. Legitimlik hər bir hökumət üçün çox əhəmiyyətlidir. Belə ki, konstitusiya səlahiyyətini aşmış kimi qəbul olunmaq və ya qeyri-qanuni rejim olmaq həm daxildə, həm də beynəlxalq aləmdə potensial olaraq ciddi nəticələr doğura bilər.

Ölkə daxilində mövcud legitimliyin itirilməsi siyasi müxalifətin legitimləşməsi üçün başlıca amildir. “İctimai müqavilə” anlayışından istifadə edərək, siyasi müxalifət elan edə bilər ki, əgər hökumət millətin konstitusiyasına əməl etməyərək hər hansı bir maddə pozuntusuna yol veribsə, deməli, xalq və hökumət arasındakı müqavilə pozulub və bu da mövcud rejimə itaət etmək, dəstək vermək və əməkdaşlıq etmək öhdəliyindən imtina etməyə əsas verir.

Ölkə xaricində rejimin öz legitimliyini itirməsi beynəlxalq birliyin ona qarşı iqtisadi və siyasi sanksiyalar tətbiq etməsinə gətirib çıxara bilər. Cənubi Afrikadakı irqçi və Myanmadakı diktatura rejimlərində olduğu kimi siyasi və iqtisadi boykotlar belə rejimləri zəiflədir.

2002-ci ildə Zimbabvenin Britaniya Birliyindən uzaqlaşdırılması Muqabe rejiminin müstəmləkəçilikdən müstəqil demokratiyaya keçid etmiş demokratik hökumətlər arasında yer tutmağa layiq olmadığına hərtərəfli təsdiqi idi. Bundan əlavə, avtoritar rejimin idarəetmə səlahiyyətləri ciddi şəkildə sarsıldıqda, demokratik müxalifət qruplarının kənardan maddi və mənəvi dəstək almaq

ehtimalları daha da çox olur. Lakin bu tipli beynəlxalq dəstək cəhdləri təkbaşına idarəçini hakimiyyətdən kənarlaşdırmaq üçün heç də həmişə əlverişli olmur. Digər tərəfdən, əgər sanksiyaların təsiri mövcud rejimdən daha çox əhaliyə zərər vurarsa, o zaman bu addımlar əks təsir göstərə bilər.

2. İnsan Resursları

Başçını dəstəkləyən, əməkdaşlıq edən və ona boyun əyən insanların sayı mövcud rejimin gücünün vacib göstəricisidir. Əgər əhalinin böyük bir qismi hakimiyyətdə olan liderləri sevmirsə, bu, rejim dəyişikliyi qaçılmazdır mənasına gəlir. Sadəcə, dəyişiklik üçün potensial var deməkdir. Tarix çoxluğa azlıq tərəfindən zülm edilməsi nümunələri ilə doludur.

Strateji dinc mübarizə çoxluğun fəal dəstəyi və əməkdaşlığı olmadan uğur qazana bilməz. Demokratiya uğrunda mübarizədə iştirakçı sayı önəmlidir!

3. Bilik və Bacarıqlar

Bu günki idarəetmə artıq hər zamankından daha da mürəkkəbdir. 21-ci əsrin əvvəllərində Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti, demək olar ki, hər kəs tərəfindən dünyanın ən güclü adamı kimi qəbul edilirdi. Buna baxmayaraq, bu ən güclü idarəçi təyyarələrin qorunması üçün mürəkkəb tapşırıqlar və uçuş qrafikləri, dəniz hüququnun idarəedilməsi, cinayət istintaqlarının aparılması, vergilərin yığılması, müharibə planlarının inkişaf etdirilməsi, ərzaq paylanması, kommunikasiya şəbəkəsinin inkişafı və xidməti və digər bacarıqlara sahib olmaq haqqında ya çox az, ya da heç nə bilmir. Məsələn burasındadır ki, hökumətlərin hər sahədə fəaliyyət göstərməsinə imkan verən bu bilik və bacarıqlar insanlar tərəfindən təmin edilir və bu cür xidmətlər olmasa, hökumət məhv olar.

4. Mücərrəd Amillər

Əhəmiyyətinin ölçülməsinin çətinliyinə baxmayaraq, din, itaətkarlıq və təbəçiliyə qarşı olan münasibət, həyatı amal hissi və yaxud mədəni normalar kimi mücərrəd anlayışlar idarəçinin xalqla münasibətlərinə təsir göstərə bilər. Məsələn, elə tarixi dövrlər olub ki, bir çox cəmiyyətlərdə böyük əksəriyyət “kralların ilahi hüququ”nın olduğunu qəbul edib və onların Tanrının yer üzərindəki nümayəndələri olduqlarına inanıblar və rəhbərə itaətsizlik Tanrıya itaətsizlik kimi qəbul olunub. Yaponiya kimi bəzi cəmiyyətlərdə imperatorun Tanrı-Kral olduğu hesab edilirdi. Bu şərtlər altında demokratiyanın mövcud olması mümkün deyildi.

21-ci əsrin əvvəllərində bir sıra hökumətlərdə İslam dini və ənənəvi siyasi hakimiyyətin birləşməsinə aid misallar var. Bu “Sezarın haqqını Sezara ver” prinsipinə tamamilə uyğun olsa da, gərək ilk öncə Sezara *dəqiq nələrin* aid olduğu məsələsi müzakirə edilsin.

Və sonda, demokratiya idarəçinin sahib olduğu hər hansı bir hakimiyyəti xalqdan “borc olaraq” aldığı fikrinə əsaslanırıq.

5. Maddi Resurslar

“Pulunu verən tütəyi çalar” ifadəsi, şübhəsiz ki, siyasətdə də tətbiq olunur. İqtisadiyyat, mülkiyyət, təbii ehtiyatlar, kommunikasiya və nəqliyyata nəzarət cəmiyyət üzərindəki hakimiyyətin sərhədlərini göstərən vacib cəhətlərdir. Məsələn, dövlət kənd təsərrüfatı sahələrinə sahib çıxdığı yerlərdə yaşayan və kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan bütün ailələrin həyatlarının əhəmiyyətli bir hissəsinə effektiv şəkildə nəzarət edir. Eyni qaydada, senzuranın mövcud olduğu yerlərdə jurnalistikanın hər hansı bir sahəsi ilə əlaqəli hər bir kəsin həyatına hökumət tərəfindən nəzarət və ya təsir edilir.

Neft sənayesinin milliləşdirildiyi ölkələrdə vergi gəlirləri üçün ictimaiyyətdən asılılıq daha az olur. Vergi gəlirləri üçün xalqdan

asılılığın olmaması hökumətin xəzinə hakimiyyətini mərkəzləşdirməsinə təsir edir.

6. Sanksiyalar

Hökumətin digərlərini öz qayda və nizamnamələrindən ibarət hüquqla razılaşmağa və dəstək olmağa məcburetmə gücü, ictimaiyyətin dəstəyi, əməkdaşlığı və məcburi razılığı ilə məhdudlaşır. Sanksiyalar qəbul edilməz davranışları cəzalandırmaq və insanları bundan çəkəndirmək üçün istifadə edilir. Daha faydalı olması üçün sanksiyalar edam və həbs cəzası kimi artıq dərəcədə sərt və ifrat olmamalıdır. İşə qəbul etməmə və iş həyatına son qoyma, təqaüd müavinətlərinin əlindən alınması, təhsil imkanları və yardımlarının, səyahət imkanlarının məhdudlaşdırılması (pasportun ləğvi), mülkiyyətə “dövlət müsadirəsi” tətbiq etmək, su ehtiyatlarından istifadə məhdudiyyəti və bu kimi digər sanksiyalar təcəlli artırmaq üçün effektiv ola bilər. Bəzi avtoritar rejimlərdə hökumətin qəzetlərin paylanılmasına müdaxilə edərək, yaxud radio və televiziyaaların lisenziyalarını əllərindən alaraq, nəşriyyatları və xəbər qurumlarını bağlatdırmağa gücü çatdığına görə, media özünüsenzuraya məcbur qalır və bu tipli sanksiyalar adi hala çevrilir.

Sanksiyalar bütün hökumətlərin tətbiq etdiyi bir vasitədir. Əksər hallarda bundan cəmiyyətə zidd davranışların qarşısını almaq məqsədilə istifadə olunur. Müəyyən vaxtlarda isə bu sanksiyalar siyasi məqsədlər çərçivəsində əhalini qorxutmaq və cəzalandırmaq üçün bir silah kimi işlədilib. Məsələn, nasist Almaniyası alman ordusunun işğalına qarşı müqavimət göstərən gizli hərəkətlərin gələcək fəaliyyətini dayandırmaq üçün kütləvi cəzalandırmadan istifadə etmişdi. Bu, əsrin əvvəllərində İsrail hökumətinin terror aksiyalarının qarşısını almaq məqsədilə kütləvi cəzalandırmadan vasitə kimi istifadə etməsinə haqq qazandırdı. Fərdlərin əməllərinə görə bütün qrupun cəzalan-

dırılmasının təməl insan haqları pozuntusu ola biləcəyi faktından savayı, bunun istifadəsinin nə dərəcədə effektiv önləyici olduğu şübhə altındadır. Həqiqətən, kütləvi cəzalandırma və qətlər gözlənilənin və arzu olunanın əksinə nəticələr verə bilər. Kütləvi cəzalandırma gələcəkdə baş verə biləcək zorakı fəaliyyətləri önləməkdən daha çox intiqam almaq niyyəti ilə həyata keçirilə bilər.

Xülasə

Birinci fəsil hakimiyyətin mövcud iki modelindən bəhs edir. *Yekcins* modeldə hakimiyyətin xalqın idarəçidən asılı olduğu, dəyişilməz bir strukturada tətbiqi təsvir edilir. *Çoxtərkibli* model isə hakimiyyətin istifadəsinə tamam fərqli yanaşır, burada idarəçi xalqdan asılıdır. Onu hakimiyyət mənbələri ilə xalq təmin edir və xalq bundan imtina etdiyi təqdirdə onun idarə etməsi qeyri-mümkün hala gəlir.

Şəkil 3. Dəstək Sütunları

Hökumətin gündəlik əməliyyatlarına imkan yaradan və kömək edən müxtəlif strukturlar onun “dəstək sütunları” adlandırılır. Belə ki, hakimiyyət mənbələri hökumətin daxilində və kənarındakı təşkilat və institutlarda öz əksini tapır.

Avtoritar rejimə qarşı çıxanların da dəstək sütunlarına ehtiyacı var. Hökumət və ya müxalifətin vacib dəstək sütunları müəyyən qədər sarsıldıqda, bir bina dayaq strukturu zəiflədiyi zaman necə çökürsə, onlar da eləcə çökürlər.

İkinci Fəsil

Dəstək Sütunları

Və Dəlilə Samsona dedi: “Xahiş edirəm, söylə mənə, bu böyük gücünün sirri nədədir və onun qarşısını necə alıb səni zəiflətmək olar?”

Hakimlər, 16:6

Təşkilatlar və institutlar əvvəlki fəsildə haqqında bəhs etdiyimiz hakimiyyət mənbələrinin cəmindən ibarətdir. Bu qruplar ilə mövcud olan hakimiyyət mənbələri hökumətin idarəetmə qabiliyyətini təmin edir. İstənilən rejim bəzi dəstək sütunlarına digərlərindən daha çox bel bağlayır. Eyni zamanda, avtoritar rejimlər müxalifətin dəstək sütunlarının genişlənməsini və güclənməsini məhdudlaşdırmağa çalışırlar. Təəccüblü deyil ki, strateji dinc mübarizədə planlayıcıların əməliyyatlar üçün diqqət etməli olduqları əsas məsələlər dəstək sütunları ilə əməkdaşlıq və onlardan istifadə imkanlarıdır.

Dəstək sütunlarının müəyyənləşdirilməsi

Rejimə qarşı olan müxaliflər istənilən qeyri-zorakı strategiya barədə düşünməyə başladığında, ilk öncə dəstək sütunlarının müəyyənləşdirilməsi və təhlili məsələsini əsas götürməlidirlər. Rejimin əsas sütunları sarsıdılmadan, neytrallaşdırılmadan və ya məhv edilmədən siyasi islahat və ya rejim dəyişikliyinə baş tutması ehtimalı çox aşağıdır. Buna görə də, avtoritar rejimə qarşı qeyri-zorakı mübarizə aparanlar açar rolunu oynayan institutlara və təşkilatlara xüsusi diqqət etməlidirlər.

Polis

“Mühafizə və xidmət etmək” devizi bütün dünyada əksər polis təşkilatlarının ictimaiyyət üçün həyata keçirmək istədikləri işlərin əyani təsviridir. Lakin bu orqanların hər zaman mühafizə və xidmət etdikləri nöqtə cəmiyyət olmur. Əksinə, hökumətin ən çox görünən və hər yerdə qarşımıza çıxan bu “üzü” bəzən qorumaq və xidmət etmək tapşırığında korrupsiyalaşmış və repressiv rejimə üstünlük verir.

Belə bir ümumi fərziyyə var ki, sistemləşmiş korrupsiyanın olduğu yerlərdə islahatların rejim dəyişikliyi olmadan həyata keçirilməsi çox çətindir. Demokratik cəmiyyətlərdə isə əksinə olaraq, polis sistemində korrupsiya halına yol verildikdə, cavabdeh şəxslərin dəyişdirilməsi ilə islahat baş tuta bilər. Belə ki, seçilmiş yerli məmurlar tərəfindən yerli polisə nəzarət edilməsinin müsbət cəhəti budur ki, insanlar polis bölməsi əməkdaşlarının hərəkətlərinə görə kimisə birbaşa cavabdeh tuta bilirlər. Sadəcə, milli polis qüvvələrinin olduğu yerlərdə polis davranışlarına yerli səviyyədə təsir etmək çətin olur.

Polis əməkdaşlarının mövqə və davranışlarını dəyişdirməsi üçün vətəndaşların rejimin dəyişməsinə gözləməyə ehtiyacları yoxdur. Belə ki, polislər haqqında bir neçə məqamı yadda saxlamaq lazımdır. İlk öncə bilinməlidir ki, polislər adətən xidmət etdikləri cəmiyyətdə yaşayırlar. Yəni, onların ailələri, qohumları, tanışları və dostları bu cəmiyyətdə böyük bir əlaqə şəbəkəsi qurublar (məsələn: məktəblər, ticari qurumlar, dini cəmiyyətlər və ictimai qruplar). Bu isə o deməkdir ki, hökumət bu icmalar daxilindəki rejimə qarşı çıxan insanları cinayətkar, casus və ya terrorist kimi təqdim etdikdə, polisin hökumətin təbliğatını qiymətləndirmək üçün alternativ istinad nöqtəsi var. II Dünya müharibəsi illərində alman işğalına qarşı Norveç müqavimət hərəkətini araşdırarkən, bir müddət Norveçdə yaşamış Dr. Cin Şarp yerli polislərin Alman hakimiyyətinin əmrlərini necə “vicdanla” yerinə yetirdikləri haqqında

hekayələri böyük həvəslə nəql edir. Belə misalların birində yerli polis yaxın zamanda həbs olunması nəzərdə tutulan bir şəxsin ailəsiylə əlaqə saxlayaraq, onlara gözlənen həbs barədə məlumat verir və vətəndaşın evinə həbs üçün gələcək məmurların gəlmə vaxtını dəqiqliklə gün, saat və dəqiqəsinə kimi bildirir.

İkinci bir məsələ, diktatorun əmrlərini yerinə yetirən polis qüvvələrinə, ümumiyyətlə, xalq düşməni kimi baxılmamalıdır. Onlar uğursuzluğa düşər olmuş bu sistemin qulluqçularıdır. Burada dəyişməli olan şey öz təlim və bacarıqları ilə demokratik cəmiyyəti qorumaq və ona xidmət etmək üçün faydalı ola biləcək minlərlə şərəfli və dürüst insanlar yox, sistemdir. Təbii ki, polis sistemində qətl sifarişləri, işgəncə və ya qarət törədən bəzi insanlar ola bilər, onlar istintaqa cəlb olunmaq üçün müəyyənləşdirilməlidir. Lakin bu diqqət sadəcə onlarla məhdudlaşdırılmalı, polis qüvvələrində xidmət edən hər kəsə şamil edilməməlidir.

Ordu

Hakimiyyətdə qalmaq üçün silahlı qüvvələrdən istifadə edilməsinə, adətən, avtoritar rejimlər tərəfindən “kozır kart” kimi baxılır. Yerli icmada yaşayan və fəaliyyət göstərən polis əməkdaşlarından fərqli olaraq, hərbi birliklər özlərinə məxsus yaşayış məkanları, alış-veriş yerləri, xəstəxana və məktəbləri ilə mülki vətəndaşlardan ayrı yaşayırlar. Onların ictimaiyyətdən ayrı saxlanılmasındakı məqsəd hərbiçilər və mülki ailələr arasında şəxsi əlaqələrin inkişafını əngəlləməkdir. Buna görə də, hökumət açıq siyasi münaqişəyə ordu qüvvələri ilə müdaxilə etmək qərarı aldıqda, hərbi birliklərin zorakılıqdan məhdud şəkildə istifadə etmə meylləri az olur. 1988-ci il Myanma və bir il sonra Çindəki üsyanlar zamanı hökumətlər müdaxilə üçün lazım olan ərazilərə ordu birliklərini göndərdilər. Belə vəziyyətlərdə əsgərlər verilən əmrlərə daha həssas yanaşdıqlarına görə hökumət üçün yerli polis və milislərlə nisbətə daha etibarlı hesab edirlər. Geniş nümayişlərin gözlənilməsi bəzi

ölkələrdə lazımı hərbi müdaxilə üçün təlim keçmiş və xüsusi avadanlıqlarla təchiz edilmiş iğtişaş yatırma birlikləri yaradılır.

Ordunun dinc nümayişçilərə qarşı müdaxilə etmə hazırlığını sarsıtmaq üçün ən yaxşı vaxt bunu hökumətin icra üçün verilmiş qərarından əvvəl etməkdir. Ordunun nümayişçilərə qarşı güc tətbiqini önləmək üçün qurulacaq hər hansı bir planda vacib əmil, onları öz həyatlarına və yaxınlarının həyatına heç bir təhlükə gəlməyəcəyinə inandırmaq, o cümlədən, peşəkar hərbiçiləri onları demokratik idarəçilik altında təhlükəsiz gələcək gözlədiyinə əmin etməkdir.

Ordu rəhbərlərinin mövqeləri, dəyərləri və peşəkarlığı hərbi birliklərin verilən əmrlərə cavab olaraq necə davranacağına təsir göstərir. Ümumi götürdükdə, zabitlər özlərini vətənpərvər, sədiq və siyasi olaraq mühafizəkar görürlər. Bəzən onların “peşəkarlığı” kor-koranə siyasi rəhbərliyi dəstəkləmələrinə gətirib çıxarır. Deyilənə görə, Adolf Hitlerin rəhbərliyindəki hərbi qərargah onun siyasi məqsədləri ilə razılaşırdı, lakin bununla belə Fürelin istəyini yerinə yetirmək üçün hərbi planlar hazırlayırdılar. Buradakı vacib məqam odur ki, alman Reyxstaxının ən böyük partiyasının lideri olan və konstitusiyaya əsasən kansler təyin olunmuş Hitler legitim başçı hesab edilirdi.

Hərbi mədəniyyətə demokratik dəyərlərin əlavə edilməsi əhaliyə qarşı dağıdıcı hərbi gücün istifadəsinin məhdudlaşdırılması məsələsində başlıca əmildir. Digər bir əmil isə hərbi rəhbərlərin onları demokratik hökumətdə mühüm rolun gözlədiyini anlamalarıdır. Bu ideyaları inkişaf etdirmək üçün hər iki əmil ehtiyatlı düşünmə və zaman tələb edir. 2000-ci ilin oktyabrında minlərlə etirazçı Parlament binasını ələ keçirən zaman serb dinc hərəkatının çox az itkisi verməsinin (bir insan ürək tutmasından, digəri isə avtomobil qəzasında) mühüm səbəbi ordunun “siyasi” məsələyə müdaxilə etməmək qərarı idi. Şübhəsiz ki, bu qərara demokratik hərəkatın açıq üstünlüyü və hərbiçilərin Miloşeviç sonrası hökumətdə yer almaq istəkləri təsir etmişdi.

Dövlət qulluqçuları

Dövlət qulluqçuları tez-tez tənqid edilir, onlara böhtan atılır, ələ salınır və lazımınca qiymətləndirilmirlər. Bəzi hallarda isə bu hökumət bürokratları qarışqa koloniyası kimi öz kiçik, rahat yuvalarında irəli-geri gedib-gələn, kiçik işləri ilə məşğul olan minlərlə adsız, sifətsiz, ağılsız işçilər kimi qəbul olunurlar. Bütün bunlara baxmayaraq, qarışqa koloniyasının “kraliçası” kimi siyasi liderlər də görünüşdə zərərsiz fəaliyyətləri yerinə yetirən itaətkar, bacarıqlı dövlət qulluqçuları olmadan həyatda qala bilməzlər. Bunlar əmrləri fəaliyyətə çevirən insanlardır: onlar nizamnamələr çıxardır, vergi qoyur və toplayır, büdcələr hazırlayır, məktəbləri idarə edir, minlərlə məlumat bazalarına məlumat ötürür, hökumət üçün bazarlıqlar edir, hava yolları və limanlara nəzarət edir, kommunikasiya sistemlərini saxlayır və faktiki olaraq, rejimi funksional saxlayan bütün tapşırıqları yerinə yetirirlər. Heç bir hökumət onlar olmadan işləyə bilməz.

Rejim dəyişikliyi və demokratik islahat üçün strateji dinc mübarizəni qəbul etmiş müxalif qruplar dövlət işçilərinin dəstəyini qazanmağın əhəmiyyətini anlamalıdırlar. Ancaq bunu da bilmək lazımdır ki, dövlət işçilərinin dolanışığı onları işlə təmin edənlərə olan itaətkarlıqlarından asılıdır və eləcə də başçını təmin edən digər dəstək sütunlarının ciddi şəkildə zəiflədiyinə dair əsaslı dəlil olmayana qədər çox az işçi açıq şəkildə hökumətə qarşı çıxacaq. Buna baxmayaraq, dövlət işçiləri açıq şəkildə bildirməsələr belə, hərəkətin inkişafı üçün düşünülə biləcək hər yolla köməklik edə bilirlər.

Media

Demokratik dəyişikliklər tələbi ilə yaranmış xalq hərəkətinin uğur qazanması üçün hədəf kütləyə mesajların ötürülə bilməsinə xidmət edən vasitələr olmalıdır. Avtoritar rejimlər isə bunun fərqiindədir və buna görə də kiber müharibə mərkəzləri yaradaraq,

qəddar qanunlarla kompüter və faks cihazlarına sahib olmağı və onların istifadəsini məhdudlaşdıraraq, belə imkanları dayandırmaya və ya qarşısını almağa çalışırlar. Nümunə olaraq, Myanmada “lisenziyasız” cihazlara görə uzun müddətli həbs cəzası təyin olunmuşdu. Hökumətlər bəzən peyk telefonlarına sahib olaraq onların istifadəsini məhdudlaşdırır, müxalif qrupların televiziya və radio yayımlarına müdaxilə edərək, məlumatların ictimaiyyətə ötürülməsinin qarşısını almağa çalışırlar.

Ölkə daxilindəki mətbuat və digər kütləvi informasiya vasitələrinə (KİV) nəzarəti despot hökumətlər asanlıqla həyata keçirə bilirlər. Bütün kitab, jurnal, qəzet nəşrlərini paylanılmamışdan əvvəl yoxlamaq üçün yaradılan qurumlar bəzən çox effektiv işləyir. Əgər bütün nəşriyyat xərcləri həyata keçirildikdən sonraya qədər hər hansı bir yoxlama olmursa, bu həmin nəşriyyatları güclü şəkildə özünü senzuraya vadar edir. Belə ki, qəzetlər və digər nəşriyyatların, televiziya və radio stansiyalarının lisenziyaları ləğv edilə, avadanlıqları müsadirə oluna, sahibləri və redaktorları isə fiziki şəkildə qorxudula bilirlər. Ölkə daxilindəki bu təzyiqlərin öhdəsindən gəlmək üçün, Norveçdən yayımlanan Myanma radio stansiyası və ya müxalifət liderlərinin müsahibələrini Tehrandakı kütləyə çatdıran Kaliforniyadakı İran televiziya stansiyası kimi ölkə xaricində olan qurumlar indi daha geniş yayılıb. Ölkə sərhədləri xaricindən kütləvi xəbər vermə imkanlarının olması həmçinin, Serbiya demokratik hərəkatında da öz təsdiqini tapdı. Belə ki, 60 tondan çox vərəqə gəmi ilə ölkəyə gətirildi və 2000-ci il seçkilərindən bir neçə gün öncə əhaliyə paylandı.

Biznes Qurumları

Hətta ən mərkəzləşmiş, sosialist avtoritar rejimlərdə belə biznes qurumları ölkə iqtisadiyyatında mühüm rol oynayır. Onlar vətəndaşları hökumətin təmin etmədiyi məhsul və xidmətlərlə

təmin edirlər. Belə ki, hökumətlər istehlak malları çatışmazlığından yaranan siyasiləşmiş ictimai ümitsizlik hallarını azaltmaq üçün əksər hallarda qanunsuz qara bazar fəaliyyətlərinə göz yumurlar.

Biznes qurumları ilə, xüsusilə də, xarici və beynəlxalq qurumlarla iş görülməsində azalma müşahidə olunur. Belə bir anlayış var ki, beynəlxalq firmalar açıq və demokratik hökumətlərdən daha çox avtoritar rejimlərlə işləməyə üstünlük verirlər. Başçı mükafatlar vasitəsilə müqavilə bağlamağa inandırıldıqda, daha az uyğunlaşma nöqtələri olur. İş şəraiti, maaş və ictimai birliklərin başçının sakit və səmərəli şəkildə idarəetməni həyata keçirə bilməsində xüsusi əhəmiyyəti var. Məsələ burasındadır ki, beynəlxalq firmaların işlədikləri hökumətin tiran və ya demokratik olmasında xüsusi maraqları olmaya bilər. Onlar üçün vacib olan yalnız gəlirləridir. Demokratik hərəkətdən tələb olunan isə bu şirkətləri dəyişikliyin yaxın olduğuna və indiki fəaliyyətlərində ən azından bitərəf mövqe tutmağın gələcəkdə onlar üçün xeyirli olacağına inandırmaqdır.

Burada bir müsbət həşiyəyə çıxmaq ki, əksər hallarda yerli və xarici biznes qurumları üzvlərinin yerli, regional və xarici biznes firmaları ilə əlaqəli şəbəkələri olur. Bu onların marağında olduqda pul, agentlər və demokratik mübarizə üçün məsləhətçilər daxil olmaqla, hərəkəti vacib resurslarla təmin edə bilərlər.

Gənclik

Siyasiləşməyə hökumət tərəfindən dəstək verilmədiyi və nəzarət olunmadığı hallarda, gənclərin siyasi proseslərə qoşulmasının qarşısını almaq avtoritar rejimlərlə bağlı başlıca problemlərdən biridir. Tələbə və digər gənclərin hökumətin sabitliyinə qarşı təşkilatlanmaqlarına imkan verilmədiyi müddətcə müxalif qruplar siyasi dəyişikliyi sürətləndirən ənənəvi öncül gücdən məhrum qalırlar. Hökumətlərin tələbələri siyasi müxalif hərəkətlərdən uzaq

tutmaq üçün istifadə etdiyi bir neçə məşhur metod var. Məsələn, rejimə açıq şəkildə müxaliflik edənlər təhsil imkanlarından məhrum edilə bilər. Əlavə olaraq, məktəblər bağlana bilər və ya geniş qrupların formalaşmasının qarşısını almaq üçün müxtəlif universitet şəhərcikləri yaradıla bilər. Söz azadlığını və toplaşma azadlığını məhdudlaşdıran müxtəlif qanunların pozulmasına görə uzun müddətli həbs cəzaları verilə bilər. Tələbələri müxalif siyasi partiyalardan çəkəndirmək və qorxutmaq üçün hökumət tərəfindən pul, ərzaq, geyim və silahlarla təmin edilməklə müxtəlif gənclər proqramları təşkil edilə bilər.

Bəzi insanlar gənclərin əksər hallarda inqilabi hərəkətlərin ön cərgəsində getmə risklərinə hazır olmaqlarını onların “itirəcək heç nələri olmadığı” səbəbiylə izah etməyə çalışırlar. Ümumiyyətlə isə, gənclərin hər hansı bir işə zəruri bağlılıqlarının və mühüm ailə məsuliyyətlərinin daha az olması doğrudur. Onlar həmçinin gəncliyə xas həyat eşqini və öz ölməzliklərinə olan inamı nümayiş etdirirlər. Bu səbəblər onların proseslərdə iştirakının izahatında kiçik bir hissədir, gənclər üçün itiriləcək daha mühüm şeylər var: həyatları və gələcəkləri. Lakin daha əhəmiyyətli budur ki, gənclərin siyasi proseslərdə iştirakı üçün hərəkətverici qüvvə rolunu oynayan, nələrin itirilə biləcəyi yox, azad və ədalətli cəmiyyətdə yaşayaraq nələrin qazanıla biləcəyi məsələsidir. Gənclər tiranlıqdakı köləliklərini, ümumiyyətlə, qəbul etməyə çalışmırlar. Həmçinin, dəyişikliyin mümkünsüzlüyünü də qəbul etmirlər. Gənclərin həqiqəti yalandan, doğrunu yanlışdan ayıra bilmə instinktləri var. Onları ruhlandıran da elə bu intellektual aydınlıqlarıdır.

Tələbələr və digər gəncləri demokratik hərəkətə cəlb edərkən ehtiyatlı olmaq lazımdır. Sosial bir qrup olaraq gənclik demək olar ki, həyatın hər sahəsində riskləri öz üzərinə götürür. Düzgün rəhbərlik və intizam olmadıqda, onların hərəkətləri həddi aşmağa bilər, əgər təxribat olarsa, onlar özlərini xuliqan kimi nümayiş etdirə bilər ki, bundan da avtoritar rejim faydalanacaq. “Davranış kodeksi” hərəkətdə iştirak edən hər kəs, xüsusilə, gənclər təşkilatları üçün

vacibdir. Davranış qaydalarının pozulması hallarını azaltmaq üçün isə, onların təlimlərə və güclü liderlərə ehtiyacı var.

İşçilər

Şübhəsiz ki, qloballaşmanın təsirləri hər yerdə işçilərin həyatını daha da çətinləşdirir. Şirkətlərin iş yerlərini işçi qüvvəsinin daha ucuz başa gələn yerlərə köçürmək qorxusu inkişaf etmiş ölkələrdəki işçi ittifaqlarını daha da zəiflədir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə hökumətlər üçün isə iş yerinin təhlükəsizliyi, layiqli əmək haqqı və ya işçi haqlarından daha çox, istehsalatın onlara ötürülməsindəki iqtisadi faydalar maraqları çərçivəsində ola bilər. Buna görə də, demokratiya, qanunun aliliyi, birləşmə azadlığı işçilərin əməyinin sui-istifadə edilməsinə səbəb olan güc bərabərsizliyini nizamlamaq üçün atılmalı olan addımlardır.

Ola bilsin ki, işçiləri təşkilatlandırmaq çətinidir, lakin təşkilatlanma bir dəfə başladısa, birlik çox tez genişlənə bilər. Xatırladaq ki, Polşadakı demokratik hərəkət Qdanskda gəmiqayırma zavodunda işləyən elektriklərin tətillə başlamasından sonra qələbəyə doğru irəlilədi.

Strateji dinc mübarizə planlayıcılarının xüsusi marağı olduğu işçi qüvvəsinin bir sahəsi nəqliyyat və bununla əlaqəli sənayelərdir. Malların, əhəlinin və xidmətlərin hərəkətində hər hansı bir pozulma iqtisadi və siyasi olaraq, rejimə bəla başa gələ bilər. Eyni zamanda, bu strateji planlayıcılar əhəlinin ərzaq və digər lazımı mallarla təmin edilməsindəki durğunluqların arzuolunmaz nəticələrini də nəzərə almalıdır.

Dini Qurumlar

Tarixən təşkilatlanmış dini qüvvələr despotizmə qarşı siyasi mübarizələrdə mühüm rol oynamışdır. Əksər hallarda dəyişiklik

tələb edənlərin tərəfində, bəzən isə əksinə. Əsasən dini təşkilatlar fəaliyyət göstərdikləri cəmiyyətin zəngin elit təbəqəsindən tutmuş sadə yerli sakinlərinə qədər bütün təbəqələri ilə həm mənəvi, həm də maliyyə şəbəkələrinə malikdirlər. Dini liderlər dinlə bağlı olduğu kimi, adətən, cəmiyyətlə də əlaqədar yaxşı təhsil alırlar. Ümumiyyətlə isə, onlar həm öz ardıcılıarı, həm də onların fəaliyyətilə tanış olan digərləri tərəfindən hörmətlə qarşılanı, mənəvi və dini biliklərdən uzaq insanların münasibət və davranışlarına təsir göstərə bilirlər. Onlar həmçinin müxalif hərəkata mənəvi dəyər qata və hətta müxalifətin özü üçün ən yaxşı anlaşılan nətiqlər ola bilirlər. Digər tərəfdən, onlar sırf despot rejimin xüsusi maraqları üçün mötəbər şəxslərə də çevrilə bilirlər. Buna görə də, hərəkət liderləri dini liderlərin dəstəyinin artırılması və ya onlardan gələ biləcək zərərlərin qarşısının alınması məsələlərinə də diqqət yetirməlidirlər.

Qeyri-Hökumət Təşkilatları (QHT-lər)

Hökumətin birbaşa nəzarəti olmadan fəaliyyət göstərə bilən hər hansı bir qrup və ya təşkilat demokratik hərəkət üçün potensial nemətdir. Beynəlxalq QHT-lər fondlar yarada, cəmiyyətlə birbaşa əlaqə qura, xaricdən lazımi bilik və təcrübəni əldə edə və başqa demokratik hərəkətlərin təcrübələrindən əldə edilmiş fikirlərlə digərlərini təmin edə bilirlər. Ölkə daxilindəki QHT-lərin icazə verilən fəaliyyət dairəsi və maliyyə mənbələri bəzən tamamilə məhdudlaşdırılır. Yerli və ya xarici QHT-lərə hökumət tərəfindən xəbərçilər yerləşdirilir, lakin əksər hallarda onların öhdəsindən gəlmək çox da ciddi problem olmur. Dinc mübarizədə QHT-lərin əhəmiyyətli dəyəri ondan ibarətdir ki, onlar xalqa xidmət göstərirlər və bununla da nümayiş etdirirlər ki, xalqın tamamilə hökumətdən asılı olmağa ehtiyacı yoxdur. QHT fəaliyyətləri məcburi zəiflədilə bilər, lakin gözə çarpmayan incə məqam odur

ki, bu avtoritar rejimlərin ictimai itaətkarlıq tələb etməsi ilə əlaqədardır.

Xalqın avtoritar hökumətdən asılılığını zəiflətmək üçün QHT-lərin effektivliyinə aid dramatik nümunə Myanmada 1962-ci ildə General Ne Vinin hakimiyyətə yiyələnməsindən qısa müddət sonra yaşanmışdır. Ölkənin qərbində yerləşən Arakan əyaləti sel daşqınlarından əziyyət çəkirdi. Məlumatlara görə, katolik missionerlər dərhal ölkənin digər bölgələrindəki və Hindistandakı missionerlərə radioqram göndərərək kömək istədilər. Çağırışa tez və effektiv cavab verildi, bir neçə gün ərzində ərzaq, geyim və tikinti materialları gəlib çatdı. Nəhayət, rejim dəyən ziyanı müəyyənləşdirmək üçün komandalar göndərəndə məlum oldu ki, heç bir hökumət yardımına ehtiyac qalmayıb və insanlar özləri böhranın öhdəsindən gəlirlər. Deyilənlərə görə, Ne Vin bu hadisədən sonra o qədər qəzəblənib ki, bu da xristian missionerlərin Myanmadan qovulması ilə nəticələnib.

Demokratik hərəkətlər yadda saxlamalıdır ki, QHT-lərin də öz gündəlikləri olur. Bu gündəliklərin nədən ibarət ola biləcəyini və demokratik hərəkətin məqsəd və vəzifələri ilə mövcud uyğunluqların təmin edilməsini anlamaq vacibdir.

Digər dəstək qaynaqları peşəkar təşkilatlar, siyasi partiyalar, xarici biznes qurumları, fərdi və ya beynəlxalq təşkilatlar yolu ilə xarici dövlətlərdir. Xüsusi maraqlar üçün yaradılmış tikiş dər-nəkləri, ovçuluq və balıqçılıq klubları, kitab klubları, dil öyrənmə qrupları, motosikl klubları, gəzinti klubları, quşları mühafizə klubları, xırda pul toplama klubları, bağçılıq klubları və idman klubları kimi icmadakı kiçik qruplar da gözədən qaçmamalıdır. Strateji dinc mübarizə üçün həm hakimiyyət mənbələri üzərində nəzarət, həm də əhəlinin fəal iştirakı tələb olunur. Təşkilatlar hakimiyyət mənbələrindən ibarətdir və strukturları kollektiv fəaliyyətlə təmin edirlər.

Üçüncü Fəsil

İtaətkarlıq

İnsan azad doğulur, amma hər yerdə zəncirlənir.

Jan Jak Russo, İctimai Müqavilə, Kitab 1, Fəsil 1

Bundan öncəki fəsildə olduğu kimi, müşahidələrə cavab vermək üçün Dr. Cin Şarp aşağıdakı sualları ortaya atır:

Necə olur ki, idarəçi öz tabeliyində olanların üzərində siyasi dominantlığa yiyələnir və onun qorunması imkanına malik olur? Nə üçün bu qədər çox insan, hətta öz maraqları çərçivəsində olmasa belə, başçıya itaət edir və ona tabe olur?³

Cin Şarpın yuxarıdakı sitatla əlaqədar qaldırdığı suallar, onun insanlar nə üçün itaət edir məsələsi haqqındakı dərin analizlərinin əsasıdır. Bu fəsildə o analizlər barəsində kifayət qədər danışılır. Hakimiyyətin çoxtərkibli modeli (birinci fəsil), dayaq sütunlarına daxil olan hakimiyyət mənbələrinin qruplaşdırılması (ikinci fəsil) və itaətkarlıq strateji dinc mübarizənin nəzəriyyə və tətbiqini anlamaq üçün faydalı üçlükdür. Bu ona görə əhəmiyyətlidir ki, insanların itaət etmə məsələsi və bəzən qüvvətli şəkildə müxalif olma səbəblərinə görə öz həyatlarından imtina edəcək səviyyəyə qədər gəlmələri haqqında əsaslı anlayışlar var. İtaətkarlıq “siyasi hakimiyyətin ürəyində”dir. Əgər insanlar itaət etməzsə, onda idarəçi hökm edə bilməz. Dinc mübarizənin strategiyası da məhz buna əsaslanır. Əgər məqsədimiz ictimaiyyəti diktatorlar və ya digər avtoritar rejimlər tərəfindən idarə edilməyə razılıq vermə fikrindən daşındırırsa, o zaman ilk növbədə biz insanların niyə itaətkar olmasını başa düşməliyik.

³ Ibid., 18.

Vərdiş

Əksər insanlarda itaətin səbəbi itaətkarlığa olan vərdişdir. Biz hakimiyyətdə olanlara itaət etməyə vərdiş etmişik. Hətta körpəlikdən bəri müxtəlif növ hakimiyyətlərə tabe olmağa məhkum olunmuşuq. Əksəriyyətimiz üçün hakimiyyət valideynlərimiz, böyük bacı və qardaşlarımız, nənə-babalarımız və digər qohumlarımız ilə başlayır, daha sonra məktəb müəllimləri, polislər, hətta hakimiyyət simvollarına qədər davam edir. Məsələn, biz işıqforun yol ötürücü siqnallarına vərdiş etdiyimizə görə ona tabe oluruq, hətta kimsəsiz boş yol qovşaqlarında belə.

Silahlı qüvvələrə yeni cəlb olunanlar üçün təlim işinin əsasını yeni tabeçilik vərdişlərinin yaradılması təşkil edir. Yeni əsgərə tezliklə, ona təlim keçən çavuşun əmr və tapşırıqlarına dərhal və şərhəsiz əməl etmək öyrədilir. Ciddi ardıcılıqla təkrarlanan təlim saatlarının və qorxuducu nəzarətin müasir müharibəyə əsaslanan döyüş bacarıqları ilə əlaqəsi çox azdır, bütün bunlar əsgərlərdə mövcud nizama uyğunlaşma vərdişlərini inkişaf etdirmək üçündür. Əlavə olaraq, silah işlətmək kimi əsas əsgəri bacarıqlar təkrarlanan təlimlərdən sonra o qədər möhkəmlənir ki, onların istifadəsi vərdiş halını alır, bunun üçün düşünməyə ehtiyac qalmır.

Tütünə bağlı insanlar vərdişin nə olduğunu daha yaxşı bilirlər. Biz nə qədər siqaret çəkdiyimizi bilmir, çəkdiklərimizi yadda saxlamır və hətta, qiymətlər absurd səviyyəyə qalxdıqda belə siqareti atmırıq. Hakimiyyətə itaət də daxil olmaqla, bu və ya digər vərdişlərdən xilas olmaq üçün düşünülmüş qərarlar qəbul etməli, daimi o qərarları xatırlamalı və vərdişdən azad olmağın nə qədər vacib olduğunu təkrarlamalıyıq.

Cəza qorxusu

İnsan itaətkarlığının digər bir səbəbi də itaətsizliyə görə veriləcək cəza qorxusudur. Qanunları pozduqda dövlətin gücü ilə qarşılaşa bilərik. Böyük məbləğdə pul ilə cərimə oluna, əmlakımız

dövlət tərəfindən müsadirə edilə bilər. Dövlət bizi həbsxanaya ata, hətta qanunlarına tabe olmadığımız üçün edam belə edə bilər. Sanksiyaların məqsədi qanunu pozanı cəzalandırmaq və başqalarını bu və ya buna oxşar qanunlara tabe olmamaq fikrindən daşındırmaqdır. Belə ki, tiranın ictimai dəstək istəyən idarəçilərə nisbətən, itaətkarlıq yaradan cəza qorxusundan idarəçilikdə istifadə etməyə daha çox ehtiyacı var.

Şəxsi maraqlar

Öz hökumətini bəyənmədiyini söyləyən, amma hələ də aktiv olaraq onu dəstəkləyən kifayət qədər çox insan var. Hökuməti dəstəkləyənlərin əsas xüsusiyyəti olan şəxsi mənafe və şəxsi mükafatların rolunu nəzərdən keçirdikdə, bu paradoksu lazımi qədər anlamaq olur. Məsələn, kifayət qədər rəğbət göstərilməyən, hətta insafsız işlər həyata keçirən silahlı qüvvələrin üzvlərinə hansı şəxsi mükafatlar verilir? Rütbə, medallar, prestij, xüsusi toxunulmazlıq və təqaüd gəliri bu amillərdən ola bilər. Dövlət nəzarətində olan və insanların əksəriyyətinin hökumət tərəfindən işə götürüldüyü bir iqtisadiyyatda alternativ iş tapana qədər insanın öz işini itirməməsi onun şəxsi marağıdır. Digərləri rejimə dəstək olaraq, əhəmiyyətli maliyyə imkanları əldə edə bilərlər.

Biz şəxsi marağına uyğun olmayan, xalq tərəfindən sevilməyən hökuməti müdafiə edən bütün insanları mühakimə etməməliyik. Hər bir kəsin bunu etməkdə öz səbəbləri var. Çoxları inanır ki, başqa alternativ yoxdur. Bizim çağırışımız onların itaətsizliyinin bəlkə də elə özlərinin şəxsi marağına uyğun olduğunu nümayiş etdirməkdir.

Mənəvi öhdəlik

İtaətkarlıq üçün mənəvi öhdəlik hissi bütün cəmiyyətlərdə geniş yayılıb. Bu itaət öhdəçiliyi aşağıdakılardan irəli gəlir:

- **Cəmiyyətin ümumi mənafeyi.** Qanunların bütün vətəndaşları eyni dərəcədə qoruması məsələsi mübahisə doğura bilər. Belə ki, bəzi qanunlar bizi başqalarının anti-sosial davranışlarından qoruyur (oğurluq, qətl hadisəsi, zorlama). Digərləri isə cəmiyyətin ümumi mənafeyini sığortalayır (məhsul və xidmətlərin normativləşdirilməsi, gənclərin orduya çağırışı, vergilər).

Biz alternativ liderin həyatımızı yaxşıya doğru dəyişə biləcəyinə inanmadığımıza görə, bəzən, hətta bizə elə gəlir ki, nifrət olunası liderə itaət etməklə, ümumi mənafe daha yaxşı ola bilər. İosif Stalin açıq-aşkar bir tiran idi. Amma yenə də milyonlarla insan ona itaət edirdi, çünki itaətkarlıq cəmiyyətin ümumi maraqları daxilindəymiş kimi anlaşıldı. Hətta, Stalinin 20 milyon insanın ölümünə səbəb olması anlaşılandıqdan sonra belə, bəzi ruslar hələ də “gözəl keçmiş günlər” üçün heyfslənirlər.

İtaətkarlıq üçün mənəvi öhdəliyin formasını öz həmyaşıdlarımızın təzyiqlərində də görə bilərik. Yadda saxlayaq ki, həmyaşıdlar tərəfindən olan təzyiq hər iki istiqamətdə işləyir və bu davranış modellərinin dəyişdirilməsində faydalı vasitə ola bilər.

- **Fövqəlinсан⁴ amili.** Bəzən, idarəçilər insanüstü və ya tanrı xarakterli birisi kimi qələmə verilirlər. Əgər bir idarəçi sonsuz güc sahibi və ya hər hansı bir dinin simvolu kimi qəbul edilsə, o zaman ona itaət etməməyi düşünmək ağılasığmaz olur. Adolf Hitlerin hakimiyyətdə olduğu dövrdə ona itaət etməməyə kimin cəsarəti çatardı?

Liderlərin belə ilahiləşdirilməsinin uzun tarixçəsi var. Əsrlər boyu insanlar “İlahi Krallar” və “Kralların ilahi hüququ” anlayışlarını qəbul ediblər. İlahi hüquq baxışının bir başqa növü də İranda 20-ci əsr din-dövlət birləşməsidir. İtaətkarlığın bu amil-

⁴ Burada “fövqəlinсан” kəliməsi ingilis dilində “superhuman” və “superman” sözlərinin qarşılığı kimi istifadə edilir. Ortalama insan bacarıqlarının və xüsusiyyətlərinin, fəvqündə olan əlamətlərə malik insan nəzərdə tutulur. Təbii ki, bu fəvqəlbəşər xüsusiyyətlər müxtəlif inanc sistemlərinə görə fərqli cür təsvir oluna bilər.

lərinə qarşı vuruşmaq üçün biz ancaq doğru olanı danışmalıyıq. İnsan nə sonsuz gücə sahibdir, nə də ki, tanrının vəkildir.

- **İdarəçilərlə psixoloji eyniləşdirmə**⁵. Bəzi insanlar dövlət başçalarına öz ailələrinin uzantısı kimi baxırlar. Necə ki, bir futbol komandasının azarkeşləri öz komandaları qalib gəldiyi zaman sevinir, uduzduqda təəssüflənirsə, idarəçi də beləcə şəxsin kimliyinin uzantısına çevrilir. Bu hal xüsusilə, insanlar və idarəçi müstəqillik uğrunda mübarizə kimi çətin təcrübə yolunu birlikdə keçdikdə özünü daha da doğruldur. (Müstəqillik uğrunda mübarizə aparan, hörmət olunmayan sərkərdələrə Ho Çi Minh, General Ne Vin və Robert Muqabeni daxil etmək olar). Əgər bu psixoloji bağlılıq insan itaətkarlığına səbəb olan bir amildirsə, o zaman idarəçilərlə belə eyniləşdirmə hallarına qətiyyən haqq qazandırılmamalıdır.

Laqeydlik sahəsi

Bəzi insanlar gündəlik həyatlarında əhəmiyyətli dərəcədə nəzərə çarpmayan qanunlara laqeyd qala bilirlər. Onlar açıq şəkildə tabe olurlar, çünki itaətkarlıq qarşı gəlməkdən daha asandır. Çoxları üçün bu tipli laqeydlik bir çox qanunlarla bağlı ağlabatan davranış ola bilər. Ancaq, əsas hüquq və azadlıqları məhdudlaşdıran qanunlar bu laqeydlik sahəsinə daxil olduqda problemlər yaranır. Müxalifətin vəzifəsi isə cəmiyyəti xəbərdar etməkdir ki, əgər yuxarıdan gələn bu məcburi müdaxilələrə laqeydlik ictimaiyyət üzərinə güclü qadağalar qoymaqla, fərdi azadlıqların məhdudlaşdırılmasıyla cəmiyyətin kölələşdirilməsinə xidmət edəcəksə, qətiyyən qəbul edilməməlidir.

⁵ Xüsusilə, Ziqmund Freyd tərəfindən istifadə edilən “psixoloji eyniləşdirmə” termini hər hansı bir kəsə emosional bağlanma, özünü onun bir parçası kimi hiss etmə, özünü ona oxşatma və onunla eyniləşdirmə proseslərini izah edir.

Özünəinamın olmaması

Müəyyən səbəblərə görə bəzi insanlar digərlərinə müqavimət göstərmək və tabe olmamaq imkanı yaradan özünə inam his-sindən məhrumdurlar. On illərlə avtoritar rejimin hökm sürdüyü cəmiyyətlərdə, insanların qərarlar vermək üçün çox az təcrübələri və öz liderliklərini inkişaf etdirmək üçün məhdud imkanları olub. Çox güman ki, bəzi insanlar idarəçilərinin qərar vermə məsə-ləsində onlardan daha səriştəli olduğunu düşünürlər. Xüsusilə, onlar müqavimət hərəkətləri haqqında elə fikirləşirlər ki, bu qruplar hökumətə qarşı mübarizə apara və öz müqəddəratlarını özləri həll edə bilməzlər. İctimaiyyətin idarəçilərin hərəkətlərini mühakimə edə və daha sonra bu mühakimələr üzrə fəaliyyət göstərə bilməsi üçün onların özünə güvənini bərpa etmək, dinc mübarizənin qələbəsi üçün əhəmiyyətlidir. Bəzən isə **biz elə fikirləşə bilərik ki, “laqeydlik” özünəinamın olmamasından irəli gəlir.**

Xülasə

İnsanların öz idarəçilərinə niyə itaət etməsi barədə bir neçə məsələni müzakirə etdik.⁶ Bəziləri bu mübahisəyə öz sübutlarını gətirərək itaətkarlığın “təbii” bir hal olduğunu söyləyirlər. İnsan övladı genetik olaraq itaətkar deyil. İtaətkarlıq ilk növbədə vərdiş, qorxu və maraqların birləşməsindən yaranır, bu vərdiş və maraqlar dəyişərsə, qorxunun da öhdəsindən gəlmək olar.

⁶Ibid., 19-25

Dördüncü Fəsil

Dinc mübarizənin mexanizm və metodları

*İddia etdiyim şey budur ki, həyatımdakı hər bir təcrübəm
bəşəriyyətin dəyişməsində ən böyük gücə malik olan
qeyri-zorakılığa inamımı dərinləşdirir.*

M.K.Qandi

Hansı yolun seçilməsindən asılı olmayaraq, bir cəmiyyəti diktatorluqdan demokratiyaya aparmaq çətin məsələdir. Əgər strateji dinc mübarizə müxalifət hərəkatı tərəfindən əsas yol kimi seçilərsə, o zaman idarə edənlə idarə olunanlar arasındakı hakimiyyət münasibətlərində arzu olunan dəyişikliklər yaradan dinc mübarizənin mexanizm və metodlarına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu mənada, Dr. Şarp “hakimiyyət münasibətlərini dəyişdirən dörd fərqli mexanizm”i irəli sürür: **dəyişdirmə, uzlaşma, məcburiyyət və dağılma**. Bunların hər biri hakimiyyət münasibətlərinin dəyişim dinamikası haqqında məlumatları öyrənmək üçün özünəməxsus bir quruluş ortaya qoyur. Dinc mübarizə haqqında olan bu dərslər bir vasitə kimi həm dəyişimə dəstək olmaq, həm də keçmişdə baş verən dinc mübarizələrin təsirlərini dəyərləndirmək üçün faydalıdır.

Bu fəsildə həmçinin dinc fəaliyyətlərin geniş kateqoriyalarına giriş də öz əksini tapır: **Etiraz və İnandırma, İtaətsizlik və Müdaxilə**.

Mexanizmlər

Siyasi və sosial dəyişikliklər gətirmək üçün strateji dinc mübarizə ideyaları nəzəriyyədən təcrübəyə keçməlidir. İdeyalardan fəaliyyətə keçiddə vacib olan məsələ isə, müxalifət tərəfindən hakimiyyətdə olanların mövqə və davranışlarına təsir edəcək üstün mexanizmlərin seçilməsidir. Müxalifətin mexanizmlər haqqındakı bu qərarı öz növbəsində, xalqla hökumət arasındakı münasibətlərdə arzuolunan dəyişikliyə nail olmaq üçün metod seçiminə də təsir edəcək⁷.

Dəyişdirmə⁸

Dəyişimi təbliğ edən müxaliflərə qarşı istifadə olunan mexanizm və hərəkətlər aktivliyin müxtəlif mərhələlərindəki dinc mübarizənin niyyət və məqsədini təsvir edir. Elə hallar ola bilər ki, rejim mübarizə aparan qrup tərəfindən irəli sürülən tövsiyə və tələbləri qəbul etməklə öz maraqlarına xidmət etdiyinə inanılır.

Dəyişdirmə mübarizə qrupunu bir çox üstünlüklərlə təmin edir. Belə ki, dəyişiklik niyyətinin etibarlı olduğunu göstərmək məqsədi ilə, rejimin bəzi güzəştlərə getməsi müxalif liderlərin legitimliyini və onlara güvəni artırır, dövlətlə birbaşa qarşıdurma ilə bağlı olan potensial riskləri azaldır və ən vacibi isə mübarizənin sonrakı mərhələləri üçün əmək resurslarını qoruya bilər. Amma, özündə aşağı səviyyəli təzyiq vasitələrini birləşdirən bu mexanizm ifrat avtoritar rejimlərə qarşı istifadə olunduqda adətən kifayət etmir. Bununla birlikdə, bu mexanizmin seçilməsi və təbliğ olunması müəyyən zamanlarda hətta çox qəddar rejimlərə qarşı belə uğurlu ola bilmişdir.

⁷ Mexanizm və metodlar haqqında ətraflı məlumat üçün Cin Şarpın "*Dinc Mübarizə Siyasəti*" kitabının 2 və 3-cü cildlərinə baxın.

⁸ "Dəyişdirmə" hakimiyyətin, cəmiyyətin və ayrı-ayrı fərdlərin mübarizə hədəfləri çərçivəsində müəyyən ideyalara və ya məsələlərə inandırılaraq, onların davranışlarına təsir etmə mexanizmini ehtiva edir.

Dəyişdirmə haqqında nümunələrdən biri, Myanmada hərbi diktaturaya qarşı istifadə olunan, ibtidai məktəblərdə ingilis dilinin tədrisi ilə bağlı məsələdir. 1962-ci il hərbi çevrilişdən sonra General Ne Vin qərara aldı ki, ingilis dili Myanmanın müstəmləkə keçmişini xatırladır və buna görə, ibtidai təhsildə tədris edilə bilməz. Həmin dövrdə, ingilis dili əksər myanmalılar tərəfindən ikinci rahat dil kimi istifadə edilirdi. Hakimiyyət tərəfdarı bəzi icmalçılar da, müxtəlif uğursuz səbəblər göstərərək bu dəyişikliyi dəstəklədilər. Belə ki, insanları xarici ideyalardan və təsirlərdən uzaq tutmaq məqsədilə ingilis dili öyrənmə imkanlarının ləvğ edilməsi qəddar senzura qanunlarının davamı idi. Daha sonra isə, universitet mühazirələrində də ingilis dilinə məhdudiyyətlər tətbiq edildi.

Amma 20 ildən sonra rejimə aydın oldu ki, bu tip senzuralar iqtisadiyyat üçün çox böyük problemlər yaradıb. Xarici sərmayədarlar artıq beynəlxalq biznes və ticarət dilində danışa bilməyən işçi qüvvəsi və orta səviyyəli menecerlərlə təchiz olunmuş zavodları inkişaf etdirməyə qadir deyildirlər. Universitet tələbələri ali dərəcəli Qərb təhsil mərkəzlərinə qəbul ola bilmirlər. Yanqon Tibb Məktəbinin məzunları daha xarici ölkələrdə təcrübə keçə bilmir, hətta xaricdə təhsilin xüsusi sahələrinə belə qəbul ola bilmirlər. Nəticə olaraq, biznes təşkilatlarının və demokratik fəallların illərlə ingilis dilinin müdafiəsinə yönəlmiş mübarizəsindən sonra, rejim bu güzəştin onun öz maraqlarına xidmət etdiyinə inandırıldığı üçün bəzi yumşalma siyasəti həyata keçirdi.

Strateji dinc mübarizənin hakimiyyət mənbələrinə qarşı yönəldiyini nəzərə alsaq, rejimin dəstək sütunları içərisində *dəyişdirmə* mexanizmini həyata keçirmək səmərəli ola bilər. Prosesdə birinci addım təşkilatların və hədəf seçilmiş institutların üzvlərini fərd olaraq, “xalq düşməni” olmadıqlarına inandırmaq, onların demokratik cəmiyyətdə xoş qarşılanacaq, qiymətləndiriləcək və cəmiyyətin məhsuldar üzvləri kimi hörmət görəcəklərini vurğulamaqdır.

Bu məqsədə çatdıqdan sonra, hədəf seçilmiş institutların üzvləri arzu olunan siyasi dəyişikliyə həvəsli olacaq və sonrakı real fəaliyyətlərə daha aktiv qatılacaqlar.

Dəyişdirmə demokratik qüvvələrin güclənməsi və genişlənməsi üçün istifadə olunan ilkin mexanizmdir. Demokratik və avtoritar rejimlərdə yaşayan insanların həyatları arasındakı fərqi göstərmək üçün müxtəlif növ təbliğatlardan bacarıqlı şəkildə istifadə edilməsi və dünyada baş verən dinc fəaliyyətlər haqqında xəbərlər *dəyişdirmə* cəhdləri üçün faydalı ola bilər. Nümayiş, tətillər, baykot və digər etiraz formaları haqqında xəbərlərin ictimai mövqe üzərində kifayət qədər böyük təsirləri var. Ən əsas isə, “gələcək xəyalı”, bu xəyala nail olma planı ilə birlikdə ictimaiyyətə təqdim olunmalıdır.

Ola bilsin ki, *dəyişdirmə* cəhdləri üçün ən güclü dəstək avtoritar rejimə qarşı çıxanların cəsarət nümayişidir. Zülmə qarşı cəsarətlə həyata keçirilən ictimai fəaliyyətlər dinc etirazçıların qorxaq kimi qələmə verilməsi stereotipini dağıdır. Döyüş meydanındakı əsgərlər və ya zalım rejimə qarşı çıxan dinc etirazçıların göstərdiyi cəsarət nümunələri hamı tərəfindən hörmətlə qarşılanan bir xüsusiyyətdir.

Bəzi hallarda müxaliflərin çəkdiyi iztirablar həm zalım, həm də məzlumun mövqeyinə təsir edə bilər. Cəsarət həmişə fərdlər tərəfindən hər hansı bir səbəbdən baş verən qantökməylə ölçülür. Etdiyin hər hansı bir hərəkətin nəticələri ilə üzləşməyə hazır olmaq cəsarətin həqiqi ölçüsüdür. Məsələn, 1776-cı ildə Amerikada “İstiqlaliyyət Bəyannaməsi”ni imzalayan insanlar İngiltərə kralına qarşı çıxmaqla, 1950-60-cı illərdə isə vətəndaş hüquqları fəalları irqi ayrışdırıcı son qoymaq üçün “oturaq tətillər” keçirməklə, böyük qəhrəmanlıq göstərmiş oldular. Belə ki, bu nümayişlərin hər ikisində iştirakçıların ölüm riski var idi. Qarşıya qoyulmuş məqsədlər naminə bəzilərinin ölümə üzləşə bilmə cəsarəti cəmiyyəti bu mübarizəsinin qarşıya qoyduğu hədəflərin doğruluğunu təhlil etməyə vadar etdi.

Uzlaşma

Bəzən, rejim demokratik qüvvələrin tələb və təklifləri ilə onlara olan hörmət və nəzakətə görə deyil, ictimai gərginliyi aradan qaldırmaq, xarici dövlətlərlə münasibətləri saxlamaq, vətəndaşlara xalqın rifahı üçün narahat olduğunu göstərmək və ya qarşı tərəfin məsələni öz məqsədlərinə görə istifadə etməsinin qarşısını almaq üçün *uzlaşır*. Bir çox halda rejim müəyyən məsələlərdə müxalif qüvvəyə güzəştə gedilməsini özünün buna məcbur olması və ya zəifləməsi kimi qələmə vermir. Gerçəklik isə budur ki, rejimin bütün siyasi məsələlərə mütləq şəkildə nəzarət etmə qabiliyyəti artıq zəifləmiş və o, hökumətə qarşı ictimaiyyətin düşmənçiliyinə səbəb ola biləcək məsələlərdə həssas olmağa məcbur olmuşdur.

Gündəlik xəbərlər totalitar hökumətlər tərəfindən edilən bu tipli *uzlaşma* məlumatları ilə doludur. Belə ki, Yanqondakı rejim və kommunist Çin Respublikasının liderləri Qərb ölkələrindən vacib insanlar siyasi islahat tələbləri ilə ölkəni ziyarət etdikləri zaman adətən bir neçə dustağı azad edirlər. Və ya İsrail hökuməti Amerika rəsmilərinin fələstinlilərə humanistcəsinə davranma tələblərinə daima simvolik jestlərlə cavab verir. Hakimiyyətlərin *uzlaşma* məqsədi ilə seçdiyi bu addımlar nə qədər gülünc görünərsə də, əgər razılaşdırılıbsa, bu onların hakimiyyətdə qalmasına heç bir təhlükə olmadığını göstəricisidir. Başqa sözlə, bu onların minimum risklə qəbul etdikləri bir qərardır.

Son zamanlarda, hökumətlərin müxalif qruplarla etdiyi uzlaşma nümunələri simvolik jestlərdən tutmuş azad seçki görüntüsü yaratmağa qədər müxtəlif addımları əhatə edir. Məsələn, 1988-ci ildə Litva kommunist rejiminə qarşı ictimai etirazın artmasına cavab olaraq, Litva Ali Soveti demokratik hərəkətin kontitusiyada Litva dilinə rəsmi status verilməsi və Litva dövlət bayrağının tarixi yerinə asılması ilə əlaqədar tələbləri ilə uzlaşaraq, gərginliyi aradan qaldırmağa ümid edirdi. O vaxta qədər “Ortaq Komitə”

adı altında idarə olunan “Sayudis” və digər demokratik hərəkatlar o qədər geniş yayıldı və uğurlu oldu ki, artıq rejim tərəfindən edilən simvolik uzlaşmalar qənaətbəxş hesab olunmamağa başladı.⁹ Nəticədə, müxalifət demokratik dəyişikliklərə təkan verən bir qüvvə kimi öz etimadını artırdı.

Səddam Hüseynin 2002-ci ildə dini ayinlərin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar verdiyi icazə *uzlaşmanın* günümüzdəki bir başqa nümunəsidir. İraq cəmiyyəti üzərində tam nəzarəti olmasına baxmayaraq, o hələ də minlərlə Şiə tərəfdarının Bağdad ətrafındakı dini yerlərdə yürüş təşkil etməsi tələbinə razılıq verirdi. Səddam Hüseyn hərbi qüvvənin və polis dəstəsinin köməyi ilə bunun qarşısını əlbəttə ki, asanlıqla ala bilərdi. Lakin o, hakimiyyətə qarşı açıq və zorakı mübarizə aparan müxalifəti qızıqsıdırmaqdan çəkinirdi.¹⁰

Rejimin təklif edə biləcəyi ifrat *uzlaşmalardan* biri isə, onun azad seçkilər tələbi ilə səssiz razılaşmasıdır. Halbuki, bu seçkilərin azad keçməsi daimi şübhə altındadır. Belə ki, tarixin son 20 ili avtoritar rejimlərin öz sərhədləri çərçivəsində “azad” seçki keçirmə nümunələri ilə doludur.

1990-cı ildə Myanmada keçirilən milli seçkilər rejimlərin seçki nəticələri ilə necə oynadığını nümayiş etdirən gözəl bir nümunədir. Belə ki, Myanma generalı Ne Vinin hakimiyyətdən getməzdən əvvəl etdiyi rəsmi aktlardan biri çoxpartiyalı seçkilərə çağırış idi. Bununla birlikdə, onun 1988-ci il iyul ayında təqaüdə çıxmasına qədər, cəmiyyətdə siyasi dəyişiklik və çoxpartiyalı seçki tələb edən çoxlu nümayişlər olmuşdur. Ne Vin elə hesab edirdi ki, çoxpartiyalı seçkilər diktaturaya qarşı açıq müxalifəti ləğv etməsə də, azaldaraq zəiflədə bilər. Rejim tərəfindən seçkiləri saxtalaşdırma imkanlarının olmasını nəzərə alaraq, o hiss edirdi

⁹Grazina Miniotaite, “*Litvada qeyri-zorakı müqavimət: Sülh Yoluyla Qurtuluşun Hekayəsi*”, (Boston: Albert Eynşteyn İnstitutu, 2002), 30.

¹⁰Xəbərlərə görə, Səddam Hüseyn yürüşə simvol və bayraqların nümayiş etdirilməməsi şərti ilə razılıq verdi. Qatılımcılar da bununla razılaşdılar, amma şahidlərdən birinin sözüə görə, iştirakçılar ayaqlarını “uzun bir məsafədən eşidiləcək qədər möhkəm bir şəkildə yerə vurdular”.

ki, müxalif qrupların parçalanacağı bu seçkilərdə səs qələbəsi artıq təmin olunub.¹¹

Mühüm məsələlərdən biri də budur ki, gərək müxalif qruplar uzlaşmaya gedərkən öz liderlərini xalqa “yaxşı təqdim edən” bir uzlaşma mövzusu seçsinlər. Eyni zamanda cəmiyyətə izah edilməlidir ki, bu uzlaşmalar həm də dinc hərəkətin artmaqda olan gücünə hökumətin verdiyi reaksiyadır və cəmiyyəti inkişaf etdirmək üçün lazım olan dəyişikliklər heç də qan tökülməsini tələb etmir. Belə ki, *dəyişdirmə və uzlaşma* mexanizmlərinin birgə təsiri cəmiyyəti möhkəmləndirir və daha güclü fəaliyyətə hazırlayır.

Avtoritar rejimlər müxalifətin siyasi dəyişiklik tələbləri ilə uzlaşmaq üçün çox vaxt seçkilərdən istifadə edirlər. Təəssüflər olsun ki, müxalif liderlər də sadələvcəsinə inanırlar ki, seçimlər azad və ədalətli olacaq, xalq hökumətin hədə-qorxusuna tab gətirəcək və ya beynəlxalq müşahidəçilər səslərin sayılması prosesinin düzgün aparılmasını təmin edəcəklər. 2000-ci il Serbiya və 2002-ci il Zimbabve seçki nəticələri saxtalaşdırılmış seçkilərə uzlaşma cəhdinə gözəl nümunədir.

Serbiyada siyasi müxalifət seçki qutularından tutmuş Belqrad Mərkəzi seçki ofisinə qədər monitorinq seçki sistemi yaratdı. Əgər hökumət seçkiləri saxtalaşdırmaq istəyərsə, müxalifətin yaxşı təlim keçmiş və hazırlıqlı GOTV (Get Out the Vote / Səsləri çölə çıxart) kampaniya işçiləri və hərəkət planı var idi. Müxalif qrupların erkən hesabladığı seçki nəticələrinə görə demokratik qələbə təmin edilmişdi və nəticə rəsmi nəticə elan edilməmişdən əvvəl açıqlanmışdı. Ancaq hökumət öz hesablamalarına görə müxalifətin qalib gəlmədiyini elan edəndə, insanlar küçələrə çıxdı və öz qələbələrini bütün Serbiya boyu böyük nümayişlərlə bildirdilər. Bu nümayişlər Parlamentə yürüşlə başa çatdı. Hazırlıqlar o qədər mükəmməl idi ki,

¹¹ Çox partiyalı seçki sisteminin ilk rəddindən sonra, Yanqon rejimi 1990-cı il may ayında bu tipli seçkini qəbul etdi. Amma hökumət üçün gözlənilməz bir hadisə baş verdi. Demokratiya uğrunda Milli Liqa 80 faiz səs çoxluğu ilə qələbə qazandı. Buna cavab olaraq, rejim seçki nəticələrini rədd etdi və yenidən siyasi müxalifətə qarşı represiya tətbiq etməyə başladı.

yeni dövlət elan olunduqda və təsis edildikdə belə, polis və hərbiçilər heç bir müdaxilə etmədilər.

2002-ci il Zimbabve seçkiləri isə tam fərqli nəticə verdi. Belə ki, Zimbabvedə müxalif Demokratik Dəyişiklik Hərəkatı (DDH) öz strategiyasını *Get Out The Vote* kampaniyası və azad, ədalətli seçki tələb edən beynəlxalq təzyiq vasitələri üzərində qurmuşdu. Lakin, prezident Robert Muqabenin seçkiləri saxtalaşdıracağı təqdirdə istifadə ediləcək “B planı”na çox az diqqət ayrılmışdı. Halbuki, Muqabenin hakimiyyətdən əl çəkmək niyyəti olmadığını öncədən təsdiqləyəcək kifayət qədər işarələr vardı. Yemək və pul vəd edilmiş, dəyənək və bıçaqla silahlanmış gənc hərbi dəstələr yaradılmış və müxalif partiyaların üzvlərinə hücum etmə ilə təlimatlandırılmışdılar. DDH tərəfdarları və Muqabe əleyhinə səs verə biləcək şübhəlilər döyülmüş və qorxudulmuşdu. DDH-in prezidentliyə namizədi xəyanətdə ittiham olunaraq həbs edilmiş, polis və xüsusi təyinatlı agentlər ictimaiyyəti qorxutmağa yönəldirilmişdi. Hətta seçki günü beynəlxalq müşahidəçilər tərəfindən nəzarət olunan sahələrdə səs vermək üçün növbəyə dayanmış seçicilərin döyülmə xəbərləri gəlirdi. Bəzi Avropa ölkələrindən olan müşahidəçilər deportasiya edilmişdi. Seçki günü səsvermə məntəqələrinin yeri dəyişdirildi, hökumətin bu strategiyası nəticəsində seçicilər harada səs verəcəklərini bilmədilər. Nəticələr hesablananda, minlərlə səs sayılmadı. Muqabe öz qələbəsini elan etdi. Səslərin bərpa edilməsi üçün əhatəli planı və kifayət qədər potensialı olmadığına görə, DDH-nin seçkilərin azad və ədalətli olmadığını elan etməsi və alternativ seçki tələbindən başqa çıxış yolu qalmadı. Yeni seçkilərin də nəşə fərqli bir nəticə verəcəyinə heç bir əminlik yox idi.

Buradan çıxarılaçaq əsas dərs seçkilərin rejimin həm daxilə, həm də beynəlxalq ictimaiyyətdə legitimliyini itirməsində vacib rola malik olduğunu bilməkdir. Eyni səbəblə, seçkilər demokratik müxalifət üçün də vacibdir. Hazırlıqlar elə getməlidir ki,

ictimaiyyət dövlət rəsmilərinin seçki saxtakarlıqlarına baxmayaraq, azad şəkildə öz ədalətli səsini istədiyi namizədə verə bilsin.

Məcburiyyət

Dəyişdirmə və uzlaşma mexanizmləri zalım idarəçiyə qeyri-zorakı rəqiblərinin tələb və təklifləri qarşısında kiçik, əhəmiyyətli nəticələri olmayacaq şəkildə onları qəbul etmə və yaxud rədd etmə seçimi yaradır. *Məcburiyyət* mexanizmi isə rejimi ondan tələb olunanlara tabe olmağa məcbur edir. Məcburiyyətin effektiv olduğu nöqtələrdə rejimin real gücü əhəmiyyətli dərəcədə sarsılmış olur. Muxalif qruplar anlamalıdır ki, vaxtından əvvəl tətbiq edilən məcbur etmə addımları cəmiyyətin onlara olan etimadını sarsıda bilər. Hakimiyyətə qarşı qoyulan məcburi tələblər obyektiv və ətraflı planlaşdırmadan və onların həyata keçirilmə potensialının analizindən sonra irəli sürülməlidir. Əgər tələblə bağlı kifayət qədər məcbur etmə gücü yoxdursa, o zaman tələbin təxirə salınması və ya yenidən təşkil olunması üzərində düşünülməlidir.

Siyasi partiyalar və tələbə təşkilatları bəzən yerinə yetirilməsi mümkün olmayan “tələblər” irəli sürürlər. Cəmiyyəti rejimin güc mənbələrini sarsıtmaq və strateji planlar hazırlamaq üçün səfərbər etdikdən sonra, təşkilatın hədəfləri barədə rejimi xəbərdar etmək daha məqsədə uyğun olardı, ancaq bundan sonra həmin məqsədlər xüsusi tələblərə çevrilməlidir. Məsələn, “azad və ədalətli” seçkilər “tələb” edildikdə və rejim bu tələbləri rədd etdikdə ona qarşı hansı sanksiyalar həyata keçiriləcək? Bu öncədən düşünülməlidir.

Muxalifət öz tələbləri ilə rejimin iradəsinə qarşı qələbə çaldığı zaman *məcburiyyət* mexanizmi uğurlu işləyir. Məsələn, Serbiyada 2000-ci il seçkilərində muxalif qruplar Miloşeviçin yenidən seçki keçirmə qərarına baxmayaraq, öz qələbələrini elan etdilər. Seçkilərdə rejim tərəfindən ediləcək saxtakarlığı qabaqcadan nəzərə alaraq, hakimiyyəti dinc yolla ələ keçirmək üçün geniş planlama əməliyyatı seçkidən əvvəl tamamlanmışdı. Belə ki, yüz minlərlə serb Parlament

binasına yürüş təşkil etdi, binanı ələ keçirdi və diktatoru hakimiyyətdən saldı. Milošević hakimiyyətdən salınmasına qarşı mübarizə aparacaq gücdə deyildi. Ona dəstək verən dayaq nöqtələri yoxa çıxmışdı. Polis mülki etirazçıların Belqrada girməsinin qarşısını almaq üçün barikadalar yaratmaqdan imtina etdi, hərbi qüvvələr isə seçki prosesi siyasi məsələ olduğuna görə Miloševićin adından çıxış edərək, hərbi müdaxilə etməyəcəyini elan etdi. Bu iki *dəstək süturnunun* geri çəkilməsi, onları demokratik dəyişikliyin polis, hərbi qüvvələr və hökumət nümayəndələrinin təmizlənməsinə yönəlmədiyinə inandırmaq üçün aylarla edilən intensiv söylərin nəticəsi idi. Milošević dərhal anladı ki, o artıq gücsüzdür.

Bir tərəfdə dinc mübarizə müxalif qruplara qələbə gətirdiyi halda, digər tərəfdə, 2002-ci ildə Zimbabvedə baş vermiş, yaxşı və planlı düşünülməmiş ümumi tətillər üçün çağırışlar heç bir nəticə vermədi. Növbəti tətilin baş tutması üçün planlaşdırma və koordinasiya məsələlərinə aylarla vaxt getdi.

Hakimiyyəti müxtəlif növ cəzalarla qorxutmaq gücü olmadan, onu nəyəsə məcbur etmə cəhdi demokratik mübarizədə itkilərə gətirib çıxara bilər. Belə ki, fəal ictimai dəstək azala bilər və beynəlxalq müşahidəçilər hərəkatın davamlılığına şübhə edə bilərlər. Dinc mübarizənin planlama və icrası zamanı hərəkatı xoşagəlməz nəticələrdən qorumaq üçün mövcud potensialın təhlili həmişə vacibdir.

Dağılma

Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, müxalif qrupların idarəçini məcbur etmə qabiliyyəti parçalanmış hakimiyyətin təzahürüdür. Müxalifət güc tarazlığının öz xeyrinə dəyişdiyini gördüyü an, rejimə itaətsizlik və müdaxilənin daha güclü metodları ilə və daha geniş cəbhədə hücum etməlidir. *Əgər bu hücumlar davamlı olarsa*, iqtidarı saxlamaq üçün hakimiyyət mənbələri kifayət etmədiyinə görə, rejim dağılacaq.

Əgər müxalif qruplar rejimin dağılmasının vacib olduğunu düşünürsə, o zaman o süqut edənə qədər dinc mübarizənin intensivliyi və əhatə dairəsi azalmamalıdır. Müxalifət tərəfindən istənilən bir səbəbə görə geri çəkilmə rejimin öz gücünü yenidən bərpa etməsinə gətirib çıxara bilər. Hərbi mübarizənin *“istismar və təqib etmə”* prinsipində olduğu kimi, düşmənin müdafiə xətti yarılanda və o geri çəkilməyə məcbur ediləndə, hücumlar ən böyük intensivlikdə davam etdirilməli və mübarizəni daha erkən sonlandırmaq üçün isə daha böyük riskə getməyə hazır olunmalıdır. Strateji plan olmadan hərbi qüvvələr dərhal reaksiya verə və müdaxiləni dayandıra bilmir. Bu öz növbəsində dinc mübarizəyə də aiddir.

Dinc Mübarizənin Metodları

Qeyri-zorakı fəaliyyətlər dinc yolla dəyişimin mexanizmlərinə xüsusi dəstək verir və onu əks etdirir. Müxalif qruplar tərəfindən öz rəqibinə qarşı istifadə olunan dinc mübarizənin metodları geniş və rəngarəngdir. Belə ki, “Dinc Mübarizə Siyasəti” adlı əsərində Cin Şarp 200-ə yaxın mübarizə metodu haqqında danışır və bildirir ki, bu hələ tam siyahı deyil. Əslində yaradıcı düşüncə bu metodları konkret hallarla əlaqələndirmək üçün təşviq edilməlidir.

Adətən, qəddar rejimə qarşı dinc mübarizə zorakı üsullarla qarşılaşır. Döyülmələr, işgəncə, həbs və digər cəzalar (şiddət, iqtisadi və sosial təzyiqlər) əvvəlcədən gözləniləndir. Hakimiyyət dinc mübarizəyə bu üsullarla cavab verəndə, belə işgəncələrə məruz qalmış demokratik hərəkata ictimai dəstəyi gücləndirmək, rejimin qəddarlığını ifşa etmək və onun legitimliyini şübhə altına alaraq, rejimi zəiflətmək üçün cəmiyyət müxalifət tərəfindən yönləndirilə bilər. Ötən əsrdəki siyasi hərəkatlarda həbs və azadlıqdan məhrum olunma halları şərəf kimi qiymətləndirilirdi.

Dinc mübarizə metodlarının düzgün seçimi qarşıya qoyulan məqsədlərdən asılıdır. Bəzən hərəkət və ya təşkilat müəyyən imkanlara və üstünlüklərə əsaslanaraq metod seçsə də, daha sonra dinc mübarizə üçün hədəf seçmədə problem yaşaya bilər. Bu, “Faytonu atın önünə bağlamaq” kimi bir şeydir. Əvvəlcə hədəflər müəyyənləşdirilməli, daha sonra isə strateji və taktiki hədəfləri həyata keçirmək üçün metodlar cədvəlinə baxılmalıdır. Asan öyrənilməsinə görə bu metodlar üç böyük kateqoriyaya ayrılır: *etiraz və inandırma, itaətsizlik və müdaxilə*.

Etiraz və inandırma

Etiraz aksiyaları və insanları inandırma cəhdləri demokratik qüvvələrin hakimiyyətin siyasətinə və bəzi hərəkətlərinə qarşı fikir ayrılığının və etirazının olması barədə rejimə signal verir. Bu etirazlar ilkin olaraq, simvolik məqsəd daşıyır. Bundan əlavə, bu aksiyalar dinc müxalif hərəkətin hakimiyyətə zorakılığa və özbaşınılığa görə etiraz etməsi barədə cəmiyyəti xəbərdar edir. Dinc etiraz aksiyaları və insanları inandırma cəhdləri strateji dinc mübarizənin istənilən mərhələsində üstünlük yaratmasına baxmayaraq, ümumiyyətlə, mübarizənin əvvəlində cəmiyyətə təqdim edilir.

Etiraz və inandırmanın seçilmiş istənilən forması KİV-də geniş şəkildə işıqlandırılmalıdır. Nümayişlər və etirazların bəyannamələri haqqında heç kim heç nə bilmirsə, onların təsiri çox az və ya heç olmur. Dünyanın diqqətini cəlb edən etiraz və inandırmaya dəhşətli bir nümunə 1960-cı illərdə Vyetnamda Sayqondakı Amerika hökumətinə qarşı etiraz edən bir neçə rahibin özünü yandırmasıdır. Belə sui-qəsd aktları çoxlarını “nəyə görə bir insan siyasi etiraz vasitəsi kimi bu cür əzablı ölümü seçir?” sualını fikirləşməyə vadar etdi.

Qurban öz məqsədinə çatmışdı. Belə ki, məsələni işıqlan-

dırmaq və hadisənin şəkillərini çəkmək üçün təşkilatçılar tərəfindən beynəlxalq informasiya agentlikləri dəvət edilmişdi.

Bu metodlar birinci fəsildə də müzakirə olunduğu kimi rəqibin güc mənbələrinə birbaşa hücum etmir, amma rejimi biabır etmə və dəyişikliklərin qaçınılmaz olduğuna cəmiyyəti inandırma məqsədi daşıyır. Dinc mübarizə narazılıq bildirməkdən güclü, hətta daha güclü bir anlayışdır.

İtaətsizlik

İtaətsizlik müxalifət hərəkəti üçün qeyri-zorakı metodların ən güclüsüdür. Fəaliyyət qrupu üçün strategiya daxilində doğru seçim və planlaşdırma aparmaq rejimin hakimiyyət mənbələrindən məhrum olma ehtimalını artırır. Rejimin hakimiyyət mənbələri (səlahiyyət, insan resursları, bacarıq və bilgi, maddi resurslar, qeyri-maddi faktorlar və sanksiyalar) təkcə əsgərlik yaşındakı kişilər tərəfindən deyil, həm də bütün əhali tərəfindən hücumla məruz qala bilər. İnsanlarla əməkdaşlıq etməyən heç bir hökumət həyatda qala bilməz. İtaətsizliyin çatdırmaq istədiyi mesaj da budur: “Biz, insanlar artıq dövlətə öz vətəndaşlarını əsarət altında saxlamağa kömək etməyəcəyik”. Buradakı məqsəd hakimiyyətə fəaliyyət göstərməkdə çətinlik yaratmaqdır. Fəaliyyətləri təsadüfi deyil, dinc mübarizə strategiyasını dəstəkləyəcək şəkildə seçdikdə itaətsizlik ən böyük təsirə malik olur.

Rejimin dəstək sütunlarına qarşı daxili itaətsizlik kampaniyaları ilə birləşərək, əməkdaşlıqdan imtina etmə kimi sanksiyaların məcburən qəbul olunması üçün beynəlxalq dəstəyi gücləndirmə cəhdləri olmalıdır. Həm beynəlxalq səviyyədə, həm də ölkə daxilində itaətsizlik siyasi dəyişiklik tərəfdarlarına kömək edə bilər. Beynəlxalq dəstəyi aradan qaldırma vasitələri üçün belə kampaniyalara aşağıdakılar aid edilir: investisiya və idxala qadağa, beynəlxalq forumlarda rejimin siyasətinə qarşı çıxışlar, rəsmilərin viza tələblərinə qadağa qoyulması, öz vətəndaşlarına

despot rejimlərə səyahətə qadağa qoyulması və humanitar yardımlar edən QHT-lər tərəfindən idarə olunan layihələrə xarici dəstəyin məhdudlaşdırılması.

İctimai İtaətsizlik

Ölkədə hər bir vətəndaş sosial itaətsizliyi həyata keçirə bilər. Rejimin hədəfə alınmış üzvləri ilə qarşılıqlı münasibətdən qaçmaq məmurlara və onların ailə üzvlərinə böyük zərbə vura bilər. Cəmiyyətin elit təbəqəsi rejimə xidmət edən məmurları ictimai tədbirlərə dəvət etməyi dayandıra və rəsmilərin diqqət mərkəzində olduğu, hökumət tərəfindən maliyyələşdirilən tədbirlərdə iştirak etməkdən imtina edə bilər. Dövlət rəsmilərinin uşaqları və digər qohumları QHT-lər və qonşular tərəfindən təşkil olunmuş ictimai tədbirlərə dəvətilər siyahısından çıxarıla bilər. Valideynlər öz uşaqlarının hökumət rəsmilərinin uşaqları ilə görüşməsinə və tanış olmasına mane ola bilərlər. Əlaqələri kəsmək insanların rejimə dəstək olanlara dözə bilmədiyindən xəbər verir. Lakin bunu ehtiyatlı və dəqiqliklə etmək lazımdır. Əgər bundan düzgün istifadə olunmazsa, rejim tərəfdarlarını müxalifət sıralarına daxil etmək üçün edilən cəhdlərə maneçilik yarana bilər. Rejimə nüfuz gətirən ictimai və idman tədbirləri boykot edilə bilər. Hətta rejim tərəfindən sevilməyən paltar geyinmək də itaətsizlik hərəkətidir. Hədəf seçilmiş insanlar o dəqiqə bunun itaətsizliyə işarə etdiyini başa düşürlər.

Amerikada müstəmləkə dövründə, Massaçusets qubernatoru İngilis taxt-tacını təmsil etməsinə baxmayaraq, özünü bir məhbus kimi hiss etdiyindən gileylənirdi. Heç kim ona tabe olmur, yerli polis onun əmrlərini rədd edir və kilsə üzvləri ondan qaçırdılar.

İqtisadi İtaətsizlik

Hökumətin ictimai xidməti həyata keçirə bilməsi üçün böyük gəlirə ehtiyacı olduğu həqiqətini nəzərə alsaq, iqtisadi itaətsizlik rejim tərəfdarlarının əlində olan iqtisadi gücü azaltmaq və məhv etməklə, hökumətin dayaqlarına qarşı yönəlmiş dinc strateji mübarizə metodudur. Sosial siyasəti həyata keçirmək üçün lazım olan məhsul və xidmətlərin alınması vasitələrini azaltmaqla və ya ondan imtina etməklə, yaranan iqtisadi itaətsizlik dövlətin öz tərəfdarlarının ona qarşı sadıqlıyını qoruma bacarığına zərbə vurur.

Vergilərin tam və yaxud heç ödənilməməsi (“vergidən yayınma”), dövlətə gəlir gətirən xidmətlərin və məhsulların boykot olunması, iqtisadi qeyri-sabitlik yaradan tətillər və bank depozitlərinin hesabdan çıxarılması nəticəsində yaranan beynəlxalq investorlar tərəfindən inkar edilə bilməyən maliyyə böhranı iqtisadi itaətsizliyə nümunələrdir. Bunlar əlavə, beynəlxalq şirkətlər, ticarət assosiasiyaları və beynəlxalq QHT-lər bəzən hədəf seçilmiş dövlətlərlə iqtisadi əməkdaşlığı dayandırmaqla onların iqtisadi vəziyyətini daha da ağırlaşdırırlar. İqtisadi qeyri-sabitlik sadəcə hökumətin dəstək sütunlarını zəiflətmir, həm də hökumətin siyasi müxalifətlə, qeyri-zorakı fəaliyyətlərlə mübarizəsini məhdudlaşdırır.

Strateji dinc mübarizədə hökumət hesablarına daxil olan və oradan çıxan ağır valyuta axınını izləmək vacibdir. Burada əsas məqsəd iqtisadi itaətsizlik metodlarının hədəfi üçün həssas nöqtələri müəyyənləşdirməkdir. Bəzi hallarda, ağır valyuta təbii ehtiyatların və ucuz fəhlə qüvvəsi nəticəsində əmələ gələn məhsul və xidmətlərin satışından yaranır. İxracat üçün iqtisadi itaətsizliyin həssas nöqtəsi satış olduğu kimi, idxalat üçün isə bu nöqtə məhsulların qəbul məsələsidir.

Siyasi Müqavimət

Strateji dinc hərəkət kimi rejimə qarşı yönəlmiş itaətsizliyin bütün növlərində təbii olaraq, bir “siyasilik” var. Cin Şarp “Dinc mübarizənin 198 metodu” (Əlavə 2) arasında itaətsizliyin spesifik 38 siyasi növünü göstərir. Bu fəaliyyətlər hər şeydən əvvəl səlahiyyətlərdən imtina etdirməyə, hökumət və ya işğalçı güclərin əsas hakimiyyət mənbələrinə yönəlib. Siyasi müqavimətdən qazanılan uğur həm də vətəndaş cəmiyyətinin güclənməsinə yönəlidir. Təşkilatlar tək-tək və ya eyni düşüncəli qruplarla birlikdə rejimə qarşı çıxmaq təcrübəsi və öz güclərinə əminlik qazanırlar.

Siyasi müqavimət hakimiyyətə qarşı birbaşa hücum deməkdir. Bəyannamələr, manifestlər və digər sənədlər mövcud hakimiyyəti rədd edir və buna görə də, rejimin legitimliyi məsələsindən istifadə edib xalqı bu rejimin səlahiyyət həyata keçirmə haqqının olmadığına inandırmaq olar. Bu etiraz aksiyalarını daha sonra hökumət qurumlarının boykotu, dövlət məmurları tərəfindən işlərin ləngidilməsi və geniş vüsət aldığı təqdirdə avtoritar rejimi neytrallaşıdır və hətta onu məhv edə bilən ümumi ictimai itaətsizlik ilə nəticələnən saysız-hesabsız fəaliyyətlər izləyir.

Müdaxilə

Məqsəd və niyyəti formalaşmış davranış qalıblərini, qayd-qanunlar, münasibətlər sistemi və qurumları dağıtmaq olan dinc mübarizəyə *müdaxilə* hərəkətləri deyilir. Onların həmçinin yeni davranış qalıbləri, münasibətlər sistemi və hətta yeni qurumların yaranmasında xüsusi təsirləri ola bilər. Bu metodlar mövcud vəziyyətə birbaşa etiraz etdiyindən, məsələlərə daha açıq yanaşma, hakimiyyətlə birbaşa mübarizə və məsələnin həllinə daha tez nail olma kimi imkanlar yaradırlar. Digər tərəfdən, müdaxilə hərəkətləri etiraz və itaətsizlik fəaliyyətlərindən fərqli olaraq,

təxirəsalınmaz və sərt repressiyalarla nəticələnə bilər.

ABŞ-ın yeni tarixi müəyyən olunmuş davranış qəliblərinin və ictimai münasibətlərin dəyişdirilməsində üçüncü tərəfin müdaxiləsinin necə təsirli olması barədə müxtəlif misallar verir. ABŞ-da vətəndaş hüquqları uğrunda hərəkətlər zamanı “oturaq qəlyanaltı tətilləri” geniş nəzərə çarpan və restoranlarda irqi ayrışdırıcılığa son qoyan effektiv fəaliyyətlərdən idi. Bundan əlavə, bu kampaniyalar irqi ayrışdırıcılıq məsələsini gündəmə gətirərək, bu barədə mütləq şəkildə qanun qəbul edilməsinə səbəb oldu. Bu aksiyaların baş verdiyi zamandan bəri on illər keçdiyinə görə, oturaq tətillər zamanı edilən zorakılıqlar bəzən unudulur. Oturaq tətillər saysız-hesabsız döyülmələr, polis itlərinin tətillərin üzərinə buraxılması və digər zorakılıqlarla nəticələnirdi. Hakimiyyət tərəfindən dinc etirazçılara qarşı vaxtaşırı edilən bu zorakılıqlar *siyasi jiu-jitsunun*¹² başlamasına səbəb oldu və irqi ayrışdırıcılığa qarşı ədalət uğrunda mübarizə aparan daha böyük qüvvələr dinc etirazçıları dəstəkləməyə başladılar. Avtoritar rejimə qarşı yönələn strateji dinc mübarizədəki xalqın mənafeyi üçün ədalət istəyən güc milli hökumət olmaya bilər, lakin beynəlxalq birliklərdən dəstək də tələb edə bilər.

Beynəlxalq müdaxiləyə nümunə 2002-ci ilin dekabrında İndoneziyanın Açe əyalətinə Beynəlxalq Sülh Briqadası kadrlarının yerləşdirilməsi idi. Onlar Açe əyalətində siyasi statusun dəyişdirilməsi uğrunda hərəkətə qarşı çıxanların hücumuna məruz qalma riski olan insan hüquqları üzrə müşahidəçiləri və humanitar yardım işçilərini təmsil edən şəxsləri mühafizə etməli idilər. Eyni zamanda bu müşahidəçilərin iştirakı muxtariyyət və müstəqillik tələb edən qrup üzvlərinin İndoneziya hakimiyyət orqanlarına qarşı zorakı müdaxiləsinin qarşısını aldı. Beynəlxalq müdaxiləyə

¹² Siyasi *jiu-jitsu*nu qısa olaraq, belə izah etmək olar: “Dinc mübarizə zamanı güc münasibətlərini dəyişmək üçün xüsusi bir prosesdir. Siyasi jiu-jitsu zamanı dinc dirənişçilərə qarşı represiya həyata keçirənlər haqqındakı mənfi münasibətlər siyasi olaraq, onların əleyhinə çevrilir, onların hakimiyyətdəki mövqeləri zəiflədilir və bütün bunlar dinc etirazçıları gücləndirəcək şəkildə həyata keçirilir.”

digər nümunə fələstinli fermerləri və başqa mülki şəxsləri İsrail mühacirləri və İsrail Müdafiə Qüvvələrindən gələn hücumlardan qorumaq üçün xarici vətəndaşlardan dinc mühafizəçilər kim istifadə edilməsi olub.

Müdaxilə hərəkətləri rejimin dəstək sütunlarını zəiflədib, onun süqutunu tezləşdirə bilər. Yaxşı qurulmuş strategiya ilə dəstəklənən planlar mövcud imkanlardan yararlanmaq üçün tez bir şəkildə uyğunlaşdırıla bilər. Strategiyasız və tənzimləmə ehtiyacını öncədən müəyyən edən planlarsız, müəyyən hərəkətsizliklər yarana bilər. Bu cür durğunluqlar qarşı tərəfə özünə gəlmək və yenidən təşkilatlanmaq üçün zaman qazandırır. Və əksinə, əgər dövlət qurumları düşünsələr ki, müdaxiləçi fəaliyyətlər onların sağ qalmasına birbaşa təhlükədir, bu zaman üzvləri öz liderləri ətrafında birləşəcək və “sona qədər vuruşmaq” taktikasını seçəcəklər. Rejim tərəfdarlarının təşkil edə biləcəyi bu müdafiə taktikasının təsirini azaltmaq üçün hakimiyyət mənbələrinə qarşı yönəlmiş təxribat vaxtında hazırlanmalı və daha erkən tətbiq edilməlidir.

Bəşinci Fəsil

Problem Həll Etmə

*Heyət tədqiqatı formatından istifadə etdikdə, problemin həlli
özünü əsla gizlədə bilməz.*

*Saw Yo Shu, Karen Milli İttifaqı, Siyasi Müqavimət Komitəsi
heyəti üçün bunun istifadəsinin öyrədilməsini niyə dəstəklədiyi
soruşulduqda verdiyi cavab.*

İstənilən mübarizəni uğurlu şəkildə həyata keçirmək üçün dəqiq hədəflər, strategiya və bütün bunları dəstəkləyən planlar olmalıdır. Dinc mübarizənin əsas strategiyası üçün lazım olan hədəf və yollar müxalifət hərəkəti liderlərinin taktiki qərarları nəticəsində formalaşacaq. Bu taktiki qərarları əlverişli dəstəkləyici planlara çevirmək və ya strateji məqsəd və dəstəkləyici planları inkişaf etdirməyə ehtiyac yarandıqda, ortaya həll olunmalı bir sıra problemlər çıxır.

Təcrübələr göstərir ki, avtoritar rejimlərin cəmiyyətin üzərində gərgin nəzarət tətbiq etdiyi və əsas məsələlərdə qərar vermə səlahiyyətini sadəcə rejimi dəstəkləyən kiçik bir qrupa həvalə etdiyi ölkələrdə demokratiya yönümlü hərəkətlərin *problem həll etmə* bacarığı məhduddur. Məsələn, ən ifrat hallarda, fərdlərin harada yaşayacağı, hansı məktəbə gedəcəyi, hansı işlə məşğul olacağı və nə yeyəcəyinə hökumət qərar verə bilər. Bəzi hallarda başqasının əmrində olanlar qorxuya və sosial normalara görə tövsiyə verməyə həvəssiz olurlar, sadəcə digərləri tərəfindən qəbul edilən qərarları yerinə yetirməklə kifayətlənirlər. Problemləri tanımaq, onların səbəblərini qiymətləndirərək lazımı qərarları verə bilmə qabiliyyətinə malik olmaq, insanlara böyük və ya kiçik problemlərdə bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün imkanlar verilməlidir.

Reallıq budur ki, insanlar problemlərini həll etmək üçün həyatları boyunca minlərlə qərar qəbul etməli olurlar. Bu problemlərin əksəriyyəti ikinci dərəcəlidir (nə geyinmək, nəyi satın almaq və ya körpə uşağın ad günü münasibətilə qonaqlığa kimləri dəvət etmək kimi). Bəziləri, məsələn, hansı peşəni seçmək kimi mövzular isə daha vacibdir. Verdiyimiz qərarların nə olmasından asılı olmayaraq, bunun yaratdığı nəticələrlə yaşaya bildiyimizə görə, bu tipli qərarların əksəriyyəti bizim üçün o qədər də əhəmiyyətli deyil. Amma bu laqeydliyimizi bütün məsələlərə aid etmək olmaz. Məsələn, kiminlə evlənəcəyimiz qərarı həyatımızın geridə qalan hissəsində hər günümüzdə təsir göstərə biləcək məsələlərdən biridir!

Fərdlərdə olduğu kimi, təşkilatlar da gündəlik olaraq problem həll etmə məsələsi ilə qarşılaşırlar. Təşkilati qərarlar daxildə və xaricdəki bir çox adama, o cümlədən təşkilatın resurslarına təsir etdiyi üçün, qərar qəbul edən şəxsin insanlara tövsiyələrini obyektiv və ən dolğun məlumatlara əsaslanaraq təqdim etməsi vacib məsələdir. Hərbi məsələlər və dinc mübarizələrin qərar qəbul etmə prosesində çoxlu oxşarlıqlar olduğu üçün, mübarizədə qərar qəbul edənlər və məsləhətçilərə hərbi heyətin problem həll etmə metodologiyası faydalı nümunə ola bilər.

Bu problem həll etmə metodologiyası bir çox inzibati və təşkilati mövzularda, o cümlədən, uzun və ya qısa şəkli ilə, dinc mübarizənin müxtəlif mərhələlərində istifadə edilə bilər. Amma, formatın aşağıda qeyd edilən ardıcılıqda izlənməsi vacibdir.

Heyət çalışmaları üçün format:

Paraqraf 1. Problemin bəyanatı

Birinci paraqrafta əsas diqqət mərkəzində problemin özü olduğu vurğulanır. İlk baxışdan göründüyü kimi, problemi izah etmək üçün düzgün sözləri tapmaq o qədər də asan deyil. Ola bilər ki, izahat birbaşa problemin özünə deyil, onun əlamətlərinə işarə etsin. Hər dəfə təkrarlanan başağrısına görə, iki aspirin qəbul edən

adamın ümumi təcrübəsi ona səhv yol göstərə bilər. Bununla o, başağrısının əlamətlərini yüngülləşdirsə də, əsas problem olan başağrısının başlıca səbəbləri qeyri-müəyyən olaraq qalır.

Paraqraf 2. Fərziyyələr

Heyət tədqiqatlarında fərziyyələr sübutları əvəzləmək üçün istifadə edilən əsaslandırılmış ehtimallardır. Adətən, onlar gələcəkdə baş verəcək hadisələrə, şərtlərə və resursların mövcudluğuna əsaslanır. Əslində, fərziyyələr mövcud hadisələr haqqında bilgi boşluğumuzu doldurmaq üçün istifadə edilən süni qurğulardır. İdeal olaraq, heç bir fərziyyədən istifadə etməməkdənsə, onları yalnız problemin həlli üçün zəruri olduğunda istifadə etməliyik. Məhz buna görə, fərziyyələrin etibarlılığını təsdiq etmək üçün, onları diqqətlə və ətraflı tədqiq etmək lazımdır. Dəqiq ifadə edilməmiş, sadəcə nəzərdə tutulmuş fərziyyələr təhlükəlidir. Buna misal olaraq, vacib məsələlərin həllində qrupların müəyyən bacarıqları haqqında olan fərziyyələri göstərmək olar.

Paraqraf 3. Problemə əsaslanan sübutlar

Problemləri müvəffəqiyyətlə həll etmədə vacib addımlardan biri, onunla əlaqəli sübuta əsaslanan məlumatlar toplamaqdır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz nümunəyə (adamın təkrarlanan başağrısı) qayıtsaq, o şəxsin həyat tərzindəki sübutlar - pəhrizi, görmə qabiliyyəti, iş vərdisləri, idmanı, stress dərəcəsi və.s - qeyd edilərək sıralanmalıdır.

Paraqraf 4. Sübutların müzakirəsi

Bu mərhələdə, fərziyyələr və sübutlara bağlı məlumatlar problemlə əlaqəli şəkildə müzakirə və analiz edilir. Bu proses zamanı

bütün alternativ ehtimallar düşünülür və təkmilləşdirilir. Baş ağrısından əzab çəkən şəxs misalı bu proseduranın əhəmiyyətini göstərmək üçün nümunə kimi istifadə oluna bilər. Təkrarlanan baş ağrılarının həllini axtaran həkim, buna səbəb olabiləcək bütün amilləri tədqiq edir. Və nəticə, o şəxsin yatma və stress problemi yoxdur, malyariyaya yoluxmuş ərazidə yaşamır və qrip deyil, ancaq o çoxlu müalicə edir, 40 yaşındadır və 10 ildən çoxdur ki, gözlərini müayinə etdirməyib.

Paraqraf 5. Nəticələr

Bu mərhələdə birbaşa problem ilə bağlı fərziyyələr və mövcud informasiyalar müzakirə və təhlil edildikdən sonra, ən yaxşı həll seçilir və qeyd edilir. Məsələn, baş ağrısı olan xəstə üçün həkimin çıxartdığı son nəticə göz yorğunluğu göstərilə bilər.

Paraqraf 6. Təvsiyələr

Bu mərhələdə, əldə olunmuş nəticələr müəyyən təvsiyələrə çevrilərək, problemi həll etməsi üçün qərar qəbul edən şəxsə ötürülür. Bizim nümunəmizdə, göz müayinəsi baş ağrısı üçün həll yolu olaraq göstərilə bilər. Bu təvsiyələr üç meyardan istifadə edilərək “sınaq”dan keçirilir:

Uyğunluq - təvsiyələr həqiqətən də müəyyən edilmiş problemi həll edəcəkmi?

Mümkünlük - təvsiyələrin həyata keçirilməsi mümkündürmü?

Məqbulluq - qərar verən şəxs (siyasi, maliyyə və insan resursu baxımından) xərcləri qəbul etmək istəyəcəkmi? Belə ki, bu qərar mövcud resursların istifadəsini və ya yeni resursların əldə edilməsini tələb edəcək.

Bu problemi həll etmə metodundan istifadədəki əlavə dəyər budur ki, qərar qəbul edən şəxslər təvsiyələrin necə inkişaf

etdirildiyini nəzərdən keçirə bilərlər. Bundan başqa, qərar qəbul edən şəxslər tövsiyələr müəyyənləşdirilərkən nəzərdən keçirilməyən əlavə məlumatları da əldə edə bilərlər. Heyət tədqiqatının nəticəsinə bu yeni informasiyanın işığında zamanət verilə bilər.

1992-ci ilin ortalarında, Myanma müxalifət qruplarının koalisiyası Siyasi Müqavimət Komitəsi qurdu. Onun ilk vəzifələrindən biri Myanmada dəyişən vəziyyəti nəzərə alaraq, demokratiya uğrunda mübarizənin ən yaxşı şəkildə necə davam etdirilməsi mövzusunun təhlil etmək idi. Siyasi Müqavimət Komitəsi silahlı mübarizənin davam etdirilməsi, yoxsa dinc mübarizəyə keçilməsi barədə heyət tədqiqatı hazırladı. Bu tədqiqatdan Myanma İttifaqının Milli Şurası çərçivəsində yüksək səviyyəli müzakirələrdə istifadə edildi. Aydın ki, Siyasi Müqavimət Komitəsi strateji dinc mübarizəni Aung San Suu Kyinin Demokratiya üçün Milli Liqasının qeyri-zorakı fəaliyyətlərinə uyğun olacaq şəkildə davam etdirmək üçün təsis edilmişdi. Təbii ki, qeyri-zorakılığa üstünlük verilmirdi, amma obyektivliyi əldən verməmək üçün diqqətli hərəkət edilirdi və buna görə də, “heyət tədqiqatı formatından” istifadə olunurdu. Siyasi Müqavimət Komitəsinin bu “heyət tədqiqatı” strateji siyasət məsələlərinə nəzər salmaq üçün faydalı nümunə olaraq göstərilə bilər.

Xülasə

“Heyət tədqiqatı formatından” istifadə təcrübələr zamanı istifadəçilər üçün daha da asan olacaq. Seyf qapılardakı rəqəm kombinasiyaları kimi, heyət tədqiqatı formatındakı paraqrafların ardıcılığı problemin həllini tapmaqda əsas nüansdır.

Altıncı Fəsil

Strateji dəyərləndirmə

Və buna görə deyirəm ki: düşməninizi tanıyın, özünüzlü bilin, o zaman, sizin qələbəniniz heç vaxt təhlükəyə məruz qalmaz.

Sun Tzu, Mühəribə Sənəti (e.ə 500)¹³

Strateji dəyərləndirmə strateji planlama aparıcılar üçün mühüm vasitələrdən biridir. O, hədəfə çatmaq üçün lazım olan ən yaxşı yolu təkmilləşdirərək qrupları sisteməlik yanaşma ilə təmin edir. Strateji dəyərləndirmə zamanı prosesin şərtləri (fiziki, hərbi, siyasi) və iştirakçıların (müttəfiq və rəqib qüvvələr) imkan və bacarıqları kimi vacib amillər müəyyənəşdirilir və analiz edilir. Daha sonra isə, fəaliyyət istiqamətlərini inkişaf etdirmək üçün prosesin zəif və güclü yanları müqayisə edilir. Bütün bunlardan sonra, ən yaxşı fəaliyyət istiqaməti müəyyənəşdirilir.

Strateji əməliyyat planları strateji dəyərləndirməyə bağlı olduğu üçün, analizin keyfiyyəti və analiz olunmuş məlumatın miqdarı müvəffəqiyyət üçün vacib faktor sayılır. Strateji dəyərləndirmə həmçinin həyata keçiriləcək siyasətin inkişaf etdirilməsinə, böhranlara cavab verməyə və demokratik hərəkətə üzv təşkilatları real məlumatlar və ətraflı, düşünülmüş, analiz edilmiş mənbələrlə təmin etməyə yararır. Yerli mübarizəni planlayanlar fəaliyyət istiqamətlərini təkmilləşdirdikləri zaman öz ehtiyaclarını qarşılamaq üçün format və məzmunu qısalda bilirlər.

Əməliyyat mühitində və ya mövcud imkanlarda əhəmiyyətli

¹³ Samuel. B. Griffith, “*Sun Tzu: Mühəribə Sənəti*” kitabından sitat, (Oxford və New York: Oxford Universiteti Nəşriyyatı, 1963), 129.

dəyişikliklər baş verdiyində planlayıcıların əlavə hədəflərə daha tez reaksiya verə və əməliyyat planlarını tənzimləyə bilmələri üçün strateji dəyərləndirməyə aid informasiyalar daima yenilənməlidir. Bu məsələni düzgün şəkildə həyata keçirə bilmək üçün, gərək kimsə xüsusi olaraq, bu işlə məşğul olsun. Yaxşı olardı ki, qiymətləndirmələrə nəzarət edən “Strateji Dəyərləndirmə” koordinatoru bu işə baxsın. Bu məsələdə informasiyaların dəyərləndirmə prosesinə daxil edilməsi və işə yararlılığının təyin olunması üçün onların yığılması, qiymətləndirilməsi və məruzə edilməsinə kömək edəcək başqa şəxslər də olmalıdır.

Təhlükəsizlik tədbiri olaraq, strateji dəyərləndirməyə daxil olan bəzi hissələr əlavələr şəklində ayrıca saxlanılmalıdır. Bu əlavələri sadəcə “*bilməlidir*” kriteriyasına uyğun olan bəzi şəxslər istifadə edə bilər. Məsələn, təşkilati heyətin gücü, xidməti yönlər və ya daxili əlaqə məlumatları kimi detallar çox həssas məlumatlar ola bilər, bu halda, bütün üzvlərin bunları bilməsi müvafiq deyil.

Bu fəsilə ətraflı təsvir edilən, “Vəziyyətin Hərbi Dəyərləndirilməsi”nə əsaslanan strateji dəyərləndirmə formatı hər hansı bir müxalifət qrupu tərəfindən seçilməyə də bilər.

Buna baxmayaraq, informasiyanın qəbul edilmiş və dəstəklənən hədəflərə uyğun olaraq toplanması, analizi və təqdim olunması üçün müəyyən sisteməlik yanaşmanın təmin edilməsi vacibdir. Strateji dəyərləndirmə və ya oxşar başqa bir format vacib, ancaq diqqət yetirilməmiş informasiya növləri üçün “nəzarət siyahısı” olaraq da istifadə edilə bilər.

Hədəf Bəyanatının Təkmilləşdirilməsində Mühakimə və Müzakirələr

Hədəflərin bəyanı (buraya hərəkət liderlərinin mübarizənin məqsədi, növü və ümumi olaraq, onun necə aparılacağı haqqındakı fikirləri daxildir) strateji dəyərləndirmə üçün başlanğıc nöqtəsidir. Buna görə də, dinc mübarizənin strateji dəyərlən-

dirilməsi üçün hədəf bəyanatının necə təşkil edildiyini gözdən keçirmək lazımdır.

Əgər dinc hərəkət zülmkar hökumətə qarşı yaradılsa, deməli, onun hədəf və məqsədləri bu hökumətin hakimiyyətdən uzaqlaşdırılması tələblərini əks etdirəcək. Hədəflər həmçinin, mövcud hökumətin necə uzaqlaşdırılacağı və necə bir hökumətin onu əvəzləyəcəyini də müəyyənləşdirməlidir. Vətəndaşların mübarizədən sonra istədikləri, ictimai razılıq ilə seçiləcək yeni hökumətin hansı formada olacağı cəmiyyətin xüsusiyyətlərinə, başqa sözlə, cəmiyyətin “gələcək hədəflər”inə əsaslanır. Buna görə də, insanlar repressiv rejimi hansı rejimlə əvəzləyəcəklərini əvvəlcədən düşünməlidirlər. Əks təqdirdə, bir tiran hökuməti ondan daha despotik olan başqa bir hökumətlə əvəzlənə bilər. Beləliklə, cəmiyyətin “gələcək istəklərini” pragmatik dəyişikliklərlə nəticələnəcək məqsədlərə çevirmək lazımdır. Məsələn, fərz edək ki, vətəndaşların hökumətin tək “üzü” olaraq gündəlik gördüyü sadəcə milli polis qüvvələri var və yerli əhali bu qüvvələr üzərində heç bir nəzarət mexanizminə malik deyil. Belə olan halda, vətəndaşlar polis qüvvələrini yerli miqyasda seçilmiş məmurların nəzarəti altına verməyi arzu edə bilərlər. Əhali həmçinin, siyasi və iqtisadi məsələlərdə paytaxtın əvəzinə, özü yerli səviyyədə qərar vermək istəyə bilər. Bir sözlə, hakimiyyətin mərkəzdən yerli hakimiyyət orqanlarına ötürülməsi haqqında razılaşma əldə oluna bilər. Bu məsələləri nəzərə aldıqda görmək olur ki, dəyişikliklər üçün hərəkətə bir növ federalizmin müəyyən formalarına çağırış da daxil edilmişdir.

Gələcək hədəflər dini ayrı-seçkiliklə bağlı problemlərə də müraciət etməlidir. Bu problemlərə istər hökumət tərəfindən dəstəklənən ayrı-seçkilik, istərsə də bir qrupun digərini istismar etməsi halları daxildir. Amma, din və siyasəti bir-birinə qarışdırmaq bütün hallarda demokratiya üçün təhlükəlidir. Demokratiya arzulayanlar və demokratiya ilə maskalanmış teokratiya istəyənlər arasındakı razılaşmalar heç vaxt kifayət edəcək səviyyədə olmur. Lakin, elə ola bilər ki, hökumətə xalqın üzərində hər hansı dini öhdəliklər qoya bilməməsi üçün müəyyən çərçivələr müəyyənləşdirilsin. Ancaq bu, bir çox dini qrupların üzvləri tərəfindən onların şəxsi dini öhdəliklərində güzəştə

getmələrinə ehtiyac varmış kimi qəbul olunmamalıdır. Belə razılaşma yeni konstitusiyaya dili üçün də təməl ola bilər.

Bu razılaşdırılmış istəklər daha sonra hərəkətin məqsədləri və siyasi hədəflərinə çevrilir. Bunlar da öz növbəsində, daha spesifik strateji hədəflərə yol açır. Hərəkət liderləri bu spesifik hədəfləri planlayıcılar üçün öncədən verə bilər və yaxud planlayıcıların özləri siyasi hədəf və bəyanatları strateji planlama hədəflərinə çevirə bilərlər. “İstəklər” bəzən çox geniş olduğuna görə, planlama və hədəf bəyanatı üçün uyğun olmur. Məsələn, “hamı üçün daha yaxşı həyat” ideyası istənilən müxalifət hərəkəti üçün ülvə bir məqsəd olsa da, bu strateji planlama üçün çox geniş bir anlayış olaraq qalır. Buna görə də, diqqəti hökumətin siyasətini əks etdirən əsas məsələlərə, vətəndaşların “daha yaxşı həyat”ı üçün real və ya potensial imkanlara mənfi təsir göstərən hərəkət və idarəetmə tərzinə yönəltmək lazımdır. Hökumətə problemlərin daha aydın izahı ilə hücum etmək, resursların daha səmərəli bölüşdürməsinə imkan yarada bilər.

Planlama sənədini nəşr edəcək, bütün planlaşdırma, koordinasiya və tədqiqata görə məsuliyyət daşıyacaq şəxsi müəyyən etmək hədəflər haqqında bəyanatın digər vacib ünsürüdür. Bəyanatın başlanğıcında dinc mübarizənin ümummilli hərəkətini başladacaq “kimsə” göstərilməlidir. Amma, dinc hərəkətlər silahlı mübarizədən fərqli olaraq, nadirən aydın iyerarxik struktura malik olurlar. Mübarizəni hərəkətə keçirtmək məqsədiylə, adətən, fərqli maraqları, imkanları və kimlikləri olan müxalifət qruplarını bir-birinə uyğunlaşdırmaq üçün *çətir təşkilat*dan istifadə edilir. Razılıq ilə, üzv qruplardan birinə planlama və koordinasiya üçün aparıcı təşkilat olma vəzifəsi tapşırılır. Planlama işlərini reallaşdırmaq üçün istifadə edilən metodlardan biri isə budur ki, *çətir təşkilat* üzv qruplardan seçilmiş, özünün “əsas heyəti”ni yığır.

Üzv təşkilatların diqqəti özləri ətrafında deyil də, problemlər ətrafında cəmlənməsi yaxşı başlanğıc cəhdi ola bilər. Mühacirətdə olan icmaları da bu *çətir təşkilat*a daxil etmək düzgün bir addım olardı. Belə ki, onlar maddi dəstək vermək, xüsusi tədqiqatlar aparmaq, beynəlxalq səviyyədə lobbicilik etmək və ya media dəstəyi

təmin etməklə bu işə öz töhfələrini verə bilərlər.

Planlayıcılar strateji dinc mübarizəni həyata keçirmək üçün hədəf bəyanatını formalaşdıran bütün elementləri nəzərdən keçirdikdən sonra, bəyanat hazırlanır və çətir koalisiyasına təsdiq üçün təqdim edilir. Bu təxminən aşağıdakı formada həyata keçirilir:

Xalq olaraq, (ölkə adını daxil edin) Demokratiya İttifaqı (və ya başqa adda bir təşkilat) altında birləşərək hərbi diktaturanı (rejimin dəqiq adını yazın) hakimiyyətdən uzaqlaşdırmaq, demokratik yolla seçilmiş hökuməti başa gətirmək, ümumittifaq hökuməti qurmaq və bu hökuməti dövlət çevrilişindən qorumaq üçün strateji dinc hücumlar həyata keçiriləcək.

İlk baxışda, strateji dəyərləndirmələr yalnızca yüksək təlim keçmiş şəxslər tərəfindən hazırlanan xüsusi sənədlər olaraq görünə bilər. Amma, təklif edilmiş formatdan istifadə edərək, strateji dəyərləndirmənin hazırlanmasında faktiki olaraq, hər kəsin iştirak etməsi üçün onun hissələri çoxsaylı insanlar arasında paylaşıdırıla bilər. Bu hissələr tamamlandıqca, planlayıcılar sənədin detallarından meydana çıxan “böyük şəkli” görməyə başlayacaq. Siyasi şərhçilər daha təcrübəli və təlimli olduqda isə, “böyük şəkil” daha tez və aydın şəkildə ortaya çıxacaq.

Strateji dəyərləndirmə haqqında nümunə və onun arxitekturasına baxış sənədin dəyərini göstərir və bu onun təşkilinin əksər qrupların imkanı çərçivəsində olduğunu nümayiş etdirir.

Aşağıda verilmiş sənəd eskizi təklif olunmuş strateji dəyərləndirmə formatından istifadə edilərək, 1992-ci ildə Myanmanın Siyasi Müqavimət Komitəsi tərəfindən hazırlanmışdır. Belə ki, bu sənəd tamamlanmamış qalıb və Komitə üçün planlama aləti kimi istifadə olunması da nəzərdə tutulmayıb. Əslində, eskizin məqsədi strateji dəyərləndirməni hazırlayan şəxslərə təlim keçmək idi. Bu, oxuyucunun istifadəsi üçün faydalı ola bilər, çünki bir çox informasiya kateqoriyasının formata daxil edilmə səbəbini izah edir və bu kateqoriyalar çərçivəsində hansı məlumatın oraya daxil edilib-edilməyəcəyini göstərir. İndi isə nümunəyə baxaq:

VƏZİYYƏT DƏYƏRLƏNDİRMƏSİ

1. HƏDƏFLƏR

“Myanma İttifaqı Milli Şurası (BİMŞ) Dövlət Asayişinin Bərpası Şurasını (DABŞ) hakimiyyətdən uzaqlaşdırmaq, Yanqonda sərbəst seçilmiş, demokratik, federal hökuməti başa gətirmək və bu hökumətə qarşı ola biləcək dövlət çevrilişinin qarşısını almaq üçün hücum xarakterli strateji siyasi müqavimət əməliyyatları həyata keçirir”.

2. MÖVCUD VƏZİYYƏT VƏ FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTİ

(Dəyərləndirmənin ikinci abzası hədəflərin həyata keçiriləcəyi vəziyyət haqqında bütün məlumatları əhatə edir. Bu spesifik strateji dəyərləndirmə nümunəsində (Myanma nümunəsi) nəinki landşaft, nəqliyyat, rabitə, iqlim və hava şəraiti, hətta müttəfiq və düşmən qüvvələrin siyasi və hərbi vəziyyətləri də tədqiq olunub.

Bu mərhələdə müəyyən ehtimallar müəyyənləşdirilir və tədqiq edilir. Belə ki, əməliyyatlara nəyin təsir göstərə biləcəyi haqqında maksimum dərəcədə məlumata sahib olmaq lazımdır. İnformasiya əldə edilməsi mümkün olmayan hallarda isə, müəyyən fərziyyələr irəli sürülməlidir. Xatırladaq ki, fərziyyələr sübutlar üçün müvəqqəti əvəzləyicilərdir və o heç bir zaman sübut qədər dəqiq ola bilməz. Nəzərə alınmalı məsələlərdən biri də budur ki, vəziyyətin dəyərləndirilməsi əməliyyatın hər bir mərhələsində aparılır).

3 Mümkün Fəaliyyət İstiqamətlərinə Təsir Göstərən Amillər

Əməliyyat aparılacaq Ərazinin Xüsusiyyətləri

(a) Hərbi Coğrafiya:

(ŞƏRH: Əgər Myanma İttifaqı Milli Şurası (MİMŞ) siyasi müqavimət əməliyyatları həyata keçirəcəksə, onda niyə hərbi coğrafiya ilə maraqlanmalıdır? Dövlət Asayişinin Bərpası Şurası (DABŞ) hərbi əməliyyatlar ilə cavab verərkən, hərbi coğrafiya haqqında bilgi MİMŞ-ı rəqiblərin reaksiyası haqqında ipucuları ilə təmin edəcək. Hərbi coğrafiya həmçinin MİMŞ qüvvələrinin hərəkət və zamanlamalarına təsir göstərəcək).

1. Topoqrafiya: Topoqrafik xəritələr landşaft, inşaat əraziləri, yol və dəmiryol şəbəkələri daxil olmaqla, topoqrafiya haqqında kifayət qədər informasiya verir.

2. Hidroqrafiya: Çay və axın keçidləri MİMŞ üçün vacib məsələdir. Yerli kənd sakinləri ilə danışmaq ilin müxtəlif vaxtlarında axınları və çayları keçmək üçün ən yaxşı yerləri müəyyənləşdirməyə kömək edə bilər. Yerli sakinlər həmçinin az tanınmış keçidlər haqqında da məlumat verə bilərlər.

3. İqlim və hava: Bu halda, hava haqqında ümumi biliklər çox vaxt kifayət edir. Məsələn, ümumi olaraq belə qəbul olunur ki, cənub-qərbi musson İyun və Sentyabr ayları arasında baş verir. Aprel və May aylarında isə hava çox isti və rütubətli olur. (Bu məlumatla nə əldə etmək olar? Planlayıcılar iştirakçıların əlavə su ehtiyaclarını qarşılaya, onların yüksək hərarət və gün dəyməyə qarşı qorunmaları üçün tədbirlər görə bilərlər. Aprel və May aylarında böyük nümayişlərdən boyun qaçırıla bilər. Əgər nümayişlər Aprel və ya May aylarında keçirilməlidirsə, havanın təsirini maksimum azaltmaq üçün nümayişin günün hansı vaxtında keçiriləcəyi, onun uzunluğu

və nümayişçilərə suyun necə çatdırılacağı nəzərə alınmalıdır). Qəzetlər vasitəsilə hava haqqında daha çox informasiya əldə etmək mümkündür. Məsələn, *The New Light of Myanmar* (köhnə adıyla *Working People's Daily*) Yanqonda leysanlar haqqında gündəlik informasiya verir. Myanmanın müxtəlif bölgələrindən adamlar ilə müzakirələr apararaq mussonun onların fəaliyyətlərinə necə təsir göstərdiyini müəyyən etmək ehtiyat tədbirləri üçün vacibdir. Mussonlar Myanma Hava yollarının zaman planlamasına təsir göstərmir? (DABŞ-ın internet sahifəsində bu planlama ilə əlaqədar siyahılara baxmaqla, mussonun təsirləri ilə əlaqəli bir çox məlumat əldə etmək olar).

Karen Milli Azadlıq Ordusu (KMAO) və ya Kaçın Müstəqillik Təşkilatı (KMT) Myanma Ordusu əməliyyatları üzrə tarixi aylıq məlumatlara malikdirmi? İqlim və hava şəraitinə əsaslanaraq, nələr aşkar edilə bilər? Hava və iqlim kuryer əməliyyatlarına necə təsir göstərir? Xəstəliyin daha çox yayıldığı spesifik bir ay varmı? Bütün bunları kimdən öyrənmək olar? Bu mövzularda şəxsi təcrübələr çox vacibdir.

(b) Nəqliyyat:

Siyasi müqavimət ilə Myanmanın nəqliyyat sektoru haqqında informasiyanın nə əlaqəsi var? Kuryerlər səyahət edirlər. Koordinatorlar və aktivistlər səyahət edirlər. Myanma Ordusu səyahət edir. İnsanlar şəhərdən şəhərə və ya kənddən kəndə gedir. Təchizatlar yollar və çaylar vasitəsilə daşınır. Ümumiyyətlə, A nöqtəsindən B nöqtəsinə qədər olan məsafənin hansı müddətə qət edilməsi məsələsi çox vacib ola bilər. Müttəfiq və düşmən qüvvələri hansı nəqliyyat vasitə lərindən istifadə edə bilər? Əsas şəhərlərdə avtobus marşrutları və bu şəhərlərə gediş-gəliş marşrutlarını bilmək faydalı ola bilər. Avtobus, dəmiryolu, taksi və qayıq sahələrində işləyənlər təşkilatlana bilərmi? İqlim və hava bu nəqliyyat vasitələrinə necə təsir göstərir? Taksilər şəhərlərarası

nəqliyyat üçün kirayə oluna bilərmə? Planlayıcılar bu suallara necə cavab tapa bilirlər? Onlar qatar, avtobus, təyyarə və qayıqlar üçün cədvəllərə baxmaqla işə başlaya bilər. Qəzetləri, turistik nəşrləri oxuya, dəmiryolu və avtobus stansiyalarını ziyarət edə və turistlər ilə danışa bilirlər.

(c) Telerabitə:

DABŞ və demokratiya hərəkəti hansı texnologiyalardan istifadə edə bilər? Hansı əlaqə vasitələri əldə edilə bilər? (Süni peyk, qısdaldıqalı ötürücülər, mobil faks cihazları və s). Təşkilatçıların təhlükəsiz rabitə avadanlıqları almağa imkanları varmı? Əsas şəbəkələrdə qeyri-adi dil bacarığına malik insanlar istifadə oluna bilərmi? Hökumətin zəif nöqtələri haralardır? (Mikrodalğa, telefon xəttləri, çeviricilər, signal pozma). Birbaşa Avropa və Amerikayla və oradan da geriye fakslaşmaq üçün modemli kompüter terminalları əldə etmək mümkündür. Bu haqda haradan məlumat əldə edilə bilər? Bəzi QHT-lər yeni texnologiyalar ilə tanışdır. Əksər hallarda, dövlət rabitə idarələrinin işçiləri işləri haqqında suallara asanlıqla cavab verirlər. Rabitə vasitələri haqqında olan kataloqlarda yeni texnologiyalar ilə əlaqəli məqalələr tapmaq olar. Bəzən beynəlxalq jurnallardan da bu tipli informasiyalar əldə etmək olur. Bu məlumatlar həmçinin internet vasitəsi ilə də əldə edilir.

(d) Siyasət:

Bu abzasda strategiya qurucuları həyata keçirməli olduqları ümumi siyasi strukturu təsvir etmək istəyirlər. Hazırda fəvqəladə vəziyyətdirmi? Siyasi qərarlar necə qəbul olunur? “Şəbəkə sxemi” siyasi güc əlaqələrini dəqiq əks etdirirmi? Mübarizənin obyektivi siyasətdir və planlayıcılar da siyasi mühit çərçivəsində işləyəcəklər. Buna görə də, onlar siyasi cərəyanları yaxşı bilməlidirlər. DABŞ-ın

demokratik hərəkata qarşı strategiyasını müəyyənləşdirmək mümkündürmü? Məsələn, DABŞ Milli Konvensiyası onun strategiyasının bir parçasıdır mı? Tay Generalları ilə olan xüsusi iqtisadi əlaqələr haqqında nə demək olar? Hər hansı bir siyasi “ağırlıq mərkəzi” varmı? Myanma və ASEAN (Association of South East Asian Nations-Cənub-Şərqi Asiya Millətləri Assosiasiyası) arasındakı qarşılıqlı əlaqələr nədən ibarətdir? Müşahidəçilər bu suallara haradan cavab tapa bilərlər? Təcrübəli Myanma Müşahidəçiləri tərəfindən aparılmış siyasi analizlərlə yanaşı, press-relizlər, qəzet məlumatları, şəxsi müsahibələr, fəaliyyət icmalları və siyasi sorğular da dəyərləndirmə üçün faydalı qaynaqlardır.

Nisbi Döyüş Gücü

Strateji dəyərləndirmənin bu abzasında “irəli sıçrayış” edərək, informasiyanın nə mənə verdiyini təhlil etməməliyik. Əks təqdirdə, vaxtından əvvəl analiz “almalar və portağalları” (hərbi və siyasi müqavimət iki fərqli “silah sistemi”dir) müqayisə etməklə nəticələnir ki, bu da informasiya qarışıqlıqlarına səbəb ola bilər. Buna görə də, bu abzas sadəcə tələb edilən məhdud informasiyalardan ibarət olmalıdır.

(a) Rəqib Hərbi Qüvvələri:

1. Qüvvələr: (birliklərin sayı, ölçüsü və növləri) DABŞ bəyan etdi ki, o, qüvvələrin səviyyəsini 500 000-ə çıxartmaq niyyətindədir və hələlik, məhdud hava və dəniz imkanlarına malik yüngül piyada qoşun qüvvəsiylə davam edəcək.

2. Döyüş nizamı: (struktur necə qurulub, hansı birliklər hansı təşkilata aiddir?) Bu təsnifat müəyyən yerlərdə hansı birliklərin

hansı hərəkətlərə necə cavab verəcəyini təyin etmək üçün vacib ola bilər. Həmçinin, döyüş nizamını bilməklə, planlayıcılar fikirlərini müəyyən komandirlərin şəxsiyyət profillərinə cəmləşdirə biləcəklər. Siyasi Müqavimət Komitəsi hər şeydən əvvəl bölüklərin, regional komandanlıqların baş qərargahlarına və daha yüksək yerlərə diqqət yetirəcəklər.

3. Məkan və düzülüş: Birliklər harada yerləşir, necə səfərbər olur və fəaliyyətləri nədən ibarətdir?

4. Dəstək birlikləri: Hansı birliklər dəstək birlikləri olaraq hazırlanıb – havadan endirilən qüvvələr, desant-təxribatçı dəstə, gözlənilməz zərbə qüvvələri yoxsa hava qüvvələri? Qarnizondan 10, 30, 50, 100, 200 mil uzaqlıqdakı əməliyyatlara dəstək birliklərinin normal çatma müddəti nə qədərdir? Dəstək qüvvələrinin çatmasındakı zaman-məkan faktorları nəzərə alındığında, siyasi müqavimət əməliyyatlarını həyata keçirmək üçün nə qədər zaman lazımdır?

5. Maddi-texniki təchizat: Birliklər təchizatlarla yenidən necə təmin edilir? Bu təmin etmə prosesi hansı aralıqda baş verir? Təchizat daşıyıcılar əməliyyat başlamadan nə qədər vaxt öncə çağırılır? Əməliyyatlar öncəsində daşıyıcıları saxlamaq üçün yer hazırlanırmı? Yenidən təhcizatla təmin etmə daşıyıcıları yaxşı müdafiə olunurmu? Əsas anbarlar haradadır?

6. Döyüş Səmərəliliyi: Təlimlərin, qüvvələrin, birlik tarixlərinin, qəzaların və ruh yüksəkliyinin dəyərləndirilməsi. Bu məlumatlar təbliğat mövzularını və onları yayma texnikalarını hazırlamaq üçün çox vacibdir. Müxtəlif birliklər müxtəlif imkanlara malik olur. Təsvir olunmuş birliklərdən misal gətirək: “22-ci Piyada Qoşun Böliüyü, 121 Polk, Zirehli Briqada”. Bu sitatlar

strategiya qurucularına nümunə üzərində analizlər aparma imkanı yaratmaqla yanaşı, müəyyən birliklərə xüsusi diqqət yetirməyə də imkan verəcək. Yeni Delhidə Myanma üçün Dinc Mübarizə Komitəsi (BDMK) tərəfindən hazırlanmış hesabatda Myanma ordusunda ruh yüksəkliyinin çox aşağı olduğu göstərilir. Ruh düşkünlüyünün sadəcə müəyyən birliklərdəmi, yoxsa daha çox birlikdəmi yayıldığını müəyyən etmək üçün, baxıla biləcək başqa hesabatlar da varmı? Bu birliklərdəki ruh düşkünlüyünə səbəb nədir?

7. Silahlı qüvvələrin profili: Bu abzasda Myanma ordusunda xidmət edən insanlara – onların təhsilləri, sosial sinifləri, dirləri, həvəsləri, yaş aralıqlarına diqqət yetirilir. Silahlı qüvvələrin yerləşdiyi məkanlar haqqında məlumatları qəzetlərdən, xarici mətbuatdan, hərbi əsirlərin istintaq hesabatlarından, qaçmış yük daşıyanlardan¹⁴, müqavimət qrupunun öz agent və dəstəkləyicilərindən, radio dinləmələrdən və düşmənlə daha öncə vuruşmuş zabitlərdən əldə etmək olar.

(b) Müttəfiq Hərbi Qüvvələr:

Müvəffəqiyyətli strateji siyasi müqavimət əməliyyatları üçün, silahlı qüvvələrin müəyyən müddət ərzində öz döyüş meydanından aralanmasına və siyasi müqavimət qruplarının geri qayıda bilməsi üçün kənara çəkilmələrinə ehtiyac ola bilər.

Strategiya qurucularının öz hərbi qüvvələri Myanma Ordusuna qarşı psixoloji əməliyyatları dəstəkləmək üçün çox faydalıdır. Buna görə də, planlayıcılar öz silahlı qüvvələri haqqında da yuxarıda qeyd edilmiş şəkildə məlumat toplamalıdır. Bəs *müttəfiq hərbi qüvvələri* haqqında necə informasiya əldə edilə bilər? Bu, hərbi

¹⁴Myanma ordusunda sivilərdən hərbi silah sursatları daşımaq üçün istifadə edilməsi adı hala çevrilmişdi. Bu sivilər qoşunun ən önündə gedərək “canlı mina axtarma məşını” rolunu oynayırdılar. Əsgərlərin sərt davranışına və yaranan təhlükəyə görə onlar çox vaxt qaçmağa cəhd göstərirdilər.

qüvvələrin baş qərargahlarından başlana bilər. Böyük ehtimalla, hərbi komandanlar öz qüvvələri və zəiflikləri barədə məlumat verməyə o qədər də həvəsli olmayacaqlar. Çünki bu olduqca həssas məlumatdır və qorunmalıdır. Buna görə də, müvafiq heyət bu informasiyaya nə üçün ehtiyac duyduqlarını və bunun Siyasi Müqavimət Komitəsi ofisində necə qorunacağını aydın şəkildə izah edə bilməlidir.

(ŞƏRH: Dinc hərəkət üçün hərbi hissəyə malik olmaq ən böyük nöqsandır. Bu, dinc mübarizənin dinamikasına tərs düşür, hərəkətə insan cəlb etməyi çətinləşdirir, hərəkəti silahlı mübarizə üçün təşkilatlanmış terrorist cəbhə olaraq təqdim edir, beynəlxalq ictimaiyyətin dəstəyini əldə etməyi çətinləşdirir və rejim tərəfindən daha zorakı reaksiyaların göstərilməsinə səbəb olur. Reallıqda isə, bəzi müxalifət qrupları ziyanının xeyrindən daha çox olduğunu bildikləri halda bu seçimdən əl çəkmək istəmirlər. Əgər bu qrupların geniş bir əhali üzərində təsir gücünə malik olduqları düşünülürsə və onlar hələ də heç bir silahlı hissə olmayan tamamilən qeyri-zorakı xarakterli mübarizəyə keçməyə inandırıla bilmirsə, o zaman silahlı fəaliyyətlər hərəkətdən uzaqlaşdırılmalı və strategiyada mərhələli şəkildə hərbi hissələrdən istifadənin ləğv edilməsi nəzərə alınmalıdır).

(c) Rəqib Siyasi Müqavimət İmkanları:

Dövlət Asayişin Bərpası Şurası (DABŞ) dinc mübarizə ilə vuruşmaq üçün nəhəng potensiala malikdir. İlk baxışda onun potensialının həcmi tam başa düşülməsə də, bu imkanların bizim əməliyyatlarımızın qarşısının alınmasında istifadəsinin nə qədər effektiv ola biləcəyini anlamaq lazımdır.

I. DABŞ-ın əsas imkanları:

- a) Qüvvələr:
- b) Senzura
- c) Radio, televiziya və mətbuat üzərində sahiblik
- d) Təhsil üzərində tam nəzarət
- e) Davranışa təsir göstərmək üçün maddi imkanlar
- f) Beynəlxalq tanınma, dünya mətbuatına çıxış və digər əlaqələr
- g) Yüksək təlimli geniş kəşfiyyat şəbəkəsi
- h) Dünya səviyyəli rəhbərlik imkanları

II. Zəifliklər:

- a. Səriştəsiz idarəetmə
- b. İnsanlar tərəfindən nifrət
- c. Təlimli strategiya qurucularından məhrumluq
- d. Azlıqlara qarşı qətləmə siyasətinə dəstək
- e. Digər zəifliklər və ya boşluqlar

III. Dəstək sütunları:

- a. Myanma Ordusu
- b. Hərbi Kəşfiyyat Xidməti
- c. Media
- d. Xarici İnvestorlar
- e. Biznes Aləmi
- f. Dövlət Qulluqçuları
- g. Digərləri (ASEAN, Çin və s.)

IV. Demografik Göstəricilər:

- a. Ümumi (hər iki tərəfin analizində istifadə edilir)
- b. Əhali 45 103 809 nəfər (1995-ci il üçün)
- c. 0-14 yaş arası: 36% (qadın 7 963 544 nəfər, kişi 8 285 459 nəfər), 15-64 yaş arası: 60%, 65 yaş üstü: 4%
- d. Əhali artımı: 1.84%
- e. Doğum nisbəti: hər 1000 nəfərə 28.02 doğum
- f. Ölüm nisbəti: hər 1000 nəfərə 9.63 ölüm
- g. Əhali ən sıx Yanqon, Mandalay və Moulmeyndə məskunlaşıb

V. Rəqib Siyasi Gücləri:

a. “Təbii Müttəfiqlər”

- 1) Myanma Ordusu
- 2) Hərbi Kəşfiyyat Xidməti
- 3) Dövlət Qulluqçuları
- 4) Biznes Cəmiyyəti (Birliyi)
- 5) Çin, Sinqapur, Yaponiya, İndoneziya, Tailand
- 6) Digərləri?

b. Təşkilatlar (*ŞƏRH: Təşkilatlar “hakimiyyətin mərkəzi”, ictimai gücün qaynağıdır. Onlar hakimiyyətin mərkəzdən uzaqlaşdırılması prosesində vacib ola bilərlər. Əlavə olaraq, siyasi müqavimət zamanı strategiya qurucuları tərəfindən dəstək sütunlarının müəyyənləşdirilməsi və neytrallaşdırılması üçün də istifadə oluna bilərlər*)

- 1) İttifaq Həmrəyliyi İnkişafı Assosiasiyası
- 2) Sangha (Buddist Dini Liderliyi)

- 3) Sənətkarlar və Yazıçılar Assosiasiyası
- 4) Müəllim Təşkilatları
- 5) Veteran Təşkilatları
- 6) İdman Klubları
- 7) Digərləri

VI. Siyasi Anlaşmazlıqlar

- a) Ordu Komandanları və Hərbi Kəşfiyyat Xidməti arasında
- b) DABŞ-dakı “Mötədillər və Kompromiss əleyhdarları” arasında
- c) DABŞ və Fermerlər arasında
- d) Yüksək və kiçik vəzifəli zabitlər arasında
- e) Özəl və Sırası zabitlər arasında
- f) Digərləri

d. Müttəfiq Siyasi Müqavimət İmkanları:

Siyasi müqavimət haqqında bir çox məlumatı bu hərəkətdə aktiv rol almış şəxslərdən və Siyasi Müqavimət Komitəsi üzvlərindən əldə etmək olar. Təşkilatlar, döyüş nizamı, siyasi müqavimət koordinatorları və hərəkətçilərin yerləri və yer dəyişmələri, ən son fəaliyyətlər və sayları haqqında məlumatları da Siyasi Müqavimət Komitəsi üzvlərindən təmin etmək olar.

- Dəstək sütunları: *(ŞƏRH: Fəaliyyətlərimizin əsas diqqət mərkəzi Dəstək Sütunları üzərindədir. Rəqibin dəstək sütunları bizim əsas hücum hədəflərimiz, köməkçi dəstək sütunlarıysa bizim ən böyük əməliyyat resurslarımızdır.)*

- a. Demokratiya Milli Cəmiyyəti
- b. Myanma İttifaqı Milli Şurası
- c. Myanma Gənc Rahiblər Assosiasiyası

- d. Siyasi Müqavimət Komitələri
- e. Etnik azlıq təşkilatları
- f. Beynəlxalq Birlik təşkilatları (Açıq Cəmiyyət İnstitutu və s.)
- g. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı

Demoqrafik Göstəricilər: (yuxarıda rəqib üçün olanla eyni)

a. Universitet məzunlarının təsnifatı (Universitet məzunları siyasi müqavimət təşkilatları üçün bacarıqlı və liderlik qabiliyyəti olan kadrlardır. Onlar təbliğatçılardan müxtəlif tipli məlumatlar alırlar. İntellektuallar ənənəvi olaraq, tiranlar üçün ciddi təhdid hesab edilir).

b. Regionlara görə savad səviyyəsi

c. İrqi və dini sıxlıqlar (Bu informasiya birbaşa aktivist və koordinatorları seçməyə və hər yer üçün özəl təbliğat mətni hazırlamağa kömək edəcək.)

Regionlara görə həyat standartları (Əgər bir kənddə qida qıtlığı və su çatışmamazlığı varsa, elektrik və tibbi xidmət yoxdursa, heç bir gəlir yeri və gənc insan yoxdursa, oradan bizim fəaliyyətlərimizə dəstək verilə biləcəyini gözləməməliyik. Biz onlara nəşə verməliyik.

Yalnız maddi dəstəklə kifayətlənməməliyik, həmçinin demokratik federal hökumət qurulanda onlara necə təsir göstərəcəyini başa salmalıyıq).

3. Siyasi Dəstəkçilər:

a. “Təbii müttəfiqlər” (*ŞƏRH: Myanma İttifaqı Milli Şurası kimin maraqlarına qulluq edir?*)

- 1) Myanma sərhədləri boyu biznes qrupları
- 2) Tələbələr
- 3) Dini qruplar

- 4) Əksər etnik qruplar
- 5) Demokratiya Milli Cəmiyyəti
- 6) Ekoloji qruplar
- 7) İnsan Hüquqları Təşkilatları
- 8) Digərləri

b. Təşkilatlar (ŞƏRH: Unutmayaq ki, təşkilatlar ictimai gücün qaynaqlarıdır. Strateji dəyərləndirmə hazırlayanlar öz təşkilatlarını qiymətləndirərkən obyektiv olmalıdırlar. Onlar həmçinin beynəlxalq təşkilatları və Birma üzrə maraqları olanları da bu işə cəlb etməlidirlər)

- 1) Demokratiya Milli Cəmiyyəti
- 2) Pan-Kaçin İnkişaf Cəmiyyəti
- 3) BİMŞ üzvü təşkilatlar
- 4) Myanmanın Demokratik Səsi
- 5) Myanma Azad Ticarət İttifaqları
- 6)Rohinga Həmrəylik Təşkilatı
- 7) BMT
- 8) Demokratiya üçün Milli Yardım Təşkilatı
- 9) Beynəlxalq Respublika İnstitutu
- 10) Açıq Cəmiyyət İnstitutu
- 11) Digərləri

c. Siyasi Anlaşılmazlıqlar (ŞƏRH: *Siyasi parçalanmalara demokratik hərəkətlərdə çox rastlanır. Bu səbəbdən ən ciddi fikir ayrılıqları əvvəlcədən təyin olunmalıdır.*)

- 1) Myanma İttifaqının Milli Koalisiya Hökuməti və Myanma Demokratik İttifaqı arasında
- 2) BİMŞ və Rohinga arasında xaric olunma məsələsinə görə
- 3) BİMŞ və FTUB arasında koordinasiya məsələsinə görə
- 4) NCGUB və NLD-LA arasında sərhədlərdə liderliyə görə
- 5) Digərləri

- Təhlükəsizlik Məsələləri:

a. Əks-kəşfiyyatın effektivliyi (Siyasi Müqavimət əməliyyatlarının erkən yerinə yetirilməsi üçün şərait varmı?)

b. Üzvlüyə qəbul edilmə məsələləri

Təkilat daxili təhlükəsizlik proseduraları (Kəşfiyyat agentlərinin daxilə sızmasının qarşısını almaq üçün nə edilir? Dezinformasiyanı müəyyənləşdirmək, müşahidə aparmaq və ikinci dərəcədən zəmanətlər yeni qəbul olunanların yoxlanması metodlarına misal ola bilər)

c. Rabitə (Məlumatlar necə ötürülür? İstifadə olunan sistem nə dərəcədə təhlükəsizdir? Kuryerlər, radio, ölü nöqtələr, qəbuledicilər, PGP və başqa kompüter kommunikasiyaları formaları qiymətləndirmə üçün nümunə olaraq göstərilə bilər)

e. İnformasiya və sənəd təhlükəsizliyi: Heç kim rejimin müxalif qruplara sızma biləcəyini ağlından çıxartmamalıdır. Buna görə də, bütün həssas materialların “saxlanma zənciri” qurulmalıdır. Yəni, hərəkət bu sənədləri oxumuş və onların surətlərini çıxartmış olan hər kəsin siyahısını saxlamalıdır. Həssas məlumatların sadəcə “bilməlidir” kriteriyasında olan şəxslərlə paylaşılmasına diqqət yetirilməlidir. (Dinc hərəkətlərdə “məxfi” olaraq qəbul edilə biləcək çox az məlumat olur, bunlar da insanların həyatını təhlükəyə atacaq məlumatlardır).

4. Fərziyyələr:

Strategiya qurucuları hədəflərə və əldə edilmiş informasiyaya baxaraq, boşluqları ehtimallar ilə doldurmalı ola bilərlər. Onlar mümkün fəaliyyət istiqamətlərini tədqiq etdiklərində lazımi fərziyyələr əlavə etməli olurlar. Amma effektiv strategiyalar sadəcə fərziyyələrə əsaslanmamalıdır. Mümkün olduğu qədər faktlara əsaslanaraq hərəkət etmək dinc hərəkətin uğuru üçün əsas amildir.

Əgər ehtimallardan istifadə edilməsi vacibdirsə, o zaman heyət onun tutarlılığını hərtərəfli yoxlamalıdır. Məsələn:

1. Xarici hökumətlər tərəfindən BİMŞ-a heç bir hərbi kömək olmayacaq.

2. Çoxmillətli korporasiyaların təsiri altında qərb demokratiyası DABŞ-a qarşı heç bir güclü tədbir həyata keçirməyəcək, ancaq boş şifahi bəyənətlərlə kifayətlənəcək.

3. İndoneziya və Tay faizlərindən Milli Demokratik Partiyanın baş qərargahına gələn pullar ABŞ-ın Myanmaya dair siyasətinə təsir göstərdi.

4. Xarici investisiya Myanmada uzunmüddətli iqtisadi artım və siyasi sabillik üçün vacib amildir.

5. Digərləri

Strateji dəyərləndirmənin bu yerində, strategiya inkişaf etdirənlər əldə edilmiş informasiyadan və fərziyyələrdən istifadə etməyə başlayır. Növbəti addım düşmənin siyasi müqavimətdə fəaliyyət istiqamətlərinə təsir göstərə biləcək imkanlarının müəyyən edilməsidir. Bu intellektual tapşırıq strateji dəyərləndirmənin 2B bəndində başlayır.

B. Rəqibin İmkanları

Dinc hərəkət Myanma Ordusu haqqındakı məlumatları gözdən keçirmək və analiz etməklə, düşmənin hərəkətin fəaliyyət istiqamətlərinə təsir göstərə biləcək imkanlarını təyin edə bilər. Myanma Ordusunun imkanları haqqındakı nəticələr aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Aung San Suu Kyinin həbs edilməsi, qətli və ya sürgünü

2. Azad olunmuş ərazilərdə hərbi əməliyyat aparacaq qüvvələri bölmədən əhalinin sıx məskunlaşdığı əsas üç mərkəzdə sivil müqavimətləri zorakılıqla boğmaq

3. Sərhədboyu Myanma demokratik qruplarının effektivliyini məhdudlaşdırmaq üçün Çin, Hindistan, Tay silahlı qüvvələri və kəşfiyyat orqanları ilə əməkdaşlıq etmək

4. Xarici verilişlərin yayımına əngəl törətmək

5. BİMŞ/KNU baş qərargahlarına hücum etmək

C. Fəaliyyət İstiqamətləri (Fİ)

Strateji dəyərləndirmə hazırlayanlar hərəkətin hədəflərini bir daha gözdən keçirdikdən və onun həyata keçmə imkanlarını analiz etdikdən sonra hədəflərə çatma biləcək fəaliyyət istiqamətlərini inkişaf etdirə bilirlər. Xatırlanmalıdır ki, effektiv strategiya düşməni çaşdıracaq və sarsıdacaq. Hədəfə dolayı yolla yanaşma ümumiyyətlə, ən arzuolunan yoldur. Qeyri-zorakı hərəkətlər özünün ən böyük qüvvələrini düşmənin ən zəif nöqtələrinə hücum etmək üçün cəmləşdirməli və strateji səviyyədə tərtibatçılar bütün imkanlarını dəyərləndirməyə çalışmalıdırlar.

Fİ 1. Myanma boyu siyasi müqavimətin güclü nöqtələrini quracaq strategiyanın hədəfləri:

a. Bütün ölkə üzrə siyasi dayanıqsızlığı əks etdirmək üçün siyasi müqavimət əməliyyatları aparmaq

b. Demokratik qruplara yeni üzvlər cəlb etmək

c. Əsas zərbə üçün hazırlıqlar aparmaq

d. DABŞ-a çoxsaylı, yayılan hədəflər təqdim etmək

Fİ 2. Digərləri

D. FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİNƏ ƏKS TƏSİRLƏRİN ANALİZİ

Bu abzasda düşmənin hər bir imkanının hərəkətin fəaliyyət istiqamətlərinə göstərə biləcəyi təsir təyin edilir. Yuxarıda qeyd olunmuş nümunədəki imkanlara əsasən, əgər demokratik qüvvələr Myanma Ordusunun sadəcə əmrə tabe olma xüsusiyyətini belə

gözdən qaçıraraq, fəaliyyət istiqamətlərinə Yanqon, Mandalay və Moulmeyndə böyük üsyanlar etməyi daxil etsələr, bir sıra problemlərlə qarşılaşa bilərlər.

E. ÖZ FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİNİN MÜQAYİSƏSİ

Bu abzasda hər bir fəaliyyət istiqamətinin üstünlükləri və nöqsanları (əsas diqqət yetirilən amillərə əsasən) ölçülür.

Məsələn, əsas amil sivilərin ölümünü minimum səviyyədə saxlamaq ola bilər.

5. QƏRAR

Qərar verilmiş fəaliyyət istiqaməti, tamamlanmış əməliyyat hədəflərinin bəyanatına çevrilir.

Xülasə

Bu fəsil strateji dəyərləndirmənin hazırlanmasındakı lazımi məzmun və prosesləri gözdən keçirir. Strateji dəyərləndirmə strateji mübarizə planlayıcıları üçün vacib sənəddir. Bu sənəd tez-tələsik hazırlanmamalı, siyasi müxalif qrupların imkan və bacarıqları diqqətə alınmalıdır. Yaxşı hazırlanmış dəyərləndirmə sənədi lazım olan ən yaxşı fəaliyyət istiqamətini təyin edərək, hədəflərin həyata keçirilməsindəki uğursuzluq ehtimalını azaldır. Strateji dəyərləndirmə sənədinin “canlı” ola bilməsi üçün daima yenilənməlidir. Heyət tədqiqatında olduğu kimi, burada da format və güclü konsentrasiya çox vacibdir. Belə ki, bu format təzyiq altında belə aydın düşünməyə imkan yaradır.

Yeddinci Fəsil

Əməliyyat Planlamasında Əsas Məqamlar

Heç vaxt tamamilə passiv qalmamaq təməl prinsiplərdən biridir.

Carl von Clausewitz, “Müharibə üzərinə”

Dinc mübarizədə strateji və taktiki əməliyyat planlamasının tələb etdiyi bəzi tapşırıqlar planlama aparan şəxslər üçün müəyyən çətinliklər yaradır. Ən yaxşı halda belə, adətən, bacarıqları şişirdilən və fərqli gözləntiləri olan geniş koalisiyalar arasında uyğunlaşma problemləri yaşanır. Fərqli gözləntiləri ortaq hədəflər üçün bir araya gətirmək, strateji təhlil və planlama işində az təcrübəyə malik olan hərəkət liderləri üçün ən böyük tapşırıqdır. Belə ki, bu fərqli qrupların çoxusu dinc mübarizə üçün özlərinə məxsus ifadələr yığını yaratdıqları və dinc mübarizə ilə əlaqəli olan mövzuların altında yatan əsl mənalara anlama bilmədikləri üçün, onlar arasında ünsiyyət qurmaq çətinləşir.

Normalda, hərbi planlama yaxşı təyin olunmuş iyerarxik təşkilatçılıq mühitində baş verir. Bundan fərqli olaraq, dinc hərəkətin mühiti “bərabər” olanların koalisiyası və bu bərabərlərin “bərabərlər arasında ilk olma” statusu uğrunda mübarizəsindən ibarət olur. Belə ki, bu fərqli qruplar arasında bir-birinə qarşı hökumət agentləri tərəfindən göndərilmiş ittihamları hər zaman olacaq. Bundan başqa, bu qruplar arasında hansı növ hökumət quruluşu hazırkı rejimi əvəzləyəcək mövzusunda anlaşılmazlıqlar yarana bilər, bəzi liderlər digərləri tərəfindən həddindən artıq avtoritar hesab oluna bilər, demokratik cəmiyyət tərəfindən yeni

hökumətdən gözlənilən hakimiyyətin məhdudlaşdırılması prosesində bəzi liderlərlə razılığa gəlmə problemi yarana bilər və yaxud bəziləri silahlı mübarizə aparmağın real seçim olduğu ana qədər dinc mübarizədə iştirak edə bilər. Bu qədər məqsəd çeşidliliyi və inamsızlığı nəzərə alaraq, strategiya və dəstəkləyici planlar daima təkmilləşdirilməlidir.

Təhlükəsizlik Qayğısı

Müəyyən nöqtədə hökumətə qarşı mübarizə aparan hər bir müxalif qrupun hücum altında olan rejim tərəfindən təsir altına alınacağı və hədəfə çevriləcəyini fərz etmək ehtiyat addımıdır. Məlumat sızıntısı ciddi problem olduğu zamanlarda, hərəkət hökumət üçün işləyən xəbərçilərdən müəyyən seçilmiş məlumatları rejimə göndərmək üçün gizli vasitə kimi istifadə edə bilər. Hərəkət liderlərinin rejimə sızıntı görüntüsü ilə çatdırmaq istədikləri məlumatlara hərəkətin tamamilə qeyri-zorakı olması, hərəkətin hər hansı bir intiqam məqsədi daşımaması, hökumət rəsmilərinin əfvinin seçim olaraq qalması, müxalif qüvvələrin sistemə xidmət edən və onun qurbanları olan insanlara qarşı deyil, birbaşa insan haqlarını pozan və korrupsiyalaşmış “sistem”ə qarşı mübarizə apardığı kimi məlumatlar aiddir. Bu tipli məlumat ötürmələri ilə, köhnə hökumətin hərəkət tərəfindən yeni hökumət və yeni konstitusiyaya and içmə şərti ilə, yeni demokratik şəraitdə ordu, polis və dövlət orqanlarında dövlət qulluqçusu kimi saxlamaq istədiyi agentlərin “üstünü açmamasına” nail ola bilər. Bundan əlavə, hökumət öz agentlərindən aldığı məlumat ilə işkəncə və məhkəmədən kənar icralarda iştirak etmiş şəxslərin siyahısını “öyrənə” bilər. Bu cür xəfiyyələr hər bir şəxsə aid qovluğu dəqiqliklə tərtib edə bilər ki, bu qovluqlarda sui-istifadə ittihamları və digər cinayət işləri, şahidlərin sui-istifadəni sənədləşdirən fotoları, qurbanların verdikləri ifadələr və dövlətin

zölm və qəddarlıq üçün yaratdığı imkanlara qarşı olan hərbi və polis heyəti haqqında məlumatlar yerləşdirilə bilər. Bundan əlavə, müxalif hərəkətlər üçün işləyən agentlər rəislərinə toplanmış bütün məlumatın təhlükəsizlik tədbiri ilə əlaqəli olaraq, ölkə xaricində saxlanıldığı ifadəsini verə bilərlər.

Dinc mübarizəyə aid bəzi məqamlar var ki, onlar sirr olaraq saxlanıla bilməz. Aydındır ki, tiranlığa qarşı mübarizənin olması faktı tiran üçün təəccüblü bir hal deyil. Həmçinin, tirana qarşı vuruşmaq üçün müxalif qüvvələrin təşkilatlanması məsələsi də təəccüb doğuracaq bir şey deyil. Daha dəqiq desək, hər hansı bir avtoritar rejim son illərdə uğurla nəticələnmiş dinc mübarizələrdən və bu mübarizələrin necə həyata keçirildiyindən xəbərdardır.¹⁵

Əlavə olaraq, onu da qeyd etmək ki, əməliyyat planlama üçün toplanmış məlumatlar zamandan asılı olurlar. Belə ki, əməliyyat həyata keçirildiyi andan etibarən məlumatların dəyəri xeyli azalır. Hökumətin planlama bilgisi və mübarizə anlayışının demokratik hərəkət üçün faydalı olduğu bir çox nümunələr olmasına baxmayaraq, rəqib tərəfdən gözlənilən bəzi fəaliyyətlər vardır ki, hərəkət özünü bundan qorunmalıdır. Ümumi olaraq, birdən çox təşkilatın planlaşdırılmış fəaliyyətləri haqqında dərin məlumata sahib olan aparıcı liderlər və hökumət tərəfindən həbs olunduqda həyatları təhlükə altına girəcək digər şəxslərin məskunlaşması və fəaliyyətləri haqqında məlumatlar qorunmalı məlumatlara aiddir. Serbiya müqavimət hərəkəti OTPOR əksər üzvləri tərəfindən bilinməyən gizli bir liderlik forması yaratmışdı. Belə ki, tələb olunan zamanlarda liderlik prosesi heç vaxt bir qrupa deyil, bir şəxsin digərinə liderlik etməsi şəklində həyata keçirilirdi.

Planlama qrupunun hərəkətin özündən bütünlüklə ayrı saxlanıldığı digər bir idarəetmə növü isə, Yanqondakı ordu

¹⁵ Peter Ackerman və Jack Duvall-ın *“Daha Güclü Təzyiq: Dinc Mübarizə Əsri”*, (New York: Palgrave, 2000) kitabına baxın.

diktatorluğuna qarşı mübarizə aparan, demokratiya tərəfdarları tərəfindən təşkil olunmuş çətir təşkilatı - Myanma İttifaqı Milli Şurası idi. Bu təşkilat qrup üzvlərinin koordinasiyası, dinc mübarizəsinin strateji təhlili, plan hazırlaması məsələlərini inkişaf etdirmək məqsədiylə Siyasi Müqavimət Komitəsi (SMK) qurulmuşdu. Hansı ki, bu komitə birbaşa Myanma İttifaqı Milli Şurası liderliyinə hesabat verirdi.

Məlumat Təşkilinin Dəyəri

Təcrübələr göstərir ki, müəyyən növ məlumatlar hərbi komandirlərə sağlam qərar vermək üçün vacibdir. Bu məlumatların təşkil olunması isə hərbi heyətin məsuliyyətindədir. Məlumatı toplamazdan öncə, heyət məlumatların kateqoriyası tapşırıqlarını gözləməkdən daha çox, həmişə sağlam qərar vermə, analiz etmə və xüsusi məkanlarda xüsusi qeydlərlə sənədləşdirmə üçün ehtiyac olan məlumatı axtarır. General qərargaha daxil olaraq, “düşmənimiz nə edir?” deyə soruşduqda heyət zabiti bu məlumata asanlıqla cavab verə bilir. Beləliklə də, məlumata sahib olan general düşmənin onun məqsədlərinə nail olmaqda problem yaradacaq maneələri və həmçinin, əlavə hücum əməliyyatları üçün imkanları müəyyənləşdirir.

Dinc əməliyyatlar planlanarkən hərbi qüvvələrin əsrlərlə qazanmış olduğu təcrübəni və icra metodlarını görməzdən gəlmək olmaz. Hərbi planlamanın əsas xüsusiyyəti sistemativ olmasıdır: vəziyyətin strateji dəyərləndirilməsi, fəaliyyət istiqamətlərinin seçilməsi, hədəflərin dəqiqliklə bəyanı və əməliyyat planlaşdırmasının hazırlanması. Əlavə olaraq, məlumatın formatı və normaya uyğun prosedurası gözlənildikdə, planlama sənədində məlumat eyni qaydada yerləşdiriləcək.

Hərbi əməliyyatlar üçün plan formatı düşmən və müttəfiq qüvvələrin əməliyyatın həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuş

ərazidə nə etdikləri, planın məqsədi və mümkün olacaq resurslardan ibarətdir. Hərbi əməliyyat üçün plan formatı planın həyata keçirilməsinə cavabdeh olan şəxsləri ehtiyaclarını ən yaxşı şəkildə qarşılamaq üçün məlumatın necə idarə olunması haqqında nümunə ilə təmin edir. Aşağıdakı icmalda göstəriləni kimi, bu format qeyri-zorakı planlamanın hər bir mərhələsinə uyğunlaşdırıla bilər.

Əməliyyat Planının Formatı

Vəziyyət: Aşağıdakı abzaslar hədəf götürülmüş ərazinin əməliyyat şəraiti haqqında qısa izahat verir.

- **Müttəfiqlərin vəziyyəti.** Bu abzasda hədəf götürülmüş ərazinin ətrafında olan müttəfiq qrupların fəaliyyətləri haqqında məlumat verilir. Bu vəziyyətdə məlumat təyin olunmuş hədəflər barəsində tapşırıqların detallı planlarını hazırlayarkən, nələrin nəzərə alınacağı ilə məhduddur.

- **Düşmənin vəziyyəti.** Bu abzas düşmən qüvvələrinin hədəf götürülmüş ərazi ətrafındakı qüvvədə olan fəaliyyətlərinin təsviri barəsində izahat verir.

- **Hədəflər.** Bu izahat əməliyyatın Kim? Nə? Harda? Nə vaxt? və Niyələrini açıq şəkildə təyin edir. Belə ki, hədəflərin yerinə yetirilməsi üçün cavabdeh olan şəxslərin qarşıya qoyulmuş xüsusi məqsədlər, əməliyyatın nə zaman başlayacağı və əməliyyatın niyə vacib olması barədə heç bir sualı olmamalıdır.

İcra etmə

a. Əməliyyatın məğzi. Bu abzas planlayıcıların əməliyyatı başdan sona qədər necə təsvir etdiyini izah edir. Oxucu məqsədlər

arxasındakı “düşüncəni görür”. Gözləntiləri açıqlamaq üçün bu hissəni özlüyündə bir neçə “mərhələyə” bölmək olar.

1. Mərhələ: Hazırlıq. Bu mərhələ tapşırıq almış təşkilat(lar)ın bütün bacarıqlarını ortaya qoymaq üçün lazım olan fəaliyyətləri izah edir.

2. Mərhələ: Bu mərhələdə fəaliyyətə başlama anından məqsədə nail olana qədər nələrin baş verəcəyi izah olunur.

3. Mərhələ: Əgər uyğundursa, bu və digər abzaslar təşkilat növbəti hədəfi qabaqcadan düşünə bilsin deyər, məqsədləri cəmləmək və ya hədəfləri davam etmək üçün nələrin lazım olduğunu izah etmək məqsədi ilə ani hərəkətlərin təyin olunmasında istifadə oluna bilər.

b. Tapşırıqlar. Bu abzas iştirakçı təşkilatlar üçün təyin olunmuş xüsusi tapşırıqları müəyyən edir.

İdarəçilik və təchizat. Əməliyyata uyğun olan dəstəyi əldə etmək üçün təyin olunmuş idarəetmə və təchizatlar üzrə koordinasiya təşkilini müəyyən edir.

Əmr və signal. Əgər əməliyyat üçün xüsusi rabitə və hesabat tələbləri varsa, həmin məlumatlar bu abzasda yerləşdirilməlidir. Əks halda, çox qısa şəkildə “DƏP başına” (daimi əməliyyat prosedurları) olaraq yerləşdirilə bilər. Dinc əməliyyatlarda fəaliyyət göstərən iştirakçılar və bütün qrupların koordinasiyasından cavabdeh olanlar arasında rabitəyə olan ehtiyacı əks etdirmək üçün bu abzası “Koordinasiya və kommunikasiya” adlandırmaq daha düzgün olardı.

Bu formata fərziyyələrlə əlaqəli olan abzas daxil edilmir. Plana daxil edilmiş fərziyyələr sənəd “əmr”ə çevrildiyi andan (əmrin icrası üçün qərar verildikdə və ya iş bölgüsü aparıldıqda) etibarən ləvğ edilir. Plandakı əlavələrə (propoqanda dəstəqli əlavələr) edilən istinadlar sənədin sonluğunda qeyd olunur. Plan və əmrlər

üzərindəki iş bölgüsü özlüyündə razılaşma riskini yaradır. Dinc hərəkət planlayıcılarının irəli atdığı fərziyyələr müqavimət göstərən rejim haqqında mühüm məlumat hissəsi ola bilər. Fərziyyələri müəyyənləşdirməyə başlamaq sadəcə nələrin bilinmədiyini deyil, daha vacibi, hansı məlumatların mühüm olduğunu aşkara çıxardır. Fərziyyələr həm də planlayıcılara bəlli olan analiz keyfiyyətini açıqlayır. Əlavələr qarşı tərəfin öncədən sahib olmaq istədiyi və ya əmr və planlar tətbiq olunmadan öncə hadisələri neytrallaşdırmaq üçün istifadə edə biləcəyi hərəkətin imkan və niyyətini (təbliğət və ya kommunikasiya əlavələrində olduğu kimi) detallı şəkildə açıqlayan məlumat daşıyır.

Bu xüsusi hərbi əsaslı format planlama üçün istifadə olunan yeganə format deyil. Demək olar ki, hər bir təşkilatı mühitə uyğunlaşdırmaq və ya yenisini inkişaf etdirmək olar. Bununla belə, bütün mühüm məlumatları özündə daşıyan plan formatı siyasi dəyişiklik üçün mübarizə aparən hər bir təşkilat tərəfindən mənimsənilməlidir. Bu cür formatlardan istifadə etmək hadisələrin gedişinə bələdçilik etməklə yanaşı, vacib məlumat əksikliyi problemlərini də aradan qaldıra bilər. Bundan başqa, planlama formata əsasən aparıldıqda, oxucular lazımi məlumatları haradan tapa biləcəklərini bilirlər.

Nəzarət meyarları

Mübarizə çərçivəsində qrupların fəaliyyətlərini bir-biriylə əlaqələndirmək məqsədiylə planlayıcılar üçün müəyyən nəzarət meyarları var:

a. Zaman. Bir tədbir daha böyük əməliyyatların parçası olaraq həyata keçdikdə, digər planlaşdırılmış fəaliyyətlərdə istifadə olunan ehtiyatlar başqa bir təşkilatdan borc olaraq götürülə bilməlidir. Buna görə də, tədbir üçün “tez olma” və ya “gec qalma” kimi zaman aralıqları müəyyənləşdirmək məqsədə

uyğundur. Əgər tədbir kütləvi hərəkəti əks etdirən əməliyyatın parçasıdırsa, bütün fəaliyyətlərin eyni vaxtda baş verməsi üçün “H-saatı” təyin edilməlidir. Əgər müəyyən bir yerdə əməliyyat amansız polis və hərbi qüvvələrin olmasına baxmayaraq həyata keçirilməldirsə, o zaman, “ildırım” (vur və qaç) nümayişləri həmin polis və hərbi qüvvələrin reaksiya vermə zamanına əsasən planlaşdırılmalıdır. Bu cür vəziyyətlərdə, nümayiş bir neçə dəqiqə ərzində öz məqsədinə çatmalı və tamamlanmalıdır.

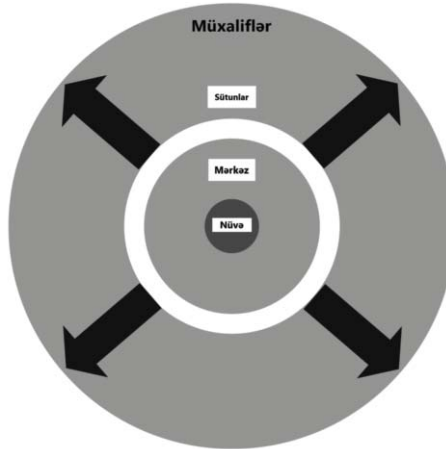
b. Məhdudiyyətlər. Fəaliyyətlərin parçalanmış şəkildə həyata keçirilməsi daha uyğun olduğu zamanlarda, seçilən strategiya kampaniyaların fərqli məkanlarda həyata keçirilməsini tələb edə bilər. Məsələn, əgər məlumat təhlili zamanı məlum olarsa ki, hər hansı bir əyalətdəki dəstək sütunlarına olan hücumlar məcbur etmədən daha çox uzlaşma həyata keçirməklə daha effektiv olacaq, o zaman, həmin dəstək sütununa qarşı olan fəaliyyətlərin həyata keçməsində müəyyən əməllərə məhdudiyyətlər qoyula bilər.

c. Koordinasiya Nöqtələri. Eyni ərazidə birgə mübarizə üçün birdən çox təşkilat mövcud olduqda, koordinasiya və məlumat mübadiləsi üçün xüsusi bir yer təyin olunmalıdır.

d. Digərləri. Digər nəzarət meyarlarına toplanma əraziləri (tədbirdən dərhal qabaq) və görüş nöqtələri (nümayiş yerindən dərhal ayrılmaq lazım gəldikdə) aiddir. Hər hansı bir vəziyyətdə, bir və ya bir neçə nəzarət meyarını eyni zamanda istifadə etmək planlaşdırılmış tədbirin təsirinin itməsi ehtimalını azaldır. Nəzarət itdikdə, qarşıya qoyulmuş hədəflərə çatılmaya, itkinin miqdarı arta və iştirakçılar arasında qarışıqlıq yarana bilər.

Özünə çək - Təzyiq göstərmə - Dəstək sütunları

Strateji planlama tiranın dəstək sütunlarında aparıcı rola malik olan məmurların qohum və dostlarını demokratik müxalifətə qoşma cəhdlərini də əhatə etməlidir. Bu mənada, əsas dəstək

[Figur 4, Dəstək Sütunlarını Çəkmək Təzyiq göstərməyə qarşı].

sütunlarının üzvlərini rejimin hakimiyyət strukturası mərkəzinin daha dərin yerlərində qeyd etməkdənsə, onları müxalifətə tərəf cəlb etməyi nəzərdə tutmaq lazımdır.

Tiran ailə üzvlərinin həbs edilməsi, qorxudulması və təhqir edilməsi gözlənilən məmurlar tərəfindən uzunmüddətli sədaqət problemi ilə üzləşməlidir. Komandirlər üçün ön sıralarda öz oğlu və ya qızının dayandığı nümayişlərə qarşı əsa, süngü və göz-yaşardıcı qazlarla hücum əmri vermək xeyli çətinləşəcək. Məntiqi olaraq, həmin komandir daha təcrübəsiz biri ilə əvəz olunmalıdır. Bununla yanaşı, əvəz edilən həmin komandir demokratik müxalifət üçün cəlbətmə hədəfi ola bilər. Rejimin dəstək sütunları amansızca aşındığına görə rejim üçün yaranacaq çətinliklərin sayı sonsuzdur.

İmkanlar Niyyətlərə qarşı

Digər strateji planlama müzakirəsi imkanlar və niyyət arasındakı fərqliliklər haqqındadır. Rəqibin sahib olduğu imkanlar ani olaraq dəyişmir. Digər tərəfdən isə, niyyət ani şəkildə dəyişə

bilər. Buna görə də mövcud imkanları nəzərə alan planlar niyyətlərdə baş verən hər hansı bir dəyişiklik ilə uzlaşa bilər. Əgər bütün diqqət mövcud imkanlara yönəldilsə, əks qüvvələrdə vəzifə vermə və işə götürmə prosesləri bizə təəccüblü gələ bilər. Lakin bu dəyişikliklər şokedici nəticələr yaratmayacaq. Strateji dəyərləndirmə strategiya qurucularını rəqibdə olan bütün imkanların siyahısı ilə təmin edir.

Rəqib üçün Dilemmalar Yaratmaq

Rejimin demokratik hərəkata qarşı göstərdiyi reaksiyalardan asılı olmayaraq, diqqətlə düşünülmüş strategiya hər zaman özünə yeni üzlər cəlb etmək üçün imkan yaradacaq. Əgər rejim etirazçılara qarşı sərt tədbirlər həyata keçirərsə, cəmiyyətdə ona qarşı müəyyən soyuqluq yaranacaq ki, bu da öz növbəsində hərəkata yeni üzlərin qoşulması potensialını arıtracaq. Əgər rejim hərəkətin ortaya qoyduğu tələb və ya istəklərlə hər hansı bir səbəbə görə razılaşırsa, bu, hərəkətin rejim üzərindəki “qələbə”si kimi qəbul edilir və yenə də hərəkata yeni üzlərin cəlb olunması üçün imkanlar yaradır. Planlayıcılar həmişə rejimi arzu olunmayan nəticəsi olacaq dilemmalara salmaq üçün fürsətlər axtarmalıdır. Planlayıcılar insanların sıx bağlı olduğu inancları müəyyənləşdirməli və rəqibi məhz, bu inanclara qarşı fəaliyyət göstərməyə sövq etməlidir. Məsələn, komendant saati və ya toplaşmaq azadlığına qarşı müəyyən məhdudiyyətlər dini və ənənəvi festival və mərasimlərə əngəl yarada bilər.

Ən məşhur “dilemma fəaliyyəti” 1930-cu illərdə Mahatma Qandi tərəfindən idarə olunan, özünüidarə hüququ üçün mübarizə aparan Hind hərəkəti tərəfindən təşkil olunmuş “Duz Marşı” olub. Qandi Hindistanda bütün sinif və kastlardan olan insanlara xitab edəcək bir problem müəyyənləşdirmişdi. Bu problem ya İngilis koloniyalarını Qandini həbs etməyə vadar edəcəkdi ki, bu “bütün

Hindistanı qızıışdıra” bilərdi, ya da onu həbs etməyəcəkdi ki, bu da Qandiye “düzənliyi atəşə verməyə imkan yaradacaqdı”.¹⁶

Bir əsrdən daha uzun müddət idi ki, ingilislər duz istehsalında monopoliya yaratmışdılar. Qida üçün duz labüd olduğuna görə, hər kəs dövlət istehsalı olan duz almaq məcburiyyətində qalmışdı. Duz istehsalı xüsusi bacarıq tələb etmirdi (sadəcə dəniz suyunu topla, buxarlanmasını gözlə və sıyraraq duzu əldə et) və əgər sıradan insanlar özlərinə yetəcək qədər duz istehsal etməyə başlasaydılar, monopoliya rahatlıqla çökdürülə bilərdi. Hökumət Qandinin elan etdiyi duz istehsal etmə istəklərinə qarşı heç bir tədbir görməməyin nə ilə nəticələndiyinin fərqlində idi. Hökumət səhv addım atdığı zaman (uğurlu yürüyüş və monopoliyanın dağılmasından bir neçə həftə sonra Qandi həbs edilir) mülki itaətsizlik hökumətin hakimiyyət mənbələrini dağıtmaq üçün ən effektiv silah kimi özünü təsdiq etdi.¹⁷

Xülasə

Strateji planlama siyasi məqsədlərdən törəyən dəqiq hədəflərlə başlayır. Planın effektivliyi geniş miqyasda onun niyyətinin aydın olmasından, hədəf və imkanları məntiqli əlaqələndirmədən, təfəssilatla diqqət yetirməkdən və rəqibin reaksiyasını qabaqlamaqdan asılıdır. Bu tipli planlara məlumat təşkilı zamanı istifadə olunan formatları öz içində cəmləşdirən sistemətik yanaşmalar vasitəsi ilə nail olunur.

¹⁶ Ibid., 88.

¹⁷ Qandinin stratejiya baxışı haqqında daha ətraflı araşdırmalar üçün Cin Şarpin “*Qandi siyasi stratejiya qurucusu kimi*”, (Boston: Porter Sargent Nəşriyyatı, 1979) kitabına baxın.

Səkkizinci Fəsil

Psixoloji Əməliyyatlar

Qələm qılıncdan daha güdrətilidir.

Edward George Earl Lytton Bulwer-Lytton (1803-1873)

Psixoloji əməliyyatlar yaxşı planlaşdırılmış strateji dinc mübarizənin əsasını təşkil edir.¹⁸ Burada əsas məqsəd təbliğatın köməyi ilə hədəf kütləsinin mövqə və davranışlarına təsir göstərməkdir. Psixoloji əməliyyatlar həm hərbi kampaniyalarda, həm də dinc mübarizələrdə bir silah kimi qarşı tərəfin dəstək sütunlarını zəiflətmək, neytrallaşdırmaq və parçalamaq işində öz effektivliyini dəfələrlə sübut edib. Bu vasitədən həmçinin müxalifət qruplarına yeni üzvlərin cəlb edilməsi məsələlərində də istifadə edilir. Bu fəsilin əsas məqsədi təbliğatın tərkib hissələri və istifadəsini tədqiq etmək üçün ortaya müxtəlif yanaşmalar qoymaqdır.¹⁹

¹⁸ Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı (NATO) Psixoloji Əməliyyatları belə təsvir edir: “Sülh və müharibə zamanı düşmən, müttəfiq və neytral kütlələrə yönəlmiş, hərbi və siyasi hədəflərə çatmaq üçün davranış və hərəkətlərə təsir etmək məqsədi daşıyan planlaşdırılmış psixoloji fəaliyyətlərdir. Bunlara strateji psixoloji fəaliyyətlər, möhkəmləndirici psixoloji əməliyyatlar və döyüş meydanında psixoloji əməliyyatlar aiddir.” ABŞ Müdafiə Departamenti bu termini izah edərkən “xarici kütlələr” deyərək məhdudlaşdırma aparır. (JCS Nəşriyyatı 1. 1987).

¹⁹ Təbliğat haqqında daha geniş araşdırmalar üçün aşağıdakı qaynaqlar faydalı ola bilər: Jacques Ellul, *“Təbliğat: İnsan Davranışlarının Forması”* (New York, Alfred A. Knopf, 1965). “*Hərbi Hissə Təlimatları Departamenti 33-5, Psixoloji Əməliyyatlar*”, 1962. Frederick Irion, *“İctimai Fikir və Təbliğat”*, (New York: Thomas Crowell Kampaniyası, 1950). Anthony Pratkanis və Elliot Aronson,

“Təbliğat Əsri: gündəlik istifadə və inandırma təhrifləri”, (New York: W.H. Freeman and Company, 2011). Noam Chomsky və David Barsami, *“Təbliğat və İctimai Fikir”*, (Cambridge, MA: South End Nəşriyyatı, 2011).

“Təbliğət” (propoqanda) anlayışı avtoritar rejimlər tərəfindən uğurlu istifadə edildiyinə görə, son illərdə bir çox insanda xoşagəlməz təəssürat yaradıb.

Qərbdə bu termin “İnformasiya və Təhsil”, “Media əlaqələri”, “dönüş həkimliyi” və “marketing” kimi bir çox sahələrdə örtük adlar olaraq istifadə edilir. Orwell etiketindən asılı olmayaraq, əgər müxtəlif fəaliyyətlər insanların münasibət və davranışlarına təsir edirsə, o zaman bu təbliğətdir.²⁰ Özü özlüyündə siyasi məqsədlər üçün istifadə olunan təbliğət bütün və ya sabun elanlarındakı təbliğət qədər əxlaqsızlıq və ya “şər” daşımır. Təbliğət professional lobbiçilərin dünyanın bütün qanunverici və icraedici orqanlarındakı qərar qəbul edən şəxslərə öz müştərilərinin maraqlarını yeritməsinin əsası və ticarətidir.

Təbliğətin (münasibətlərə və davranışlara təsir göstərmə) daha geniş nümunələrinə *İncil*, *Tövrat* və *Quran* kimi dini mətnlərdə, *Federalist Qəzetlərdəki* hökumətin quruluşu haqqında yazı və məqalələrdə və ya *Sionun Böyük Alimlərinin Qətnamələri* kimi nəhs sənədlərdə və yaxud “Joe Camel”nin iştirakı ilə cinsi cəhətdən yetişməmiş uşaqların hədəfə alındığı siqaret elanlarında rast gəlmək olar. Bunların hamısı dünyada yaşayan yüz milyonlarla insana bilavasitə müsbət və ya mənfi yöndə təsir göstərən təbliğət nümunələridir. Beləliklə, düşüncə və davranışlarımızı dəyişmə niyyətində olan ünsiyyət texnikasının uzun və zəngin tarixi vardır.

“Faktlar özləri danışır” məşhur deyiminə zidd olaraq, həqiqət budur ki, faktlar kontekstə yerləşdirildiyi zaman mənaya sahib

²⁰ “Təbliğət: İnsan Davranışlarının Formalaşması” kitabına girişdə Jacques Ellul təbliğətin müxtəlif izahatları haqqında danışır və onların həm natamam, həm də əhatəedici olduğunu, amma bunların sosioloji anlayışlara tam cavab vermədiyini bildirir. Mən Ellul tərəfindən ortaya atılan və Təbliğət Analizləri İnstitutu tərəfindən inkişaf etdirilmiş daha geniş tərifdən istifadə etmək mümkündür: “Təbliğət qruplar və fərdlər tərəfindən nəticələrin öncədən müəyyənləşdirilməsi və psixoloji manipulyasiyalar üçün digər qrup və fərdlərin fikir və fəaliyyətlərinə təsir etməsi ilə həyata keçirilən fikir və fəaliyyətlərin ifadəsidir”.

olurlar. Məsələn, ittiham olunan məhbus üçün saat zəngi yaşamına cəmi beş saat qalıb mesajı verdiyi halda, ofis işçisinə bu zəng iş gününün sonu xəbərini bildirə bilər. Ölkədə qırx faiz işsizlik olması faktına işçilər narahatçılıq kimi baxdığı halda, müxalifət hərəkatının liderləri bunu hökumətin rəqabətsiz, qayğısız və korlanmış siyasəti nəticəsində narazı qalan kütlələri öz təşkilatlarına üzv etmək üçün yeni bir imkan kimi görə bilərlər. Redaktorlar azad və ya idarə edilən mətbuatda yazarkən, adətən, oxucuları üçün redaksiyaya aid olan səhifədə “faktlar” haqqında məlumatları yerləşdirirlər. Strateji dinc mübarizədə fəaliyyət cəhdləri əhaliyə mənfi təsir göstərən “faktlar”a görə qarşı tərəfi günahlandırmağa və hansı fəaliyyətin problemi yüngülləşdirəcəyini təyin etməyə yönləndirilməlidir (təəccüblü deyil ki, həmişə bu təklif siyasi dəyişiklik olur).

Təbliğatın Tərkib Hissələri

Hədəf. Ümumilikdə, bütün əhali təbliğat üçün hədəf kütləsi ola bilər. Bununla belə, ən effektiv nəticə üçün, hədəf kütlə bir neçə segmentə ayrılmalıdır ki, məlumatlar hər qrupa uyğun şəkildə çatdırılsın. Təcrübə və tədqiqatlar göstərir ki, təbliğat daha çox məhdud kütlələrə tətbiq olunduğu zaman effektiv olur. Belə ki, fermerə çatdırılan məlumat tələbəyə çatdırılan eyni məlumatdan daha fərqli şəkildə tərtib olunmalıdır. Dinc etirazın əsas təbliğat hədəfləri idarəçilərin dəstək sütunlarıdır və onların hər biri qrup və altqrup olaraq təhsil səviyyəsi, dini inancları, irqi mənsubiyyəti, təşəbbüsləri və təbliğat məlumatlarına çatımlılığını analiz olunmalıdır.

İsmaric. Əgər hədəf əhalinin və ya müəyyən qrupların münasibət və davranışlarını dəyişməkdirsə, o zaman nə cür münasibət və davranışların məqsəd qoyulduğu gərək açıq-aydın bildirilsin. Məsələn, əgər əhali öz taleyini və ya karmasını repressiya hökuməti altında yaşamaq kimi qəbul edibsə, onların qul olmasına “Tanrı istəyi”nin səbəb olmadığı düşüncəsini izah etmək zəruri olacaq.

Bundan başqa, zülmədən qurtuluşun insanların öz əllərində olduğu ideyası təbliğ edilməlidir. Vətəndaşlar həmçinin məlumatlandırılmalıdır ki, cəmiyyətdə onların dəstək və iştirakını qəbul edəcək müəyyən mütəşəkkil müxalif qruplar var. Ən yaxşısı odur ki, məlumatın “qayıtma ünvanı” olsun ki, kütlə ismarıcın hansı qrupdan gəldiyini bilsin. Bütün bunlara baxmayaraq, bu məlumatların yayılması həmişə mümkün olmaya bilər.

Xəbərçi. Məlumatın necə çatdırılacağı bunun üçün hansı vasitənin seçilməsi ilə əlaqədardır. Belə ki, bu vasitələr reklam vərəqəsi, radio verilişi, elektron poçt, film, çıxışlar, çap kitabı, məqalə və ya işarələr və afişalar ola bilər. Şayiələr də effektiv ismaric daşıyıcılarından biridir. “Əsas kommunikator”lar olan dini liderlər, siyasi müxalifət liderləri, müəllimlər, bərbərlər və dəlillər, ənənəvi və mənəvi liderlər, jurnalistlər, ittifaq nümayəndələri və öz cəmiyyətlərində hörmət görən digər şəxslər diqqətdən yayınmamalıdır.

Geribəsləmə (Feedback). Ticari reklamlar yəqin ki, təbliğatın ən böyük istifadə edildiyi sahədir. Bu təbliğat bizləri bir sıra sağlamlıq problemləri yaradan bütün məhsullarından istifadə etməyə və həkimimizə dərman üçün əl açmağa məcbur edən və damar tıxanıqları yaradan Hamburger və Frayz (qızardılmış kartof) yeməyə həvəsləndirir və inandırır. Bu reklamların nə qədər müvəffəqiyyətli olub-olmadığını ölçmək çox asandır, satış statistikaları bunun üçün yaxşı vasitədir. Amma, siyasi təbliğatçılar üçün qısa müddət ərzində ismarıcın nəticələrini ölçmək çox çətinidir. Əgər sosial anketlər peşəkarcasına və güvənli qruplar tərəfindən həyata keçirilərsə və zaman aralığı və tədbirlərlə bitirilərsə məhsuldar ola bilər. Digər zamanlarda, hədəf kütləsini göndərilən ismarıca və ya verilən ismarıca uyğun olan əməllərə şəxsi münasibətdə dəyişiklik nümayiş etdirənə qədər gözləməliyik. Əməl və davranışlara təsir edəcək başqa amillər olduğuna görə, bu ölçü alətləri aldadıcı ola bilər.

Effektivliyi ölçmək üçün digər üsul baxış və düşüncələrin aydınlaşdırılmasıdır. Aydınlaşdırma cavab tələb etməkdən fərqli bir fəaliyyətdir. Aydınlaşdırma cavab verənin xüsusi bir suala cavab verdiyindən xəbəri olmadan ondan cavab almaqdır. Nümunə olaraq, hökumətə yönəlik münasibətləri müəyyənləşdirmək üçün “rejim dəyişikliyi tələb edən siyasi etirazlara dəstək verirsiniz? Əgər verirsinizsə, niyə?” kimi suallar verilə bilər. Bəzi cəmiyyətlərdə insanlar bu cür birbaşa verilən suallardan qorxduğuna görə səmimi cavab vermirlər. Həmin informasiyanı aşkara çıxarmaq üçün, şəxsin cari iqtisadi vəziyyəti, bunun ailəsinə necə təsir etdiyi haqqında suallardan və şərtlərdən başlaya, sonra isə açılmış mövzu ilə əlaqə quraraq hədəf sualın “ətrafında gəzilər” bilər. Başqa sözlə, aydınlaşdırma “dolayı yanaşmanı” sövq edir və “bəli və xeyr” cavablarını tələb edən suallardan qaçır.

Təbliğatin Təsnifatı

Nəzərdə tutulan hədəflər, ismarıclar və onların göndərilib qəbul olunduqları əməliyyat mühitindən asılı olaraq, seçimlər məlumat mənbəyinə əsaslanaraq müəyyənləşdirilməlidir.²¹

Ağ təbliğat öz mənbəsini dəqiq şəkildə nümayiş etdirir.

Mətbuat bəyanatları, nitqlər, izahat və xəbərlər mənbənin müəyyənləşdirilməsi məsələsində hədəf tərəfindən təsdiqə icazə verərək, əsasən həqiqətə uyğun məlumat daşıyır. Məsələn, “Cənab Con Smit, Sausmordan millət vəkili, Universitet Professorları Assosiasiyasındakı nitqində bu gün dedi ki...”. Fikirlər təsdiq və təhlil oluna

²¹ ABŞ hərbi tətbiqatla əlaqəli məsələlərdə ağ, boz və qara təbliğatın daha məhdud təriflərindən istifadə edir. Bu haqda ətraflı məlumat üçün “*ABŞ Hərbi Hissə Təlimatları Departamenti 33-5, Psixoloji Əməliyyatlar*”, 1962. 31-33-ə baxa bilərsiniz. Jacques Ellul “*Təbliğat: İnsan Davranışlarının Formalaşması*” kitabında iki növ – ağ və qara təbliğatdan bəhs edir və onların birgə istifadə edilməsi haqqında yazır. O, qaynağının açıq olduğu ağ təbliğatın insanların diqqətini yönləndirmək üçün necə istifadə edildiyini və öz məqsədlərini, kimliyini, əhəmiyyətini və mənbəyini gizli saxlamağa meyilli olan qara təbliğatın gizli şəkildə ictimaiyyətə necə təsir etmək üçün çalışdığını təsvir edir.

bildiyinə görə, şərhlərin nə cür qəbul olunub və dəyərləndiriləcəyini təxmin etmək üçün xüsusi diqqət göstərilməlidir. Bəzən seçilmiş sitat kontekstdən çıxarıldığına görə, onu izah edən mənbəyə utancverici ola bilər. Buna baxmayaraq, əgər mənbə bir neçə sitat üçün “kontekstdən kənar” izahat istifadə etməlidirsə, o zaman etimad məsələsinə sitatın özündən daha çox zərər dəymiş olur. Digər tərəfdən, mənbəni açıq şəkildə göstərmək həm şəxsin və ya təşkilatın etibarlılığını, həm baxışların uyğunluğunu, həm də ictimai fikrə hörməti nümayiş etdirərək sitatı gücləndirə bilər.

Boz Təbliğat əsasən öz mənbəyini xüsusi şəkildə göstərmir. Mənbənin göstərilməsi əvəzinə “dünən bildirildi ki...” və ya “etibarlı mənbələr bildirir ki... və ya “şahidlər deyirlər ki, onlar...” kimi ifadələrin istifadə olunduğunu görə bilərik. Boz təbliğat əsasən etibarlı görünməyə cəhd edir və qərəzli təbliğat kimi görünməkdən qaçır.

Qara Təbliğat rəqib mənbələrinə əsaslanan məlumatları bilərəkdən yalanlayan təbliğat informasiyasıdır. “Çərşənbə axşamı prezidentin ən etibarlı müşaviri, ordu komandanı Vilford Eqoya prezidentin sonuncu dəfə mətbuat konfransında nümayiş etdirdiyi dəyişkən davranışı haqqında sual verildikdə, o təsdiq etdi ki...” Qara təbliğatdan rəqib qüvvələrdə inamsızlıq və iğtişas, zəif ruh halı yaratmaq və birinin zəiflik və diqqətini başqa istiqamətə yönəltmək üçün istifadə olunur. Qara təbliğat yüksək bacarıq və düşmən haqqında geniş miqyaslı məlumata sahib olmağı tələb edir. Ümumiyyətlə, qara təbliğat təbliğatçıları ifşa etməmək, ağ və qara təbliğat kampaniyaları arasındakı fərqi qorumaq üçün yalnız strateji səviyyədə istifadə olunmalıdır.

Əlaqə Texnikaları

Simvol. Simvollar hərəkətin hədəf və ideologiyasının yayılmasında güclü vasitə ola bilər. Effektiv simvol sadə, gözə çarpan,

fikir oyadan və rahat anlaşılan olur. Nümunə olaraq, nazi svastikası, xristian xaçı və Serbiya müqavimət hərəkatının yumruq işarəsi göstərilə bilər. Bundan başqa, simvollar baraban səsi və son zamanlardakı qab və qazan cingiltiləri kimi səslərdən ibarət ola bilər. Digər növ birləşdirilmiş simvollara əl sıxma, jest kimi hərəkətləri aid edə bilərik. Hərəkət üçün simvol seçilərkən əhəlinin həssas olduğu mədəni məsələləri təhqir edə biləcək işarələrdən qaçınılmalıdır.

Şüar. Şüarlar qəzəb, nifrət, çağırış və şücaət kimi emosiyaları ifadə edən qısa ifadələr olmalıdır. “Alamonu xatırla!” Amerikanı Meksikaya müharibəyə coşdurdu, “Meyni xatırla” İspan-Amerikan müharibəsini başlatmaq üçün Amerikan əhalisini sadə bir bəraətlə təmin etdi, “Onun işi bitdi!” 2000-ci ildə Serbiyada Miloşević rejiminə qarşı istifadə olunmuşdu. Zimbabvedə Demokratik Dəyişiklik Hərəkatı Robert Muqabenin zalım rejiminə qarşı müxalif qüvvələri səfərbər etmək üçün “Bəsdir” şüarından istifadə etmişdi.

Musiqi. Təbliğət olaraq, musiqi ötmüş əzabların ağrı və xatirəsini geri gətirmək, parlaq gələcəyin həyəcan doğuran təsvirlərini toplamaq və mövcud olan tiranlığa qarşı itaətsizliyi möhkəmləndirmək üçün istifadə oluna bilər. İnsanlar bir araya gəlib təbliğət eyhamları ilə tərtib olunmuş mahnılar oxuduqda nəzərdə tutulmuş təbliğət ismarıcını bir-birilərinə qəbul etdirməyə meyl edirlər.

Çap Mediası. Çap mediası kitab, qəzet, kitabça, broşür, elan və afişalar olaraq, təbliğətçiə müxtəlif kütlələrə müəyyən mesajları çatdırmaq üçün seçimlər təqdim edir. Həm hökumət, həm də müxalifətə aid olan “idarəolunan” qəzetlər hücum və müdafiə təbliğatlarını həyata keçirmək üçün hazır platforma kimi istifadə edilir. Bununla belə, tələyə düşməmək üçün müdafiə mövqeyində uzun müddət qalmamağa xüsusi diqqət yetirilməlidir.²² Çap mediasının həqiqi üstünlüyü ondadır ki, diqqətli oxuma və çalışmaya, həmçinin

²² Diqqətlə hazırlanmış təbliğət hücum təbliğatına cavab olaraq, xərclənən cəhdlərin miqdarını azaldır. Əgər rəqibin oxşar cavabları ismaric hazırlanmasında nəzərə alınmırsa, bu təbliğət təşəbbüsündə itkilərlə nəticələ bilər.

də hərəkətin mənbə sənədləri barədə müzakirələrə imkan yaradır. Rəsim, simvol, şüar və rənglər istifadə olunan elan və afişalar əsasən, qısa şərhli ismarıclar üçündür. İnsanlar çap mediası məhsullarını özlərində saxlaya bilirlər. Bu o deməkdir ki, keçmişdəki məlumatlarla hazırkı məlumatlar arasında müqayisə aparmalar mütləq olacaq və buna görə də, təbliğat ismarıcları ümumi məqsədlərə uyğun olmalı, ardıcılıq və məntiqlik qorunmalıdır. Bununla yanaşı, təbliğatçı diqqətlə seçilmiş etibarlı siyasi hədəflərə güvənməlidir. Siyasi məsələlər haqqında sual vermək təbliğatçının işi deyil.

Səs/Görüntü. Təbliğat məqsədi ilə radio istifadəsinin effektivliyi səbəbi ilə, insanlara ismarıcları dinlətmək üçün müəyyən səbəblər ortaya qoymaqla yanaşı, əsas nöqtə hədəf kütləni seçmək və bu kütləyə uyğun ismarıclar yaratmaqdır. Pop musiqi, ümumi xəbərlər, hava xəbərləri, idman, sağlamlıq və xüsusilə, xaricdə və hədəfə alınmış ölkədə dinc mübarizə haqqında məlumat hədəf kütlənin maraq mövzusu ola bilər. Televiziya, video kaset və kompakt disklər deyilən sözləri daha da gücləndirir. Əgər lider nitq söyləyirsə, gözə çarpan əşyalara və simvollarla diqqət yetirilməlidir. Məsələn, dövlət bayrağı xüsusi nüfuzunu əlavə yarada bilər. Hörmət olunan tarixi bir şəxsin fotosu nitq ilə millətin tarixi arasındakı əlaqəni legitimləşdirmək üçün köməkçi olur. Bunlardan əlavə, geyiniləcək paltar və aksesuarları da ətraflı olaraq incələmək lazımdır. Hitler özünü Alman xalqının atası kimi göstərmək istədiyi zaman, kostyum və ya başqa mülki paltar geyər və uşaqlarla birgə foto çəkdirərdi. Özünü almanları qələbə döyüşünə aparan milli lider kimi nümayiş etdirmək istədikdə isə hərbi formasını geyərdi.

Şayiələr. Avtoritar və çürük rejimlərdə senzuralar qoyulduğu üçün etibarlı məlumat azlığı yaranır. Bu vəziyyətdə mənbəsinin bilinməməsinə və məlumatın təsdiqinin mümkün olmamasına baxmayaraq, şayiələr ümumi məlumatlar arasında xüsusi yer tutmağa başlayır. Əgər şayiə ümumi təbliğatın bir parçası olarsa, yayılan şayiənin faktlara zəif bağlılığı və ya ən azından,

bilinən və ya şübhə olunan faktlara əsaslanması önəmlidir. Şayiələrin mövzusu hədəf kütləsi üçün xüsusi əhəmiyyətli və maraqlı olmalıdır ki, insanlar onu təkrarlasın və şayiə yayıla bilsin. Şayiələr hədəf kütlənin ruh halını yüksəltmək və azaltmaq, o cümlədən, nifrət, ikrah və heyranlıq hissələrini yaymaq üçün istifadə oluna bilər.

Xəbərdarlıq!

Dinc strateji mübarizədə təbliğat xalqı, ona zülm edən hökumətə qarşı gəlmək üçün hərəkətə gətirir. Kütlənin itaətkarlığa qarşı mövqeyini dəyişməklə, vətəndaş itaətsizliyi daha geniş yayıla bilər. Rejimin iqtidar və qanuniliyi aradan qalxar, kütlə ədalətsiz qanunları rədd etməyə qızıqırlar. Hökumətin zülmü ilə yaratdığı zərərələrə parçalanmış kütləyə geri yön vermək üçün, hökumətin məhv etmiş olduğu təşkilatları yeniləri əvəz etməlidir. Yeni yaranmış təşkilatlar da hökumətin asılı olduğu institut və təşkilatları (dəstək sütunları) məhv etməyə və ya neytrallaşdırmağa çalışacaq. Qısacası, hökumət idarəçilik gücünü itirəcək.

Təbliğat kimi güclü bir silaha sahib olmanın mənfi cəhəti odur ki, işlərin qeyri-mütəşəkkil olaraq hazırlanması çox böyük zərərlər vura bilər. Əgər hərəkət itaətkarlıq quruluşunu dəyişməkdə müvəffəq olsa, insanların hökumətin qanun və nizamnamələrinə itaət etməmək, onları açıqca rədd etmək və saymamazlıq göstərməsiylə özünü anarxiya ilə üz-üzə qoya bilər. Əgər sosial institutlar məhv olubsa, deməli, sosial xidmət, qanunlar, nizamnamələr və vətəndaşlığın davamlılığı eyni cür avtoritar qaydaların tətbiq olunmasından başqa mümkün deyil və bu demokratik mübarizənin ilk anda qarşılaşdığı problemdir.

Jacques Ellul "*Təbliğat: İnsan düşüncəsinin formalaşması*" kitabında təbliğatçının qarşılaşdığı vacib problemi izah edir. O,

təbliğatı iki kateqoriyaya ayırır. Birincisi, kütləni itaətsizliyə və fəaliyyətə ruhlandıran təşviqat təbliğatıdır. Digəri isə integrasiya (bitişdirmə) təbliğatıdır. Bu təbliğat yeni idarəçilərin dəyər və iqtidarını cəmiyyətə qəbul etdirmək üçün istifadə olunur. Bununla yanaşı, təbliğatın məqsədi baş verən dəyişikliklərin insanlar üçün faydalı olacağını nümayiş etdirməkdir.²³

Ellulun anlayışlarından ortaya çıxan nəticələr budur ki, davranış və idarəetmə prinsipləri inkişaf etdirilməli və birbaşa mübarizədə iştirak edənlər tərəfindən tətbiq edilməlidir. Ümumi itaətsizlik əvəzinə, xüsusi ədalətsiz qanun və nizamnamələrə itaət etməməyə çağırmaq daha uyğun olar. Əlavə olaraq, təbliğat güclü şəkildə və tez-tez ictimaiyyətə xatırlatmalıdır ki, ictimai itaət hökumətin əlindən alınaraq demokratik hərəkətə köçürülür. İctimai sadiqliyin köçürüldüyünü qəbul etmək üçün alternativ və ya paralel institut və təşkilatların mövcudluğu zəruridir. Bütün təşkilatların sadiqliyinin blok şəklində köçürülməsi belə mümkün ola bilər.

Nifrət və önmühakimə insanları qızıqdırmaq üçün istifadə olunan ən asan və ən güclü emosiyalardır. Bəzi cəmiyyətlərdə bu emosiyalar daima üzə çıxma anını gözləyir. İnsan qruplaşmalarına qarşı bu hissləri qızıqdıraraq qısa vaxtda əldə olunan qazanclar demokratik təşkilatların fəaliyyət göstərdiyi sabitlik şəraitindəki vətəndaş cəmiyyətinin inkişaf və davamlılığına verdiyi uzun-müddətli zərər ilə müqayisədə həddən artıq kiçikdir. Demokratik hərəkətlər bu cür qızıqdırmalardan uzaq dursalar yaxşıdır. Əgər qızıqdırmalar yenə də üzə çıxsın, onları təşkilatlardan daha çox tiran hökumətinin faydalandığı “sistem”ə qarşı yönəltmək lazımdır. Həmçinin, “düşmən” sözünü hakimiyyətin zirvəsindəki şəxs və ya qrup ilə limitləşdirdikdə, dağıtmaq arzusunda olanların tələbləri liderin ölümü, sürgün olunması və ya həbsə atılması ilə məhdudlaşacaq.

²³ Ellul, “Təbliğat”. 71-79.

Xülasə

Təbliğat həm avtoritar, həm də demokratik qüvvələr tərəfindən siyasi güc uğrunda insanların davranış və münasibətlərinə təsir göstərmək üçün istifadə olunur. Təbliğat özü özlüyündə nə yaxşı, nə də pisdır. Əsas olan bu vasitənin necə və hansı məqsədlər üçün istifadəsidir.

Doqquzuncu Fəsil

Strateji Düşünmənin Əsasları

Böyük nailiyyətlər üçün böyük risklərə getməliyik.

Carl von Clausewitz, “Müharibə üzərinə”

Strateji düşünməni öyrənmənin məhsuldar üsullarından biri peşəkar tədris həyata keçirən və xüsusi rəhbərliyi olan hərbi quruluşları izləməkdir. Əsasən, adi vətəndaşların hərbi metodlara əlləri çatmır və bununla yanaşı, dinc mübarizəyə qoşulanların öz strateji düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün zaman və vəsaitlərə sahib olmaları çox çətinidir. Bu fəslin əsas məqsədi oxucuya seçilmiş bir neçə mütəfəkkirin strateji düşünmə haqqındakı əsas anlayışlarını təqdim edərək, “ümumi şəkli” anlamaq və inkişaf etdirməyə kömək etməkdir. Bunlar Machiavelli, Clausewitz, Qandi və Liddell Hartdır ki, onların strateji düşünmə haqqındakı anlayışları maraqlı ola bilər. Amma bununla yanaşı, bu haqda fərqli fikirləri olan mütəfəkkirlər də az deyil.

Machiavelli

Əgər İtaliyadakı müxtəlif yürüş və üsyanlar hərbi qabiliyyətin sıradan çıxdığını nümayiş etdiribsə, bunun əsl səbəbi müharibənin köhnə üsullarının yaxşı olmaması və yeni üsulların heç kim tərəfindən tapıla bilməməsidir. İqtidara gəlmiş yeni birisi şöhrət qazanmaq üçün yeni qanun və üsullar kəşf etməkdən daha böyük bir iş görə bilməz.

Machiavelli, “Hökmdar”

Niccolo Machiavellinin (1469-1527) həyatı Avropada böyük iqtisadi və sosial dəyişikliklərin baş verdiyi zamana təsadüf edir.²⁴ Bu dövrdə natural təsərrüfatdan pul iqtisadiyyatına keçid hakimiyyətin bir mərkəzdə cəmləşməsinə xüsusi təkan vermişdi. Tacirlərlə ittifaqda olan monarxlar daha böyük sərvətə sahib olmuş və bu sərvət onlara muzdlu əsgərlər tutaraq, onlardan istifadə etmə imkanları yaratmışdı. Beləliklə, idarəçilər əkin və məhsul zamanı ehtiyac duyulmayan kəslərin hərbi xidmətə cəlb edilməsi məsələsində torpaq baronlarından daha az asılı olmağa başladılar. Bu sərvət həmçinin artilleriya topları kimi, nisbətən yeni silahların satın alınmasına şərait yaratdı və daha az zəngin olan idarəçilərin güclənməsinin qarşısını aldı.

Hakimiyyət uğrunda mübarizədə baş verən dəyişikliklər çərçivəsində Machiavelli muzdlu əsgərlərdən istifadənin yaratdığı əsas problemlər haqqında müəyyən qeydlər etmişdir. Düzdür, idarəçilər artıq cəngavər və vassallardan asılı deyildilər. Muzdlu qüvvələrin bu məsələyə əlavə etdiyi üstünlük bu idi ki, onlar müxalif qüvvələrin qarşısını idarəçinin öz torpağında ala bilər və kənd təsərrüfatında istehsalın gəlir riskini düşünmədən uzun yürüşlər həyata keçirə bilirdilər. Bununla birlikdə, Machiavelli muzdlu əsgərlərdən istifadənin özünəməxsus üstünlükləri olduğu kimi, müəyyən risk və zərərlərinin mövcudluğunu da müşahidə etmişdi. Satın alınmış əsgərlər nə tanrıları, nə kralları, nə də ölkələri üçün vuruşurdular, onları maraqlandıran tək şey qızıl idi. Ümumilikdə isə, onların sadıqlıyı və döyüşdəki cəsarətləri də dəqiq deyildi – bu özlüyündə həyata keçirilə də bilməzdi.

Machiavelli həmçinin topları istifadəsinə qarşı yeni təşkilatlanma və taktikaların labüdlüyünü vurğulamış, o cümlədən, kənd bölgələrindən hərbi xidmətə çağrılan əsgərlərin idarəçiyə muzdlulardan daha yaxşı xidmət etdiyini və daha şücaətlə vuruşduqlarını qeyd etmişdi. Buna əlavə olaraq, o da qeyd edilir ki,

²⁴ Robert Maynard Hutchins, red., “*Qərbi Dünyasının Böyük Kitabları*”, (Çikaqo: Çikaqo Universiteti Nəşriyyatı, 1952), 23: ix-x.

xərçi çox olan müharibəyə başlamaq döyüşün “sürətli və kəskin” olacağından xəbər verir və bu vəziyyətdəki məqsəd idarəçinin yoxsullaşmasının və əhali arasında böyük narazılığın qarşısını almaqdır.²⁵

Machiavellinin “*Hökmdar*” əsərində despot hakimiyyətin qisas fəaliyyətindən yayınmaq üçün düşmənləri qətlə yetirmək məsləhəti tez-tez vurğulanır. Bununla belə, strateji düşüncəyə sahib olan mütəfəkkir bu günün açıq cəmiyyətlərinin müdafiəsinə uyğun olan müəyyən nəticələrə də gəlmişdir. Məsələn, o inanırdı ki, əgər hakimiyyətdə olan idarəçinin təhlükəsizliyi təmin edilərsə, o zaman respublika ən yaxşı idarə etmə şəkli ola bilər. Machiavelli belə əsaslandırır ki, əgər hökumətin siyasi hakimiyyət üzərində vətəndaşlardan ibarət ordudan əlavə olaraq, balanslaşdırma və yoxlama gücü varsa, o zaman hökumətin təhlükəsizliyi və uzun ömürlülüüyü təmin edilə bilər.

Machiavelli öz zamanının siyasəti və sosial-iqtisadi vəziyyəti arasındakı əlaqəni kəşf etmiş, feodal quruluşun institutlarını məhv etmiş qüvvələri uyğun hala gətirmək üçün müəyyən dəyişikliklər təklif etmişdi. O “böyük şəkli” görə bilmiş və onu dəqiqliklə təsvir etmişdi. Machiavelli pragmatist idi və onun fəslin başlanğıcında qeyd edilmiş anlayışı ilə bu məsələlər arasında müəyyən uyğunluq da vardı, amma əsasən buna o qədər də fikir verilmir. Birinci dünya müharibəsi zamanı komandanların ağır və dəqiq artilleriya və pulemyotların hələ inkişaf etdirilməsindən öncəyə aid olan taktika və strategiyalar izlədikləri görünürdü. Qərb Cəbhəsindəki kiçik qazanclar uğrunda bu cür böyük tələfatları başqa cür necə izah edə bilərik ki? Bundan başqa, Machiavellinin yazıları onu da məsləhət görür ki, əgər həyata keçirilmiş bir taktika işə yaramırsa, onu dəfələrlə etmək uğur gətirməyəcəkdir.

²⁵ Felix Gilbert “Müharibə Sənətinin Renessansı”, “*Machiavellidən Nüvə əsrinə qədər Modern Strategiyanın Qurucuları*” əsərindən, Peter Paret, red., (Princeton Universiteti Nəşriyyatı, 1968), 11-31.

Necə ki, artilleriya qüvvələri Machiavellinin zamanında müharibələrin təbiətini dəyişmişdi, eləcə də, texnologiya bizə dinc mübarizənin yollarını dəyişməyə imkan yaradıb. Kompüterlər, internet bağlantısı, mobil və peyk telefonları, şifrələmə proqramları, televiziya və radio dinc mübarizənin əsas silahlarındanıdır.

Strateji dinc mübarizəyə hazırlıq görərkən, siyasətlə sosial-iqtisadi güc arasındakı münasibətləri başa düşmək çox vacibdir. Bugünün dünyasında biz sadəcə ölkə daxilində olanları deyil, həmçinin xaricdəki qüvvələri də görməyi bacarmalıyıq. Qloballaşmanın yaratmış olduğu imkanlar mübarizə meydanını Machiavellinin təsvir etdiyindən daha çox genişləndirməyə şərait yaradır.

Strateji dinc mübarizə insanların özlərini azad etdikləri bir mübarizə şəklidir. Machiavellinin müharibə həyata keçirmək üçün təklif etdiyi konsepsiyada insanlar “vətəndaş ordusu”nu qururlar. Əgər insanlar öz demokratiyaları uğrunda mübarizə aparmırlarsa, çətin ki, onlar öz azadlıqlarının müdafiəsi üçün müqavimət göstərməyə qadir olsunlar. Strateji dinc mübarizəni həyata keçirmək xalqın özünü demokratikləşdirməsi prosesidir. Bununla insanlar xalqa yaxın liderliyin, qruplararası əməkdaşlığın, məqsəd və hədəflərin müəyyənləşdirilməsinin vacibliyini təcrübədən keçirmiş olurlar.

Machiavellidə müharibə “sürətli və kəskin” olaraq həyata keçirilməlidir anlayışı dinc mübarizə üçün hər zaman uyğun olmaya bilər. Lakin onun əsasını təşkil edən fikir şübhəsiz tətbiq edilməlidir. Sürət və qərarlılıq hər zaman əhəmiyyətlidir. Dinc strategiya mütəxəssisi düşmənin hakimiyyət mənbələrinə hücum etməli və qələbəyə müəyyən zaman ərzində nail olmalıdır. Bunları həyata keçirərkən unudulmamalıdır ki, resurslar, insanların dayanıqlığı və səbrləri sonsuz deyil və strategiya qurucusu kütləni zamanında səfərbər etməlidir.

Xəyalən, dinc ildırım sürətli hücumlar düşmənin dəstək sütunlarının sürətlə dağılaraq rejimi idarəetmə üçün vasitəsiz qoyarkən

baş verir. Bununla belə, dinc hərəkətin bu cür kampaniya keçirmək üçün başlanğıcda koordinasiyaya, planlaşdırma bacarıqlarına, nizam-intizama və vəsaitlərə sahib olmasına nadir hallarda rastlanır.

Clausewitz

Prussiya Ordu Zabitinin oğlu Carl von Clausewitz 1780-ci ildə anadan olmuşdur. Hərbi karyerasının ilk illərində o, dostu və məsləhətçisi olacaq general Gerhard von Scharnhorst ilə tanış olur. Belə ki, general onun qabiliyyətini əvvəlcədən görür və Clausewitzə gələcəkdə onu müharibə nəzəriyyəsi və tətbiqatı üzrə mütəxəssis kimi inkişaf etdirəcək tapşırıqlar verir. Clausewitz 1818-ci ildə Baş General təyin olunmuş və 1831-ci ildə vəba xəstəliyinə görə ölümündən biraz öncə Prussiya Hərbi Məktəbinin rəhbəri seçilmişdir.

Bu müddət ərzində o, “*Müharibə Üzərinə*” (“Vom Kriege”) əsərini yazır.²⁶

“*Müharibə Üzərinə*” müharibənin necə idarə olunmasından bəhs edən əsər deyil. Bu əsər müharibənin fəlsəfi dəyərləndirilməsidir. Clausewitz başa düşmüşdü ki, Fransa İnqilabı və onun varisi Napaleon müharibələrin idarə anlayışını dərindən dəyişib. Müharibə anlayışı kiçik orduların diqqətlə həyata keçirdikləri manevrlərdən böyük orduların açıq-aşkar qələbə üçün mübarizə aparmasına və hər iki tərəfin çoxlu sayda itkini qəbul etdiyi bir hadisəyə çevrilmişdi (*Müharibə ən son həddə qədər tətbiq edilən şiddətdir*). Clausewitz müharibəni necə idarə etmək haqqında nəsihətlər verməkdən daha çox, müharibə anlayışı barədə müəyyən fikirlər ortaya atdı. O qeyd edir ki, əsas strategiya (diplomatik, iqtisadi və siyasi rəhbərlik daxil olmaqla) nəhayətdə

²⁶ Peter Paret, “Clausewitz”, *“Machiavellidən Nüvə əsrinə qədər Modern Strategiyanın Qurucuları”* əsərindən, Peter Paret, red., (Princeton Universiteti Nəşriyyatı, 1968), 186-211.

siyasi liderliyin öhdəliyindədir.²⁷ Bu günlərdə öz hərbi strategiyasını inkişaf etdirməkdə olan komandirlər siyasi məqsəd və prioritetlərin təhlükəsizliyi məsələlərində adətən, limitlərlə üzləşirlər. Bu cür sərhədlər ehtiyatların paylanması, əməliyyat sahəsinin təyin olunması, öhdəlik qaydalarının təmin olunması və məqsədlərin müəyyən edilməsi kimi meyarlar ilə qoyulur.

Necə ki, Clausewitz və Machiavelli müharibənin idarə olunmasında baş vermiş dəyişikliklərin təbiətini başa düşürdülər, eləcə də, strategiya qurucuları və hərəkətçilər dinc mübarizənin idarəsinə təsir edən əsas dəyişiklikləri dərk edib dəyərləndirməlidirlər. Böyük ehtimalla strateji mübarizənin dəyişməsinə təsir edən ən əsas amillər kimi texnologiya və elmin inkişafını göstərmək olar. Məsələn, insanların, əşyaların, məlumatın və ən əsası ideya və düşüncələrin hərəkət sürəti elm və texnologiya irəliləyişinin bilavastıya nəticəsidir.

Hökumətlər daha çox mərkəzləşdikcə, əhali üzərinə sərt qanunlar, gücləndirilmiş müşahidə və qüvvətli polis gücü vasitəsi ilə daha çox nəzarət tətbiq edə bilir. Və biz çox kiçik dərəcədə qeyri-hökumət təşkilatları və institutlarının, eləcə də xarici hökumət və beynəlxalq şirkətlərin hökumətlərə qarşı təzyiqinin artmasının və effektivliyinin şahidi olmuşuq. Bu təşkilatların bəziləri başlıca olaraq çox kiçik belə olsa, şəxsi maraqları naminə hökumətlərə təsir göstərmək üçün mövcuddurlar.

Silahlı döyüşlərdə olduğu kimi, dinc strateji mübarizədə də “döyüş meydanı” digər ölkələri mübarizəyə daxil etmək üçün genişləndirilir. Bir ölkədəki avtoritar rejimin əsas güc mənbəyi baş qərargahı və əsas hissədarları başqa ölkədə yerləşən çoxmillətli şirkət ola bilər. Bu cür güc mənbəyinə edilən hücumlara hissədarlarla görüşlərdə, məhkəmələrdə, qəzetlərin baş məqalələrində, universitet şəhərciklərində həyata keçirilən fəaliyyətlər və ya küçələrdə boykot və etirazlar nümunə göstərilə bilər. Ölkə sərhədlərindən kənarda da

²⁷ Hans W Gatzke, “*Müharibə Prinsiplərinə Giriş*” Carl von Clausewitz tərəfindən, Hans Gatzke, tərcümə və red. (Harrisburg: Hərbi Xidmət Nəşrləri, 1952), 1-10.

müttəfiqlər tapmaq mümkündür. BMT təşkilatları, Beynəlxalq Əfv Təşkilatı (Amnesty International), Sərhədsiz Həkimlər, Sərhədsiz Müxbirlər və Milli Demokratiya Fondu (National Endowment for Democracy – NED) demokratik hərəkətlər üçün potensial dost və müttəfiq olan qurumlardan bəziləridir.

Baxmayaraq ki, “*Müharibə Üzərinə*” əsəri oxucuya müharibənin fəlsəfi cəhətlərini göstərir, yanaşı dinc mübarizə aparan şəxslər diqqətlərini Clausewitzin müharibə haqqındakı anlayışlarada yönləndirməlidirlər.

Siyasi hədəflər məqsəd çərçivəsində olur, müharibə onu əldə etmə vasitəsidir və vasitələr heç vaxt məqsəddən ayrı olaraq düşünülə bilməz.²⁸

Dinc mübarizənin məqsədlərinə adətən azadlıq və demokratiya, insan haqlarına hörmət və qanun aliliyi kimi məsələlər aiddir və bu “vasitə və nəticələr” yalnızca bir-birini tamamlamır, həm də qarşılıqlı olaraq bir-birini qüvvətləndirirlər. Məqsədi kütlə və əhali arasında qorxu yaratmaq olan terrorizm, demokratiya və ya vətəndaş cəmiyyəti dəyərləri təbliğ etmədiyindən, demokratiya əldə etmək üçün vasitə sayıla bilməz. Rejimin mülki vətəndaşlara qarşı müqayisə edilməyəcək dərəcədə hərbi üstünlüyü olduğu bir şəraitdə mübarizə aparan güclərin rejimə qarşı bilinən hərbi fəaliyyət aparması ən yaxşı ehtimalda böyük miqdarda iqtisadi zərərlərlə və birlikdə hərbi və vətəndaş yaralıları ilə nəticələnməkdir. Mübarizə aparan tərəflər arasındakı partizan müharibəsi demək olar ki, həmişə ziyan gören vətəndaşlarla nəticələnir. Zalım olan tərəf vətəndaşlara düşmən savaşçı kimi münasibət bəsləyir, qida və digər malların təchizatını məhv edir, məhsulu dağıdır, vətəndaşları yaxşıca nəzarət etdikləri yerlərə yerləşdirir, əhali arasında geniş şəkildə istintaqlar keçirir və ölkə həcmində müharibədən öncə mövcud olan hər hansı bir hüquq və qorunmanı

²⁸ Carl von Clausewitz, “*Müharibə Üzərinə*”, Michael Howard və Peter Paret tərəfindən tərcümə və redaktə olunub, (Princeton: Princeton Universiteti Nəşriyyatı, 1976), 73.

ləğv edən fəvqəladə vəziyyət elan edir. Partizan hərəkəti isə əhaliyə özünün vergi, ərzaq, yeni üzv və məlumat mənbəyi olaraq baxır. Şübhəli dövlət müxbirlərinə partizan hərəkətinə dəstək verməyənlərin aqibətinin necə olacağı barədə nümunə göstərmək üçün tez-tez sərt davranış tətbiq olunur. Zərər görənlər əhali üçün isə bu iki tərəf arasında çox kiçik fərq vardır – hər ikisi amansız, talan edən zülmkarlardır.

Əgər taktika döyüşlərdə silahlı qüvvələrdən istifadənin nəzəriyyəsini qurursa, strategiya müharibənin məqsədləri üçün döyüşlərdən istifadə etmə nəzəriyyələrini formalaşdırır.²⁹

Mübarizənin tempinin artması və taktiki qərarların seçilmiş strategiyaya əsaslanmadan verilməsi haqqında danışdığımız anlayışları diqqətdən qaçıra bilər. Strategiya mübarizənin hansı məqsəd üçün həyata keçirildiyini müəyyənləşdirir. Dinc strategiyaya artıq baş vermiş dinc fəaliyyətlərin məhsulu kimi baxmaq strateji düşünmədə cəhaləti əks etdirir. Dinc mübarizənin resursları hər zaman az olacaq. Mövcud olan ehtiyatları da strateji məqsəd olmadan istifadə etmək özünü qazancı olmayan riskə atmaq deməkdir.

Hərçənd ki, döyüşsüz strategiya heçnədir, strategiya üçün də döyüş xammal, onun üzərində görülməli iş və tətbiq olunan vasitələrdir.³⁰

Əgər yerinə yetiriləcək fəaliyyət və kampaniya yoxdursa, ən yaxşı dinc strategiya “heçnədir”. Əgər strategiya üçün xammal müharibədirsə, o zaman dinc mübarizə üçün xammal mütəşəkkil hazırlanmış və yüksək dərəcədə idarə olunan insanlardır. Mümkün olan imkan və hədəflərdən asılı olaraq, təşkilatlar düşməni etiraz, itaətsizlik fəaliyyətləri və müdaxilələrlə məşğul edəcək gücə sahib olmalıdırlar. Təyin edilmiş məqsədləri əldə etmək üçün yetəri qədər imkan olmadıqda, lazımi bacarıqların

²⁹Peter Paret, “Clausewitz”, “*Modern Strategiya Qurucuları*” kitabından sitat, red., 190.

³⁰ Ibid.

bərpaasını təlimlərlə həyata keçirmək zəruridir. Əsarəti məğlub etmək üçün, onu fəaliyyətlərlə qarşılaşdırmaq lazımdır.

***Müharibə - düşməni bizim istəklərimizi həyata keçirməyə vadar edən güc tətbiq etmə fəaliyyətidir.*³¹**

Necə ki, bombalar, artilleriya, tank və piyadalar uyğun şəkildə istifadə olunduğu zaman uğur qazandırır, eyni şəkildə dinc mübarizənin üsulları düşməni “bizim istəyimizi” həyata keçirməyə məcbur edir. Dəstəkləyici planlar və xalqa yaxın olan yetişmiş liderlərlə yaxşı düşünülmüş strategiya rejimin mövcudluğunu davam etdirməsinə dəstək verən hakimiyyət mənbələrini sıradan çıxaracaq böyük güc deməkdir. Bəzən dinc mübarizə hərəkətləri qarşı tərəf ilə mübarizənin məqsədi olaraq müəyyən danışıqlara gedə bilər. Bir neçə səbəbdən bu cür hərəkət etmək strateji səhvdir və tam qələbənin qazanılması ilə nəticələnməyə bilər. Danışıqlara “nəticə” olaraq deyil, mümkün “vasitə” kimi baxılmalıdır. Əgər insanlar hücum əməliyyatlarını dayandırmaq və danışıqlara getməyi dəstəkləyərsə, bu dinc hərəkətin davamlılığına zərbə vura bilər. Danışıqlar axtaran tərəf adətən mübarizəni davam etdirmək üçün istəksiz və ya iqtidarsız olaraq qəbul olunur və beləliklə, şəxsi istəyinə görə düşməninə güzəştə getmək hərəkətin öz iqtidarında deyil. Buna görə də, əgər danışıqlar strategiyanın orta dərəcəli məqsədlərindən biridirsə, o zaman danışıqları aparmaq üçün üçüncü tərəfin olması daha uyğun olardı. Müzakirələrlə həll yolu axtarmadan öncə, dinc hərəkət liderləri danışıqlar masası arxasında qarşıdakını müəyyən şərtlərə itaət etməyə məcbur etmə bacarığına sahib olmalıdır. Əgər onlar belə bir qabiliyyətə sahib deyillərsə, o zaman mübarizədə əldə olunmuş uğurlar konfrans zamanı itirilə bilər. Qeyri-zorakı qüvvələr rejimi danışıq stoluna və şərtlərlə

³¹ Carl von Clausewitz, “*Müharibə Üzərinə*”, Michael Howard və Peter Paret tərəfindən tərcümə və redaktə olunub, (Princeton: Princeton Universiteti Nəşriyyatı, 1976), 73.

razılaşmağa məcbur edəcək qədər güc qazanıbsa, deməli rejim artıq zəifləyib.

*Qarşı tərəfdən nə qədər az cərimə tələb olunursa, həmin tərəf o cəriməni bir o qədər az yoxlamağa və inkar etməyə meyilli olar. Qarşı tərəf mübarizəyə nə qədər az zəhmət qoyarsa, digər tərəfə bir o qədər az fəaliyyətdə olmağa ehtiyac duyar. Əlavə olaraq, siyasi hədəflər nə qədər bəsit olarsa, ona bir o qədər az diqqət ayırır və məcburiyyət qarşısında qaldıqda onun uğrunda daha az və istəksiz olaraq mübarizə apararsan.*³²

Əvvəlki fəsillərdə qeyd olunduğu kimi, dinc mübarizənin erkən mərhələlərində siyasi dəyişikliklər uğrunda qeyri-zorakı mübarizə qrupu üçün hökumətə zorla tətbiq oluna bilməyən müzakirəsiz tələblər irəli sürmək məntiqsizdir. Düşməne qarşı qoyulan tələblər dəyişikliyi məcburən həyata keçirə biləcək gücə sahib olmalıdır. Böyük tələbləri əldə etmək uğrunda məğlubiyyətə düşər olmaqdan daha az riskli, kiçik məsələləri seçərək uğur qazanmaq daha düzgün strategiya olardı. Əlavə olaraq, aydındır ki, az riskli, qeyri-siyasi məsələlər heç və ya az təhdid daşıyan məsələ kimi qəbul olunur və bu təzyiqlərə səbəb olmaya bilər. Dördüncü fəsildəki uzlaşma mexanizmi bu cür vəziyyətlərdə istifadə üçün uyğundur. Bu cür məsələlər həmçinin mövcud danışıqlarda “bazarlıq kozeri” kimi istifadə edilə bilər, bu tipli razılaşmaların hərəkətə ciddi təsirləri yoxdur.

Hücum fəaliyyəti planlaşdırılan zaman əsas diqqətlərdən biri düşmənlə gərəksiz müqavimətdən yayınmaq üçün qələbəni nə zaman elan etməyi bilməkdir. Əgər bəlli fəaliyyətin hədəflərinə nail olunubsa, yeni hədəflər ortaya qoymadan öncə potensial riskləri diqqətlə gözdən keçirmək lazımdır. Bu sadə “qələbəni elan etmə zamanını bilmə” müddəasına nümunə olaraq, bu hadisəni göstərmək olar: 1989-cu ildə Tiyananmen Meydanında tələbələr qələbə elan etməli və ordu tanklar və piyadalar ilə hücum etmədən öncə

³² Ibid.

dağılmalı idi. Yarım, lakin önəmli qələbə əvəzinə hərəkət öncəki həftələrdə qazandıqlarından daha çoxunu məğlub olaraq itirdi.

Qandi

Dinc mübarizənin elə bir mövzusu yoxdur ki, 20-ci əsrin başlanğıcındakı Hind azadlıq hərəkəti liderliyinin effektivliyini rədd etsin. Mohandas Karamçand Qandi (1869-1948) Hindistanda anadan olmuş və vəkil olaraq təlim almışdır. 1893-cü ildə Cənubi Afrikaya getmiş və orada olduğu müddətdə ayrı-seçkiliyə qarşı etirazlarda iştirak etmişdir. 1915-ci ildə Hindistana qayıtmış və azadlıq uğrunda milli mübarizəyə qoşulmuşdur.

Qandi liderlikdə ən əsas olan xüsusiyyətlərdən birinə sahib idi – sıxıntılara qarşı davam edən güclü strategiyaya bağlılıq. Əgər strategiya vəziyyətin və güc əlaqələrinin diqqətli təhlilinə əsaslanıbsa, lider taktikasında dəyişiklik edə bilər, amma döyüş qarışıqlığı zamanı həmin strategiyaya inamına tərəddüdlə yanaşmamalıdır. Lider olmağın bu tələbatını Qandi ödəyirdi. Qandi siyasi hakimiyyət haqqında yeni anlayış kəşf etmişdi. O, bu anlayışın doğru olduğunu bildirdi və yarım əsrdən çox bu fikrindən bir an belə yayınmadı. Həqiqət bu idi ki, “əgər əhali tabe olmasa, idarəçi idarə edə bilməz”. Bu anlayışa əsaslanaraq, Qandi Britaniyanın Hindistan üzərindəki idarəetmə istək və imkanlarını yıxacaq konseptual quruluş və ətraflı proqram inkişaf etdirdi.

Qandi nə ilk, nə də ki, yeganə şəxsdir ki, idarəçilərin insanların dəstəyi və əməkdaşlığı olmayınca gücsüz olduğu qənaətinə gəlsin. *Cin Şarp* “*Dinc Mübarizə Siyasəti*” əsərində 16-ci əsr fransız filosofu Etienne de la Boétie-ə istinad edərək qeyd edir:

18 yaşındakı Boetie yazır:

“...əgər onlara (tiranlara) heç nə verilməsə, əgər onlara tabe olunmasa, döyüşmədən, hücum etmədən onlar çılpəqlaşır və soyulur. Və daha sonra heç bir şey edilməsə, torpağı olmayan kök kimi budaq quruyur və ölür.”³³

³³Cin Şarp, “Dinc Mübarizə Siyasəti”, I: 34.

1908-ci ildə Lev Tolstoy Britaniya imperializmi və könüllü xidməti arasında vacib paradoksu təsvir etmişdi. Hindistandakı xüsusi problemi qeyd edən Tolstoy “Hindliyə məktub” əsərində yazır:

Bir ticari şirkət iki yüz milyonluq əhalisi olan xalqı qul edib. Batıl inanc olmayan birinə bunu desən, o bu sözlərin mənasını başa düşməz. Necə yəni otuz min adam... iki yüz milyona... boyun əydirib? Rəqəmlər də açıq-aydın göstərmirmi ki, hindistanlıları kölələşdirən ingilislər yox, elə hindistanlıların özləridir?!³⁴

Qandi 1920-ci ildə eyni fikri səsləndirdi: “Hindistan hökuməti bir tərəfə dursun, heç bir hökumət xalqı ona xidmətdən boyun qaçırdığı müddətcə mövcud ola bilməz.”³⁵

Qandi inanırdı ki, Hindistanın Britaniyaya olan itaətkarlığının kökündə duran səbəblər tarixi və mədəni təsirlərdən meydana gəlib. Britaniya əsarətinin verdiyi korrupsiyalanmış vəziyyətin öhdəsindən gəlmək üçün Qandi “Qurucu Proqram” inkişaf etdirmişdi. Əgər bu proqram uğurla izlənərdisə, insanların itaətkar şəxsiyyəti fərdi və ictimai mənlilik ilə əvəz ediləcək və onlar hazırkı idarəçilərə qarşı itaət və əməkdaşlıqdan imtina etmə nümayiş etdirməkdə istək və bacarıq qazanacaqdılar. Proqramın ortaya qoyduğu beş hədəf bunlar idi:

- Hindistan xalqını özünəhörmət etməyə və şərəfli olmağa səsləmək

- Britaniya qurumlarına qarşı azalan etibarı təşviq etmək

- Azadlıq uğrunda fəal mübarizə aparmaq

- “İnsanlar”ı (ingilis və onların hind tərəfdarları) “sosial siyasətdən”dən uzaq tutmaq

- Hindistanlıların fərdi və ictimai mənliliklərini inkişaf etdirərək, onları yüksək ruh halında saxlamaq

Proqramın hər bir hədəf və ya komponenti tək-tək fərdlər

³⁴ Ibid., I:13.

³⁵ Cin Şarp, qeyd, “*Qandi Siyasi Strategiyaçı kimi*”, (Boston: Porter Sargent Nəşriyyatı, 1979), 44.

tərəfindən izlənə bilər və nəticədə itaətsizlik cəhdləri kollektiv şəkildə özünü göstərə bilər. Bu məsələyə Hindistan əhalisinin hər bir seqmentinin cəlb olunması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Vətəndaşlar mübarizənin tərkib hissələrində inkişaf nümayiş etdirdikcə, özlərinə inamları artır və nəticədə onlar hərəkətdəki rollarını və məqsədlərini daha yaxşı anlamış olurlar.

Qandinin təsəvvüründə hərəkəti irəli aparacaq vasitələr *Satyaqraha* (ümumilikdə “ədalət-güc” kimi tərcümə olunur), özündə ədalətsiz qanunlara qarşı prinsipial sivil itaətsizliyi ehtiva edən *ahimsa* və hər hansı canlı varlığa zərər yetirməmə şərtini ortaya qoyan anlayışın birləşməsi idi.

Qandinin “*Satyaqraha*”-sı həqiqətə ciddi şəkildə bağlı olma idi. Dinc fəaliyyət ilə ədalət tələb etmək cəsarət göstəricisi idi. Bu fəaliyyət passiv mübarizə deyildi, əksinə, fəaliyyət üzərinə əsaslanmışdı. Mübarizə kollektiv itaətsizlik göstərərək və əməkdaşlığı rədd edərək qəddar hakimiyyətin güc mənbələrinə hücum edirdi. Eyni zamanda, *Satyaqraha* zalım hakimiyyətin “qəlbini dəyişmək” cəhdlərini də özündə birləşdirirdi ki, ədalətsizliyin insanlara nə qədər təsir etdiyi görülsün. İdeal olaraq, yalnız qeyri-zorakılığı şəxsi inancı kimi qəbul edənlərin *Satyaqrahanı* qəbul etməsinə baxmayaraq, Qandi dünyanın qeyri-mükəmməl olmasını nəzərə alaraq, inancsızları qeyri-zorakı mübarizədən kənarlaşdırmadı. Qandi həmçinin kəşf etdi ki, hətta şiddət nümayiş etdirmiş şəxslər belə qısa zaman ərzində dinc mübarizənin tələblərinə uyğunlaşa bilərlər. Ona görə də, *Satyaqraha* həm Milli Qurultayın, həm də hərəkətdə olan çoxlu sayda şəxsin inancı ola bilərdi.

Sir Basil Liddell Hart

Sir Basil Liddell Hart (1895-1979) Birinci Dünya Mühəribəsində Britaniya Ordu zabiti kimi iştirak etmişdi. Hərbi xidmətdən təqaüdə çıxdıqdan sonra Basil Britaniyanın öndə gedən bir neçə qəzeti üçün hərbi müxbir oldu və hərbi mövzular

barəsində yazılar yazdı. Burada xüsusi marağa səbəb olan mövzu onun məhdud məqsədlər və ya “dolayı yol” prinsipinə aid olan strategiya anlayışıdır. Düşmənin ən güclü olduğu mövqelərə hücum etmək əvəzinə, Hart israr edirdi ki, əsas fəaliyyətlər düşməni güclü mövqelərindən uzaqlaşdıraraq, öz məqsədlərini izləməkdən yayındırmağa hədəflənməlidir.

Hart vurğulayır ki: Məhdud məqsəd strategiyasını mənimsəmək üçün adi qaydalardan biri güc tarazlığındakı dəyişikliyi gözləməkdir - düşmənin gücünü qurudaraq böyük risklər almaq əvəzinə, sancma ilə onu zəiflədərək istənilən dəyişikliyə nail olmaq. Bu strategiyanın əsas şərti odur ki, düşməyə edilən qurutma fəaliyyətləri bunu yerinə yetirənin öz gücündən böyük olmasın, düşmən gücünün daha geniş bölüşdürülməsinə səbəb olsun və son olsa da çox vacib nüans düşmənin mənəvi və fiziki gücü tükədsin.³⁶

Liddell Hartın müşahidələri yaxşı təşkilatlanmış avtoritar rejimlərə qarşı dirənən strateji dinc hərəkətlərə asanlıqla tətbiq oluna bilər. Muxalifət hərəkətlərinin avtoritar rejimə qarşı ani və güclü təhlükə olması üçün yetəri qədər resurs və müstərək bacarıqlara sahib olmadığı zaman Hartın fikirlərini tətbiq etmək daha rahatdır. Liddell Hart “güc balansında dəyişikliyi gözləmək” sözlərini istifadə edərkən, o xüsusi tövsiyələri ilə dəyişikliyə necə nail olmağı izah edir. Eyni zamanda, dinc hərəkətlər üçün “gözləmək” fəaliyyətsizlik demək deyil, əksinə, düşməni zəiflədəcək və güc balansını qeyri-zorakı hərəkətin xeyrinə dəyişəcək hücum əməliyyatları həyata keçirilməlidir deməkdir. Düşmənin qüvvətli olduğu mövqedə birbaşa müqavimətdən yayınacaq orta səviyyəli hədəflər seçərək, dolayı hücumlar düşməni güclü olduğu yerlərdən uzaqlaşdırır və öz məqsədlərini izləməkdən yayındırır.

³⁶ Basil Liddell Hart, “*Strategiya*”, (New York: Frederick A. Praeger, 1956), 335.

Xülasə

Bu fəsildə dörd fərqli strategiyanın seçilmiş anlayışları, bu anlayışlara hansı amillərin təsir göstərdiyi və onların hədəfə olan istiqamətləri araşdırılır. Bu anlayışların müasir dinc mübarizəyə tətbiq olunması məsələsi də müzakirə olunur. Hər bir halda, strategiyaçı sadəcə ağacları deyil, bütün meşəni görməlidir.

Onuncu Fəsil

Qorxu

*Qorxusuzluq tanrı vergisi ola bilər, ancaq zəhmət ilə qazanılan cəsarət, qorxunun hərəkətlərə diktə etməsinə icazə verməməyə vərdişindən doğan cəsarət, davamlı və şiddətli təzyiqə qarşı fasiləsiz olaraq yenilənən və “təzyiq altındakı zəriflik” kimi təsvir olunan cəsarət daha dəyərlidir.*³⁷

Aung San Suu Kyi

Hər bir insan həyatı boyu fiziki zədə qorxusunu mütləq yaşayır. Bu duyğunun tezliyi və sıxlığı dəyişdikcə, onun bizim düşüncə və davranışımıza olan təsiri də dəyişir. İnsanların tirana itaət etməsindəki başlıca səbəb itaətsizlik etdiyi zaman qarşılaşacağı cəza qorxusudur. Fiziki ağrı qorxusu işini və ya təqaüdünü itirmək qorxusundan daha güclüdür. Həyatını itirmə hissi doğuşdan gələn bir qorxudur ki, yalnız övladını qorumaq bahasına ölümü gözə alan analar tərəfindən unudula bilər. Bəziləri anlama bilmir ki, qorxu hiss edilən təhlükəyə qarşı göstərilən təbii bir reaksiyadır. Bu, genetik olaraq bizi həyat boyu təhlükəli problemlərdən qorumaq və ya xilas etmək üçün beynimizdə məskunlaşmış instinktdir. Qorxu bütün heyvanlar aləminin təhlükəyə qarşı verdiyi instinktiv cavabdır və buna görə də, mənəvi dəyər daşımır. Qorxmaqda heç bir utanc verici şey yoxdur.

Qorxunun mahiyyəti odur ki, bədən qorxu oyandırıcı amil gördükdə fiziki zərər olma ehtimalına qarşı həyəcan signalı verir

³⁷ Aung San Suu Kyi, “*Qorxudan gələn Azadlıq və Digər Yazılar*”, (New York: Penguin Kitabları, 1991), 184

və instinktiv olaraq fəaliyyətə başlayır. İnstinkt bizə iki çıxış yolu göstərir – öncəlikli olaraq qaçış və sonra isə döyüş. Heyvanlar aləmində bu reaksiyaya tez-tez rast gəlinir: təhlükəni görən heyvan onu hiss etdiyi anda qaçmağa başlayır. Əgər anidən yaxalanıbsa və çıxış yolu yoxdursa, yırtıcının onu görməyəcəyi və yoluna davam edəcəyi ümidi ilə “donaraq” hərəkətsiz qalır. Son çarə kimi isə heyvan özünü müdafiə üçün qəzəblə hücumla atılır. Ani təhlükənin pərdə arxasını görmə bacarığı olan insan təhlükəyə qarşı cavab olaraq instinktdən daha çox məntiqini istifadə edə bilər. Qorxunun səbəb və nəticələrini başa düşərək, biz onun davranışımıza göstərdiyi əsas təsirləri azaltmaq üçün gözlənilən qorxulu vəziyyətlərə qarşı hazırlaşma bilərik.

Qorxu Psixologiyası

Qorxunun fiziki xüsusiyyətləri sinir sisteminin duyğu qisminə neyronların artan fəaliyyəti ilə izah olunur. Bu da dəri və mədə-bağırsaq sisteminə qan damarlarını daraldır ki, nəticədə ürəyə və əzələlərə daha çox qan axır (qan təzyiqini artırır). Qorxu həmçinin, ürəyi daha çox və daha güclü döyündürür və tənəffüsü tezləşdirir (əzələlərə daha sürətlə oksigen gedir). Duyğu təşviqi adrenal iliyin adrenalin ifraz etməsinə səbəb olur ki, digər hormonlarla birlikdə qan axınına ciyərlərdən çoxlu miqdarda qlükoza axır, nəhayətdə əzələlər çoxlu enerji mənbələri ilə təmin olunur.

Daxildə döyüş üçün hazırlıqlar getdiyi müddətdə vücut özünü potensial ölümcül yaralardan qorumaq üçün hazırlanır. Sfinkterlər, bağırsaqlar və sidik kisəsinin sonundakı əzələlər boşalır, bu bəzən qeyri-iradi nəcis və sidik ifrazına səbəb olur.

İnsan bu təsirlərə məruz qalır. Biz hətta bütün bu prosesləri gündəlik danışığımıza əlavə etmişik. Misal üçün: “Rəngin, ruhun qaçıb!” - qan ətraf orqanlardan yaşam üçün ən mühüm orqanlara

doğru axır.

“Tüklərim biz-biz olub”

“Qorxudan yarpaq kimi əsirdim”

“Altıma islatdım” və ya “Altıma batırdım”

Bəli, utancvericidir. Lakin, biz ana təbiətin yaratmış olduğu qoruma inskintklərinin düzgün işləməsindən utanmamalıyıq.

Qorxu Təsirlərinin Öhdəsindən Gəlmək

Strateji dinc mübarizə kütlə tərəfindən kollektiv fəaliyyət tələb edir. Bu o deməkdir ki, cəmiyyət rejiminin tətbiq etməkdə olduğu amansız cəzalara qarşı davam gətirmək üçün qorxunun yaratdığı təsirlərin öhdəsindən gəlməlidir. Şübhəsiz ki, əgər qorxu hissinin qarşısı alınarsa, onun yaratdığı zəncirvari hadisələr baş verməyəcək. Praktiki olaraq, gözlərimizi yummaq, qulaqlarımızı tutmaq və hisslərimizi keyitmək kütləni parçalayacaq və fərd olaraq həyata davam etdirəcək.

Mübarizəni planlayarkən qorxu yaradacaq addımlardan qaçmaq və həmçinin də qarşı tərəfi bu cür qərarlara əl atacaq əməllərdən uzaqlaşdırmaq vacibdir. Qorxuya qalib gəlməyi təşviq edən, təsadüflərin sayını azaldacaq pragmatik baxışlar dizayn edilə bilər. Dinc mübarizə iştirakçıları arasında qorxunu azaldacaq cəhdlərə nümunə kimi nümayiş üçün yer və zamanın seçilməsi, həmçinin, “qələbə”nin tez bir şəkildə elan olunması və rejimin qüvvələri gələcəkdə nümayişin dağılmasını misal vermək olar. İştirakçılarda qorxunu azaltmaq üçün başqa bir üsul şəhər ətrafında bir neçə tədbir keçirməkdir. Bu həm polis güclərinin parçalanmasına və hər tədbir başına düşən polis sayının azalmasına səbəb ola bilər.

Təəccüb adətən tələş ilə nəticələnir. Dinc fəalları tədbirlərə hazırlayaraq təəccübdən yayınmaq olar. Bu cür hazırlıqlara işin məqsədini açıqlamaq, polis və ya hərbi qüvvələrin mümkün əks

tədbirlərini dəqiqliklə təyin etmək, fəaliyyəti diqqətlə planlamaq və imkan olduqda, əsas üzvlərin vəzifələrini təkrar etdirmək kimi məsələlər aid ola bilər. İştirakçılara nümayiş zamanı nələrlə qarşılaşacaqları (hökumət güclərinin yürüyüşü), nələr eşidəcəkləri (qalxana vurulan dəyənək, tüfənglərə bağlanmış süngü səsləri və s.) və etirazçılar arasında nə kimi fəaliyyətlərin baş verəcəyini izah etmək yaxşı olardı.

Nizam-intizamı inkişaf etdirmək üçün hər bir iştirakçını fəaliyyət göstərişləri ilə təmin etmək ən əsas addımlardan biridir. Təzviq altındaykən razılaşdırılmış və uzlaşdırılmış fəaliyyətlərin nizam-intizam olmadan varlığını davam etdirməsi mümkün deyil. İştirakçılara gərək kütlə şəklində fəaliyyət ilə dinc fəaliyyət arasında fərqlər daima xatırladılsın. Məktəb şagirdi olaraq, yəqin ki, hər birimiz “yanğın təlimatı” görmüşük. Belə ki, burada hər bir tələbə tək bir üsul ilə koridor və yollardan çöldəki toplaşma ərazisinə çıxarılır. Bir-iki dəqiqə ərzində yüzlərlə və ya daha çox şagird təhlükəsiz əraziyə köçürülür. Burada, müəllimlər nəyi necə etmək lazım olduğunu yaxşı bilir və şagirdlər də onlara tabe olurlar. Bu nizamlı hadisəni teatr və gecə klublarında baş vermiş yanğın hadisələri ilə müqayisə edin. İnsanlar təşvişə düşür və yüzlərlə müştəri eyni anda qapı girəcəyindən keçərək çıxışa doğru hərəkət edir. Nəticə isə, əgər qapıdan keçən varsa, çox az sayda təhlükəsizliyə çıxmış insan olur. Götürüləcək dərs aydındır. Yaxşı plan qur, əmin ol ki, iştirakçılar planı bilirlər və sənə planın yerinə yetiriləcəyindən əmin edəcək liderlər olsun.

Liderlərdə özünə-inamın olması dinc fəaliyyətlərdə iştirak edənlərin özünə-inamına təsir göstərir ki, bu da nəticədə qorxu hissini xeyli azaldır. Dinc mübarizəyə yeni qoşulanlara uyğun təlimlər, onların problemləri ilə maraqlanan liderlər və diqqət və anlayış göstərməklə özlərinə inamı artırmaq olar. Bunun arxasınca isə onlar üçün müəyyən təminatların olması vacibdir. Məsələn üçün, əgər lider nümayiş zamanı ön cəbhədə olmayacaqsə, insanlara bunun səbəbini açıqlamalıdır. (“Əgər mən ön cəbhədə olsam, nələrin baş

verdiyini anlamayacağam, digər liderlərlə rabitə qura bilməyəcəyəm və ya lazımsız nəticələrdən yayınmaq üçün koordinasiya dəyişiklikləri edə bilməyəcəyəm. Unutmayın, qələbəni mən elan edəcəyəm, ondan sonra buradan rədd olub gedə bilərik”)

Liderlər qarşıdakı risk və fəaliyyətlərin izahatına əlavə olaraq, iştirakçılara nə üçün siyasi dəyişiklik uğrunda özlərinə öhdəlik götürdüklerini daima xatırlatmalıdırlar. Bu xüsusi fəaliyyətin ümumi strategiyaya necə bağlı olduğunu və ona necə dəstək verdiyini də vurğulamalıdırlar. İştirakçılar həmçinin bilməlidirlər ki, bu fəaliyyət hərəkətin böyüyən gücünə təsir edir və zülmkar hakimiyyətə qarşı birgə müqavimətin mümkün olması və digərlərinin cəsarətlənməsi üçün bir nümunədir.

Dinc mübarizənin planlanması zamanı liderlər insanların özlərini yalnız və tək hiss etmələrinin qarşısını almaq üçün müəyyən ölçülər götürməlidirlər. İctimai fəaliyyətdə insanların bir-birinə kifayət qədər yaxın olmaları, bir-birlərinə toxunmaları, əllərindən tutmaları və xor şəklində oxumaqları (şüar, nəğmə və bir-birləri ilə söhbət) onlara daima tənha olmadıqlarını xatırladır. Eyni cür paltar geyinib bir simvol altında birləşmək eyni düşüncə və öhdəlikləri paylaşan insanlar arasında vizual birlik yaradır və hərəkata psixoloji dəstək verir.

Planalma zamanı xüsusi diqqətə ehtiyacı olan digər bir məqam isə, dinc mübarizənin baş verdiyi ərazidə təzyiq göstərən güc strukturlarının özlərindəki qorxunun səviyyəsini azaltmaq üçün həyata keçirilən tədbirlərlə əlaqəlidir. Polis onlara heç bir zərər toxunmayacağı və nümayişin dinc olacağı haqqında hər zaman məlumatlandırılmalıdır. Sözlər əməllər ilə daha da gücləndirilməlidir. Nümunə olaraq, dostyana davranışlar göstərmək və dostcasına söhbətlər etməyə üstünlük verilməlidir. Ola bilsin ki, polisə yaxın olan insanlar - ailə üzvləri, dostlar və digərləri dinc fəaliyyətə yönəlmiş fiziki təhdidləri azaltmaq üçün ön sıralarda dura bilərlər. Təlaş keçirən silahlı fərd istəməsə də zəncirvari

zorakılığa səbəb ola bilər.

Zorakılığın baş verdiyi hadisələrdə mümkün itkilərin qayğısına qalmaq üçün planlama olmalıdır. Təlim keçmiş tibbi heyət və köməkçilər tibbi yardım üçün hazır olmalıdırlar. Bu cür xidmətin mövcudluğu etiraz edənlərə əlavə əminlik qazandırır. Həkimləri əlavə ehtiyat daşımaqdan xilas etmək üçün hər bir iştirakçının özü ilə bint və ya ağ sarğı gətirməsi məqsədə uyğun olardı. Bəs niyə bəyaz sarğı? Onlar fotoşakillərdə daha yaxşı görünür. Hətta sarğı kimi adi şeylər böyük üstünlüklə istifadə oluna bilər. Fotoqrafçılar nümayişlər zamanı müxtəlif fotolar çəkirlər və yaralanma halları kimi beynəlxalq medianın diqqətini cəlb edəcək fotolar axtarırlar. O fotolardan hər birinin yüz milyonlarla insan tərəfindən baxıla biləcəyini nəzərə alaraq vurğulamaq lazımdır ki, nümayiş zamanı zədələnmiş kəslər diqqətlərini saçlarını yığmaq və ya makiyajlarını düzəltmək kimi dünyəvi və ya mənasız mövzulara deyil, yaranı sağaltmağa yönəltməlidir. Dinc mübarizə ilə bağlı hər bir mesaj göndərmə fərsəti dəyərləndirilməlidir.

Hər bir şəxsə diqqətini dağıtmadan tədbir zamanı tamamlaya biləcəyi xüsusi tapşırıqlar verilməlidir. Liderlər bu tapşırıqların həyata keçirilməsi üçün inadkar olmalıdırlar. Diqqətin verilən tapşırığa yönəlməsi fərdin ani səs və görüntü mühitində təlaşa düşmə ehtimalını azaldır. Dəqiqə təfərrüatı qorxunu nəzarət altında tutmağı sığortalayır. Bəzilərinə cərgələri və yazıları düzgün vəziyyətdə tutmaq öhdəliyi, digərlərinə. Bir başqalarına isə banerləri lazımı hündürlükdə saxlama tapşırığı verilməlidir. (Banerləri etirazçıların olduğu ön sıraya və qorxunu azaltmaq üçün nümayişçilərin polis cərgələrini görməyəcək hündürlükdə yerləşdirilməsi lazımdır.) Bəzi şəxslərdən nümayiş ətrafında baş verən hadisələri müşahidə etmək və hesabat vermək istənilə bilər. Digərlərindən isə nümayişçilərdə susuzluğun qarşısını almaq üçün içməli su paylamaları tələb oluna bilər. Nümayiş zamanı birlikdə oxumağı, sloqan və nəğmə söyləməyi başlatmaq üçün

xüsusi öhdəliyi olan şəxslər olacaq. Məqsəd bəllidir, liderlər hər kəsi nə iləsə məşğul etməlidirlər.

Şəxsi səviyyədə qorxu dərəcəsini azaldacaq emosional diqqətəlayiq məqamlar var. Qorxunun normal olduğunu qəbul etmək qorxmağın qorxaqlıq əlaməti olmadığını göstəricisidir. Mübarizə məqsədinin qarşıdakı risklərə dəydiyinə inanmaq fəaliyyət öhdəliyini gücləndirir. Meditasiya və dini ayinlərin sakitləşdirici təsirləri var. Onlar mübarizəyə daha dərin mənə verir və mübarizəni daha geniş inanan kütlələrə yayır. Digər önəmli məqam müəyyənləşdirilmiş məsuliyyətlərin uğurla yerinə yetirilməsindən cavabdeh olan şəxslərə ödəniləcək mənəvi borcdur. Müharibədə istifadə olunan vətənpərvərlik sözlərinin əksinə, azadlıq, demokratiya və qanunun üstünlüyünə olan sevgiyə görə daha az adam cəsarətli addımlar ata bilir. Əksər qəhrəmancasına fəaliyyətlər insanların yoldaşlarına olan sədaqət və bağlılığından irəli gəlir.

Xülasə

Qorxunun təbii hal olduğunu anlayaraq, biz digərlərini qınamamalı və ya bunu hiss etməkdən özümüz utanmamalıyıq. Digər tərəfdən, əgər insanlar qorxu ilə idarə olunan rejimdən xilas olmaqda uğurlu olacaqlarsa, onun əks təsirlərinin öhdəsindən gəlmək üçün istifadə olunan metod və üsulları anlamalıdırlar. İndiyə qədər bilik, nizam-intizam və diqqətli planlamanın effektiv olduğu dəfələrlə isbat olunub.

Onbirinci Fəsil

Liderlik

Yaxşı liderlər insanlara hadisələrin kənarında deyil, mərkəzində olduqlarına hissetdirməyi bacarır. Hər kəs hiss edir ki, təşkilatın uğurunda onun da payı var.

Warren G. Bennis, “*Lider olmaq üzərinə*”

Dinc mübarizənin nəzəriyyə və tətbiqatını təsirli fəaliyyətə çevirən katalizatora liderlik deyilir. Demokratiya uğrunda mübarizə aparan liderlərdə insanları səfərbər etmək, mübarizədə iştirak edənlər üçün nümunə olmaq, mübarizənin nəticəsinə aid şübhələr yaranarkən insanlara əminlik yaymaq, düzgün vaxtda düzgün qərarlar vermək və qələbə üçün zəruri olan işbirliyi və dəstəyi möhkəmləndirmək kimi xüsusiyyətlər olmalıdır.

“Şəkil yaratma” və “ört-basdır etmə”nin yayqın olduğu bu dövrdə, insanlar bir çox siyasi liderlər haqqında ümumi inamsızlığa düşüblər. Onlar haqlı olaraq, liderlər barəsində radio və ya televiziya da görüb eşitdiklərinə özünün inanıb inanmadığını və ya təqdim olunan rəsmi nümayiş olunan insanı həqiqətən də əks etdirib - etdirmədiyini sorğulayırlar. Çoxları Hobsçu olan birisinin Cefferson demokrati paltosunu geyinməyinə təəccüblənməz. Ümumi inanc budur ki, seçki nəticələrini liderin xarakteri və siyasi görüşü deyil, məhz pul təyin edir. Əgər siyasətçilərin bu cür təsviri və onlar haqdakı ümumi baxışların bu tipli izahı həqiqətdirsə, o zaman liderlər doğrudan da çoxlu sayda həll olunmalı məsələlərlə üz-üzədirlər. Şübhəsiz ki, bəzi milli liderlər ümumilikdə siyasi lider anlayışından çox fərqlənirlər. Nelson Mandela

(Cənubi Afrika), Martin Luther King, Jr. (ABŞ), Lech Walesa (Polşa) və Aung San Suu Kyi (Myanma) kimiləri ümumi milli lider anlayışında var olan istisnalardır.

İdarəçi və xalq arasında uçurum böyüdükdə, yəni xalq hakimiyyətin fəaliyyət və siyasətinə təsir və nəzarət edə bilmədiyi zaman, demokratik islahat axtaran kəslər qarşılarında tez-tez onlara qarşı yönəlmiş dövlətin dəhşətli gücünü tapacaqlar. Bu cür vəziyyətlərdə, effektiv liderlik fərdi azadlıq və ədalətə təkan verən siyasi güc tarazlığını bərpa edəcək birgəlik üçün kütlələr arasındakı əminlik və cəsarəti təlqin edə bilər.

Silahlı və ya dinc mübarizələrdə yerli və ya milli səviyyədəki təsirli liderlərdə bəlli səciyyəvi xüsusiyyətlər və ya cəhətlər müşahidə olunur. Baxmayaraq ki, insanlar arasında həqiqi mübarizə liderliyi doğuşdan gəlir kimi anlayış var, məqsədlərə nail olmaq üçün bütün liderlik xüsusiyyətləri təlim, təhsil və təcrübə sayəsində qazanıla bilər. Əgər insanların istəkləri avtoritar rejimlərə uğurla qəbul etdiriləcəksə, strateji dinc mübarizə on minlərlə deyilsə də, minlərlə insandan hərəkət müddətində liderlik vəzifələrini öz üzərlərinə götürməyi tələb edə bilər. Dinc mübarizədə hərəkəti daha da gücləndirmək üçün aşağıda müzakirə olunan xüsusiyyətlərə diqqət göstərilməsi məsləhət görülür.

Liderlik Xüsusiyyətləri

1. Örnək ol

Zaman keçdikcə, hər bir təşkilat öz liderinin keyfiyyət və xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir. Həç bir lider öz ofisini şəxsi məqsədləri üçün istifadə etdiyi vaxt, bu davranışın tabeliyində olan digərləri tərəfindən də edilməsinə təəccüblənməməlidir. Liderlər korrupsiyalaşmış olduqları zaman sistematik korrup-

siyadan qaçmaq olmur. Harada ki, liderlər düzgünlük, çalışqanlıq, cəsarət və digərlərinə hörmət nümayiş etdirir, eynilə, həmin xüsusiyyətlər lideri izləyənlərdə də özünü göstərir. Təşkilatın arzuladığı dəyər və xüsusiyyətlər liderin davranış və əməllərində təzahür etməlidir.

2. İdarə Etdiyin Şəxsləri Tanı

Effektiv lider idarə etdiyi şəxslərə qarşı diqqət və qayğı nümayiş etdirməlidir. Ölkə səviyyəsində tanınmaq isə demoqrafik paylaşım, qruplara görə gəlirlər (fermerlər, fəhlələr, müəllimlər, dövlət işçiləri və s.), təhsil səviyyəsi, din, etnik müxtəliflik, idxal və ixracat, ÜDM mənbələri, tibbi sığorta və digər sosial xidmətlərin olması kimi əhaliyə aid statistikaları anlamaq deməkdir. Vacib olan başqa bir məqam “insanlar bütün günü nə işlə məşğuldur” fikrini anlamaqdır. Misal üçün, 2002-ci ildə Zimbabvedə əhalinin 25 faizinin QİÇS-ə yoluxmuş olmasını, inflyasiyanın 100 faizdən çox və işsizliyin 70 faiz olduğu faktları ilə qarşılaşan insanlar talonlu ərzaq almaq üçün hər gün saatlarca növbələrdə dayanmaq tələblərinə dözürdülər. Oradakı insanların həyatındakı əsas reallıqlar bu idi ki, vergi sonrası gəlir yox idi, insanlar yetəri qədər bəslənmirdilər, iş və qida axtarmaq, xəstələrin qayğısına qalmaq və ailə üzvlərinin vəfatı siyasi aktivliyə diqqət ayırmağa imkan vermirdi. Əgər sadalanan sahələrdə imkanlar çox da pis olmasaydı, rejim məqsədyönlü şəkildə müxalifət üzvlərini acından öldürəcək və onların ailə üzvlərini rutinləşmiş şəkildə döyməyə və zorlamağa quldurlar göndərəcəkdə. Əhaliyə dəstək müraciətləri onların gündəlik həyat reallıqlarını əks etdirir.

Bütün cəmiyyəti əhatə edə biləcək səviyyədə liderlər üçün isə hər kəs görək üzə və ada sahib olsun. Liderlər öz dəstəkçilərini, eyni dərəcədə çəpərdə oturanları (neytral olanlar) şəxsən tanımalı və hər bir addımda onlara diqqət göstərdiklərini nümayiş etdirmək üçün səy göstərməlidirlər. Yerli liderlər öz vətəndaşlarına demokratik rejimdə həyatlarının necə daha yaxşı olacağını tez-

tez xatırlatmalı, hətta onlara yaşamaqda olduqları problemlərin həllində kömək də etməlidirlər.

3. Həyata Keçirdiyin Öhdəliklərdə Təcrübəli Ol

Hər hansı bir böhran zamanı işini bilməyən rəhbərdən daha sürətli məğlubiyyət və əhval - ruhiyyə düşkünlüyü gətirən heç nə yoxdur. Xətalı qərarlar lazımsız təhlükələr və itkilərlə nəticələnir, inam itir və qorxu adi hal alır. Rəhbərlər istər adi döyüş meydanında, istərsə də şiddətə səhnə olmayan mübarizə şəraitində olsun, döyüş meydanında qalib gəlməyin yollarını bilməlidirlər. Müharibə aparmaq üçün lazım olan qabiliyyət və biliyə sahib olmağın xaricində, liderlər başa düşməlidirlər ki, liderliyin mübarizənin nəticəsinə təsir edən başqa yönələri də var. Ölkə səviyyəsində bu o mənaya gələ bilər ki, rəhbər bir mübarizəyə girməyin səbəblərini açıq-aydın bir şəkildə izah edə bilsin və ya ictimaiyyəti bu savaşda iştirak etməyə ruhlandırsın. Başqa qabiliyyətlər də beynəlxalq dəstəyi əldə etmə və ən az itki ilə zəfərə aparan kampaniyalar üçün qaynaqları istiqamətləndirmə ola bilər.

Cəmiyyət səviyyəsində isə rəhbərlər vəziyyəti düzgün dəyərləndirməyi bacarmalı, kampaniya planının məqsədlərini uğurla başa vurmaq üçün şiddətə ehtiyac olmayacaq metodlar seçməli, şiddət çağırışı etməyən fəaliyyətlərin planlarını hazırlamalı və seçilmiş metod və ya metodları uğurlu şəkildə istifadə etməyi iştirakçılara öyrətməlidirlər.

4. Məsuliyyəti Axtar və Qəbul Et

Görünən odur ki, hazırkı cəmiyyətlərdə məsuliyyətdən qaçmaq adi bir haldır. Dəfələrlə aldığımız bir məhsulda çıxan problem haqqında müştəri xidmətləri təmsilçisi ilə danışdığımız zaman şirkətin ilk üstünlüyü problem nə olursa olsun, onların səhvi

olmadığını bizə başa salmağa çalışmaqdır. Bənzər olaraq, sinifdə qalan bir tələbənin ilk cavabı müəllimi günahlandırmaqdır. Siyasi bir rəhbər isə deyəcək ki, onun qərarı mövcud olan ən yaxşı məlumata əsaslanırdı və səhv olduğu məlum olan qərara görə o günahlandırıla bilməz. Mühüm bir yığıncağa hazırlaş bilməmələrinin günahını insanlar vaxt azlığının, uşaqlarla əlaqəli başqa vacib məsələlərin (xəstəlik, məşq, valideyn-müəllim görüşməsi) üstünə atırlar. Alın yazısı, qismət uğursuzluq üçün hər zaman yaxşı bir bəhanədir. Halbuki, dinc mübarizə liderləri adi insan deyillər və mübarizə də adi bir mübarizə deyil.

Təsirli bir rəhbər təşkilatın məqsədlərini yerinə yetirə bilməməyin məsuliyyətini öz üzərinə götürər. Yolunda getməyən bir şey olarsa, başqalarını günahlandırmaz. Bir rəhbər səhv olduğunu etiraf etməli, məsuliyyəti qəbul etməli, problemi həll etməli, səhvlərindən dərs çıxartmalı və yeni bir fəaliyyətlə yoluna davam etməlidir. Davamçıları onların səhvlərinə görə məsuliyyəti öz üzərinə götürən rəhbəri yüksək qiymətləndirəcəklər. Bu eyni zamanda rəhbərə lazımı düzəltmələri edə bilmək üçün güc verəcək. “Baxın, bəylər. Mən şəxsən bu səhvin günahını öz üzərimə götürürəm. Mən rəhbərliyimi layiqincə yerinə yetirə bilmədim. Eyni səhvə görə gələcəkdə yenə məsuliyyəti öz üzərimə götürmək istəmirəm. Biz bunun təkrarlanmasının qarşısını almalıyıq”. Təşəbbüsü boğmağın ən sürətli yolu tabeliyində olanları günahlandırmaqdır. Səhvlərə səmərəli yanaşma, səhvlərin, münaqişə həlli zamanı ortaya çıxması ehtimal olunan bir şey olduğunu etiraf etməkdir. Heç kəs mükəmməl deyil. Ancaq bir şey var ki, əfv, səhvlərindən dərs çıxarmayan və onları təkrar edən insanlara şamil edilmir.

5. Başqalarının Uğur Qazanacağına İnan

Uğurla tamamlanmış bir işi müzakirə edərkən, yaxşı rəhbər həmişə “mən” sözünü işlətməkdən qaçmalıdır. O “biz”, “onlar”,

“o” və ya “onları” sözlərini işlədərək davamçılarına etibar etdiyini göstərməlidir. Onların əməkləri sayəsində bu uğur mümkün olmuşdur. Hökumət qoşunlarının yaxınlaşmasından xəbərdar edilən kiçik bir uşaq, nümayişdə etirazçılara su təklif edən yaşlı qadın, buklet tərtib edən gənc bir xanım, bu bukletləri paylayaraq həyatını təhlükəyə atan adam, əməliyyatın təfərrüatlarını planlayan cəmiyyət liderləri və bu əməliyyatı yerinə yetirənlər - bütün bu insanlar hərəkətin uğuru üçün etibar olunmalı insanlardır.

Bir rəhbər parlaq bir strategiya və ya taktika mütəxəssisi ola bilər - lakin onun fikir və anlayışlarını həyata keçirən insanlar olmasa, onun qabiliyyəti bir şey ifadə etmir. Liderlik yanaşması olaraq, başqalarına inamın nəticəsi odur ki, hər bir fərd şəxsən özünün əhəmiyyətli olduğuna, uğurun onun əməyindən asılı olduğuna və onun əməyinin qiymətləndirildiyinə inanmağa başlayır.

6. Sədaqət

Demokratik bir cəmiyyətdə sədaqət sadə bir şey deyil. Bu, təşkilat üzvlərinin liderlərini dəstəkləməsini və öz növbəsində liderin də dəstəkçilərinə hörmət etməsini və onlara qayğı göstərməsini tələb edən ikitərəfli bir küçə kimidir. Sədaqət “baş üstə” adamı olmaq, başçının hər dediyinə etirazsız itaət etmək deyil. Əslində, nəzərdə tutulmuş planda bir xəta və əskikliyə səbəb ola biləcək əməli xəbərdarlıq etmədən liderin demokratik hərəkətdə zərərli olan əməllərinə göz yummaq sədaqət deyil, xəyanət ola bilər. Sədaqət, ixtilaf baş verdiyi zaman, bu ixtilaf və ixtilafıya yanaşı, onun səbəbləri və problemi həll etmək üçün təklif olunan həll yollarını rəhbərə digər əməkdaşların gözü önündə olmamaq şərtilə göstərməyi tələb edir. Lider də öz növbəsində təşkilat içərisində düzgün yanaşmaların öz ünvanına çatma bilməsini təmin edən bir sistem qurmalıdır. Narazılıqlar o zaman gizli saxlanılmalıdır ki, sadıq əməkdaş geniş strateji məqsədlərdən, eyni zamanda həyata

keçirilən digər əməliyyatlardan və ya gözlənilən düşmən fəaliyyətlərindən xəbərdar deyil. Nə olursa olsun, əməliyyat qərarları tətbiq olunmağa başlandığında onlar ürəkdən dəstəklənməlidir. Eyni zamanda sədaqət anlayışı liderlərin ən keyfiyyətli insanların müdaxiləsinə icazə verən qərarvermə sistemi qurmasını tələb edir.

7. Rəqibləri Tanı

Bu o mənaya gəlir ki, rəqiblə əlaqəli hər bir müvafiq məlumat toplanmalı və incələnməlidir. Məsələn, rəqib necə fikirləşir, adi qaydada nə edir, təzyiq altında nə edir, nəyə inanır, onun üçün nə əhəmiyyətli və ya əhəmiyyətli deyil kimi amillər tədqiq edilməlidir. Həqiqətən, düşmən kimdir? Demokratik müqavimətə qarşı istiqamətləndiriləcək kampaniyaları idarə edəcək açar liderlər haqqında nə məlumdur? Rəqiblərini tanıyaraq strategiyaçılar bu sualların cavablarını əvvəlcədən görə bilər.

8. Təcrübələrdən Dərs Çıxart

Ən dəyərli öyrənmə metodu öz şəxsi səhvlərimizdən dərs çıxartmaqdır. Bu, başqalarının səhv və uğurlarından öyrənilənlərdən daha çox təsirlidir. Bəzi insanlar öz səhvlərindən dərs çıxara bilmədiklərinə görə, təcrübələri onlar üçün yaxşı müəllim deyil. Son illərdə başqalarının təcrübələrindən istifadə edərək araşdırma və incələmələr aparıla bilsin deyə, bir neçə mükəmməl qaynaq nəşr edilib.³⁸ Bundan başqa, dinc strateji mübarizə sahəsində təcrübə və biliklərini başqaları ilə bölüşməyə hazır olan bir neçə qeyri-hökumət təşkilatları var.³⁹ Birbaşa istifadə üçün daha əhə-

³⁸Məsələn: Bertil Linter, *“Qəzəb: Demokratiya uğrunda Myanma Mübarizəsi”*, (London və Bangkok: White Lotus, 1990); Howard Clark, *“Kosovada Sivil Müqavimət”*, (London, Pluto Nəşriyyatı, 2000).

³⁹Bu təşkilatlar məlumat üçün yararlı ola bilər: Albert Enşteyn İnstitutu (www.aeinstein.org) və Dinc Mübarizə üzrə Beynəlxalq Mərkəz (www.nonviolent-conflict.org).

miyyətli olan odur ki, hər bir əməliyyatdan sonra “Çıxarılmış Dərslər” hazırlansın və başqaları da bu məlumatları istifadə edə bilsin. Strategiya kursları təkbəşinə heç kimi mahir bir strategiyaçı edə bilməz. Strateji düşünmək əldə edilmiş şəxsi və başqalarının təcrübələrinin və ya daha önəmli, dolaylı yolla mütaliələrin və müzakirələrin nəticəsində olur.

9. Tabeliyində Olanların Qabiliyyətlərini Qamçıla və Ən Üst Səviyyəyə Çatdır

Rəhbərlər doğru mövqelərə doğru insanları yüksəldə bilməlidirlər. İkinci Dünya Müharibəsini tədqiq edənlər üçün general Patton və general Eisenhowerin adları tanışdır. Hər ikisi Müttəfiqlərin müharibə cəhdlərinə çox fərqli ustalıq və sima gətirdilər. Patton çox parlaq bir sahə komandiri idi. O savaşa meydanlarında qoşunlarını, onların dözümlülük həddini aşan zəfərlərə apardı. O, qorxulan və hörmət edilən bir lider idi. O özünü isbat etmiş bir döyüş sərkərdəsi olmasaydı, bəzi müttəfiq komandirlərinə qarşı göstərdiyi lovğalıq və xor baxmalara görə çoxdan evinə göndərilmişdi. Digər tərəfdə isə təcrübəli və yüksək bacarığa malik kadr, zabit olan general Eisenhower vardı. Hər kəsin onunla əməkdaşlığa hazır olduğu, sakit təbiətli və yumşaq ürəkli bir dost kimi tanınırdı. Bu səbəbdən Avropada keçiriləcək əməliyyatlar ona tapşırılmışdı və o, Avropanın işğalından məsuliyyət daşıyırdı. O, bütün ittifaq ölkələrindən hərbi sərkərdələri yanına yığa, onların dəstək və iş birliyini əldə edə və tarixin ən qarışıq hərbi əməliyyatı olan Normandiya işğalını başlada bildi. Məsələ budur ki, liderlər tabeliyində olanların güc və qabiliyyətlərini bilməli və onları ən yüksək səviyyədə istifadə etməlidir.

Liderlik Tərzləri

Liderlik tərzləri, son dərəcə avtoritar olandan demokratik “bərabərlər arasında birinci” olana qədər dəyişir. Hansı rəhbərlik tərzinin seçilməsi mövcud şəraitdən asılıdır. Rəhbərlik tərzini seçərkən diqqət ediləcək başqa bir amil də qəbul edilmiş üsulun, onu seçənin şəxsiyyəti ilə tutarlı olmasıdır.

Ümumiyyətlə, avtoritar liderlik tərzinin başlıca üstünlükləri aşağıdakılardır:

Ani qərar alınmalı olduğu böhran vəziyyətləri üçün idealdır;

Rəhbərin, davamçıları tərəfindən yaxşı tanınmadığı və onun öz hakimiyyətini qurmağa çalışdığı vəziyyət üçün uygundur;

Qrupun məğlubiyyətlərindən əziyyət çəkdiyi, özünə inama ehtiyac duyduğu və rəhbərin nə edəcəyini bildiyi vəziyyətlər üçün yararlıdır.

“Ümumiyyətlə” ilə başlayan fikirlərin hər zaman istisnası vardır. Böhran zamanlarında başqalarının görüşlərini almağa və ya alternativləri müzakirə etməyə yetərli vaxt olmaya bilər. Ancaq ehtimallar əvvəlcədən görüldü və planlar hazırlanıbsa, tez bir şəkildə alınan qərarları tətbiq etmək olar. Böhran vəziyyətlərində taktiki qərarların alındığı səviyyəni aşağılara çəkmək olar. Həmin səviyyələr məlumatların ən yeni və düzgün olması və qərarların tətbiq edilməsi üstünlüyü daşmalıdır.

Avtoritar modelin səmərəsiz yönələri də var. İtaətin qanunla məcbur edildiyi hərbi mühdən fərqli olaraq, insanlar qeyri-zorakı hərəkətləri dəstəkləyir, istədikləri üçün risk alırlar və onlara güclə bir şey etdirmək olmur. Sadəcə hakimiyyətdən asılılıq təşəbbüsü boğur və davamçılar yuxarıdan göstəriş gəlmədən heç bir şey edə bilməyən insanlar halına gəlirlər. Əgər insanlar qərar verən mexanizmin bir parçası olduqlarına inansalar, bir xətt üzrə onlar ad-san qazanacaqlar, planlarının sağlam olduğu və səmərəli bir şəkildə tətbiq olunduğunu gördüklərində isə daha həvəsli olacaqlar.

Demokratik liderlik tərzinin üstün cəhətləri aşağıdakılardır:

Qərar verən mexanizmdə iştirak etdiyinə görə davamçılar həvəsli bir şəkildə rəhbəri dəstəkləyəcəklər;

Vaxt əl verdiyi ölçüdə, rəhbər problemləri həll etmək üçün təkliflər istədiyi üçün yeniliklərə yol açır;

Etibarlılıq və əminliyi artıraraq, qərarların niyə və necə alındığının hamı tərəfindən bilinməsi nəticəsini verir;

Demokratik bir cəmiyyətdə hamı özünü liderlik mövqeyində təsəvvür etdiyi üçün qrup üzvlərini dəyərli təcrübələrlə təmin edir;

Demokratik liderlik tərzini istifadə edərkən bəzi mənfi cəhətlər ortaya çıxa bilər. İlk olaraq, əgər lider hər hansı bir lazımi liderlik xüsusiyyətindən məhrumdursa, bu çatışmazlıq dərhal ortaya çıxacaq. Bundan başqa, kəskin görüş ayrılıqlarının olduğu yerdə bir qərara gəlmək olduqca vaxt alan bir məsələdir.

Fərdlərin mənimsədiyi liderlik tərzindən asılı olmayaraq, rəhbərlərin tabeliyində olanlara təlim keçmək kimi bir məcburiyyəti var. Bu o deməkdir ki, liderin ətrafında olanlar bilməlidir ki, qərarlar necə alınır, niyə bəzi məlumatlar digərlərindən daha əhəmiyyətlidir və liderlər o insanlardan məsləhətlər almalıdır. O məsləhətlər tənqid edilməlidir. Başqa bir sözlə, mahir rəhbər ətrafındakı insanlara məsləhətçi olmalıdır. O, insanların səriştəsi artdıqca, onlara daha çox məsuliyyət verməlidir. Bir hərəkət içində, tabelikdə olan insanların hər səviyyədə təlimatlandırılması inamı, etibarını və öhdəliyi artırır. Əlavə olaraq, həbs, xəstəlik və ölüm hadisələrində öz yerinə keçə biləcək adam yetişdirməyən rəhbərlər zəif rəhbərlərdir.

Xülasə

Uğurlu liderlər müəyyən xüsusiyyətlərə malikdirlər. Heç bir rəhbər uğur qazanmaq üçün bütün xüsusiyyətlərini nümayiş etdirməməlidir, ancaq bütün uğurlu rəhbərlərin bəzi xüsusiyyətləri

yətlərini göstərməsi vacibdir. Liderlik vəziyyətə görə dəyişən bir şeydir. Bəzən bir xüsusiyyət və ya metod əhəmiyyət daşıyır, bəzən də başqa bir xüsusiyyət və ya metod əhəmiyyətli olur. Ancaq unutmamaq lazımdır ki, bacarıq mənimsənilən liderlik modelindən daha önəmlidir.

On İkinci Fəsil

Bulandırıcılar

Bulandırıcı (isim): Bir maddənin tərkibinə qarışaraq, onu bulandırır və çirkləndirən maddə. Bulandırmaq (fel): Əlaqə sonrasında çirkləndirmək, həmçinin olan bir şeyi qarışıq cinsli bir ünsürə çevirmək.

Webster Yeni İyirminci Əsr Lügəti, Orijinal. 1975

Suyun motorda istifadə olunan yanacaqda göstərdiyi bulandırıcı təsir qədər çox kiçik həcmdə olan damlası daxili yanma mühərrikinin düzgün işləməməsinə, böyük həcmdəki qədər isə mühərrikin ümumiyyətlə işləməməsinə gətirib çıxara bilər. Şiddət istifadə etməyən hərəkətlər də onları nəinki əlverişsiz nəticələrə gətirən, hətta dağda biləcək gücə malik bulandırıcı maddələrə və ünsürlərə sahibdirlər. Bu fəsildə dinc mübarizəni izləyən təşkilatların ən təhlükəli bulandırıcıları müzakirə olunacaq.

Bulandırıcı Ünsür Olaraq Şiddət

Rəsmi və ya qeyri-rəsmi şəkildə hökumət və ya onun tərəfdarlarına qarşı şiddətdən istifadə etmə dinc mübarizənin uğursuzluqla nəticələnməsinə səbəb ola bilər. Tək bir şiddət əməli hökuməti birbaşa və ya dolayı yolla müxalif hərəkətin qoymuş olduğu məqsədlərdən asılı olmayaraq, ona qarşı əlverişli məntiqi izahatla təmin edir. Şiddət istifadə edilərək həyata keçirilən müqavimət, həmçinin hərəkət daxilində olan cəmiyyətin əsas məqsədləri şiddətsiz müqavimət taktikalrı olan hərəkətdə qarşı xalqın güvənini sarsıda bilər. Qarşı şiddət; qeyri-zorakı mübarizə və strategiya

vasitəsilə məqsədlərə çatmaqda əhəmiyyətli olan kütləvi əminlik və iştirak sayını azaldacaq ziyanlı təsirlər yarada bilər.

Ekstrimal şiddət fəaliyyətlərinə İkinci İntifada dövründə Hamas və İslam Cihadı kimi Fələstinin köklü terrorist qruplarının İsrail vətəndaşlarına qarşı həyata keçirdikləri intihar bombalama əməliyyatlarını nümunə göstərmək olar. Rəsmi Fələstinin özünü bu terror aktlarından uzaq tuta bilməməsi İsrail cəmiyyətində fələstinlilərə qarşı olan dəstəyin itməsinə, beynəlxalq arenanın İsrailin yerləşdirmə siyasətinə və İsrailin Qərb Sahilini işğal etməsinə göz yummasına gətirib çıxardı. Əlavə olaraq, Fələstin dövlətində köklü dəyişikliklər baş tutana qədər, rəsmi Fələstin bir dövlət olaraq tanınmadı və münaqişənin sonuna qədər danışıqlara qəbul olunmadı. Əgər bu terror aktlarının məqsədi İsrail dövlətinin işğalına son qoymaqdursa, ortaya çox maraqlı sual çıxır: - İsrail dövlətinə, onun ən güclü olduğu nöqtədən hərbi yolla qarşı qoymaq nə qədər məntiqlidir?

Ən çox şiddət istifadə edilən siyasi mübarizələr də daxil olmaqla, gəncliyin hərəkata qatdığı enerji, idealizm və liderlik görməməzlikdən gəlinə bilməz. Ancaq dinc strategiyanın ən yaxşı tərəflərindən biri - şiddət istifadə olunan mübarizələrdə görülməyən tərəf - onun cərgələrinin və liderliyinin yaşdan asılı olmayaraq formalaşmasıdır. Digər tərəfdən, şiddət fiziki olaraq aktiv olmayan, ancaq hərəkət üçün çox dəyərli üzvlərin itirilməsinə səbəb ola bilər. Dinc hərəkətlər sülhməramlı və dini inancılı üzvləri özlərinə çəkmə qabiliyyətinə də malikdirlər. Amma, şiddət əməlləri demokratiya tərəfdaşı hərəkətlərdə əhval-ruhiyyəni artırma bilmə funksiyasına malik fərdlərin və ya qrupların itirilməsinə səbəb ola bilər. Ümumiyyətlə, beynəlxalq cəmiyyətin dövlətə qarşı radikalıq və şiddət istifadə edən, hərəkətlərin planlaşdırdığı və ya bacarıqlı təbliğat və təbliğat agentlərinin işinin nəticəsi olan müqavimətlərə dəstək göstərməsi çox çətindir.

Bulandırıcı kimi İxtilaf Görünüşü

“Xalq hərəkatı”nın gücü insanların özlərinin aktiv iştirakını tələb edir. Haqsızlığa məruz qalanlar ancaq qatılmaq istədikləri hərəkatın insanlar üçün yeni bir nəfəs olacağına və başlarındakı liderin onları müvəffəqiyyətə və zəfərə aparacağına inandıqdan sonra hərəkata cəlb olunurlar. Əgər heç bir dünyəvi qələbəyə inanmayaraq özlərini qurban verə bilən dini fanatikləri diqqətə almasaq, insanların çoxu məntiqlidir. Biz bilərəkdən naviqasiya aləti olmayan bir təyyarəyə minmərik. Eləcə də məntiqli insanlar zəfər çalmaq üçün açıq məqsədi və strategiyası olmayan siyasi mübarizəyə qatılaraq öz həyatlarını və yaşayışlarını riskə atmazlar.

Üzvlər arasında ixtilaf demokratik hərəkatda əminsizliyin toxumlarını əkməklə bərabər, hərəkatın siyasi islahatlarını həyata keçirmək gücünü də azalda bilər. Bu cür etibarsızlıq cəmiyyətin nüvələşməsinə səbəb olar və öz növbəsində köməksizlik və məğlubiyyət ilə nəticələnə bilər. Rəsmi rejimlər cəmiyyəti parçalamaq üçün dövlət nəzarətində fəaliyyət göstərməyən təşkilatların ya yerini dəyişir, ya

[Figur 5. Sədaqət Tortu].

da onların daxili işlərinə müdaxilə edir. Normal şərtlər altında bu təşkilatlar fərdlərin zaman və bağlılığının sadəcə bir hissəsini istifadə edir, ancaq təşkilata sızmış dövlət qulluqçuları onların yaşayış şəraitləri və siyasət haqqında danışma, fikir bildirmə qabiliyyətlərini demək olar ki, yox edir.

Liderlər arasında olmayan birlik isə insanların qorxunun öhdəsindən gəlməsinə mənfi təsir edir. Nəticə olaraq demək olar ki, hərəkət daxilində birliyi yarada bilməyən demokratiya tərəfdaşı qrup liderləri və hərəkət daxilindəki birliyi pozmaq istəyən təbliğat agentləri arasında çox kiçik fərq vardır.

Bəzi hərəkətlər liderlər arasında vacib mövzular ətrafında fikir birliyi olmadığından heç vaxt həyata keçirilə bilmir. Güclü hərəkətlər isə cəmiyyət tərəfindən daxili müqavimətlər müşahidə olunduqda öz cəzbediciliyini və əlverişliliyini itirir. Hərəkət iştirakçıları arasında birliyin olmamasının əsas göstəricilərinə kütləvi aksiya çağırışı zamanı hər hansı bir qrupun iştirak etməkdən imtinası və ya bəzi qrupların cəmiyyətin tələbləri əsasında siyasi dəyişikliklərin baş tutacağı mütəşəkkil strategiya yarada bilməməsi aiddir.

Hərəkət daxilində birlik və bərabərliyi daima qoruyub saxlamaq üçün hərəkətin məqsədlərini minimuma qədər endirmək lazımdır. Buna əlavə olaraq, hər kəs tərəfindən bilinməlidir ki, hərəkət öz məqsədlərinə çatdıqda mübarizənin meyvələrindən hər kəs, o cümlədən, hazırkı qarşı fikrin tərəfdarları belə yararlanacaq.

Ekskluzivliyin Mühakiməsi / Xüsusiyyətin Qavranması

Siyasi mübarizədə iştirakı məhdudlaşdıran qərar və addımlar ayrışdırıcılıq edilmiş qrupların hərəkətə qarşı düşmənçiliyinə və antipatiyasına səbəb ola bilər. Sülhməramlıların hərəkətin “təmiz və prinsipial” qalmasına dair göstərdiyi cəhdləri (çox sayda insanın onların ideologiyasını qəbul etmədiyi həqiqətini diqqətə almayaraq) buna aid etmək olar. Venesuelada prezident Hugo Çavezə qarşı dinc mübarizə rejim və onun tərəfdaşları tərəfindən irqçi və

iqtsadi xətlər üzrə, kasıb və zənci insanların prezident Chavez və dövləti dəstəklədiyi, zəngin, ağdərili və orta sinif insanların isə müxalifəti dəstəklədiyi mübarizə kimi qələmə verilmişdir. Rüşvət, bacarıqsızlıq və diktatorluq kimi real məsələlər bölücü və təsirli irqçiliyin altında gizlədilmişdir.

Xarici Vətəndaşların Demokratik Hərəkət daxilindəki Mövcudluğu

Siyasi mübarizənin ölkə daxilindəki qisminə əcnəbilərin varlığı hərəkət tərəfindən ictimai məsələyə çevrilməməlidir. Xarici vətəndaşların yardımından yararlanmaq haqqında cəmiyyət məlumatlandırılmalı və ya sakit və məntiqli bir şəkildə hərəkətin ekspert qıtlığı çəkdiyi xətlərin bu cür inkişaf etdiriləcəyi bildirilməlidir. Xarici vətəndaşların fəaliyyəti haqqında açıq və tez yayımlanan məntiqli açıqlama lazım olan ilk addımdır. Dinc strateji hərəkətin hər hansı bir üzvü öz liderinin bacarıqları ilə əlaqədar səlis fikirlərə sahib olması, xaricilərin liderlərinə göstərdikləri köməkdən və onların xüsusi maraqlarından şübhə duymaması üçün lazım olan maksimum məlumatla təmin olunmalıdır. Elə hallar da ola bilər ki, xarici vətəndaşlar gözlənilən və işin gedişatına təkan verən fəalliyətlər göstərməsinlər. Belə halda liderlər görülən vəziyyəti yaxşı dəyərləndirərək hər hansı bir addımı ziyanla sonlandırmaqdan çəkinməlidirlər.

İkinci olaraq, dinc mübarizədə iştirak edən xaricilərin ümumi şəffaflıq siyasətinə yiyələnməsi, dövlət tərəfindən hərəkətin bütün müvəffəqiyyətlərinin altındakı qüvvənin elə həmin xaricilər olduğu ilə əlaqəli irəli sürdüyü fikirləri əsassızlaşdırır. Bununla, nəinki hökumətin bəyanatları zəifləyəcək, hətta müxalifətin cavabları sadə və konkret olacaq: “Bütün hallarda, vurğuladığımız kimi hərəkətimizin liderləri öz məsləhətçilərini çox bacarıqlı, sayca kifayət qədər çox olan namizədlərin arasından bütün azadlıq

sevən ölkələrdən seçirlər. Məsləhət lazım olduğu vaxt belə əməkdaşlıqların effektiv olduğu görülmüşdür. Bunlar lazım olduğu kimi həyata keçirilən işlərdir”.

Hərəkətin inkişafında, irəliləməsində, strateji dinc mübarizənin məqsədlərinə çatmasında böyük roluna malik olan xarici vətəndaşlar vardır. Belə insanlar axtarılıb tapılmalı, əlaqə saxlanılmalı - təlimçilərin və məsləhətçilərin qərarvermə prosesindən xaric olunması haqqında heç bir qaranlıq nüans qalmamaq şərti ilə onların istedadından istifadə edilməlidir.

Hərbi Qüvvələrin Siyasi Mübarizədə Fəal İştirakı

Milli Hərbi qüvvələri siyasiləşməyə həvəsləndirmək səhv addımdır. Xüsusilə, hökumət seçkilərdən qalib çıxıbsa və həmin rəhbərlik konstitusiyaya avtoritarlığını bildirərək hərbi gücü müxalif qüvvələri dağıtmaq üçün istifadə edirsə, hərbi qüvvələr üçün ölkədəki siyasi mübarizəyə qatılmamaq çox çətin məsələdir. Şübhəsiz ki, hökumətə qarşı olan hərəkətlər gücləndikcə hökumətin onlara qarşı hərbi qüvvələrdən istifadə edəcəyi faktı diqqətdən qaçmamalıdır. Buna görə də, hərəkətin ordunu öz vətəndaşlarına qarşı müharibədə iştirak etməməsi üçün razı salma cəhdləri öncədən başlanılmalıdır.

Hərbi qüvvələr siyasi qarşıdurmada tərəf seçdikdən sonra, çox vaxt seçdikləri tərəf sakinlərin böyük hissəsi ilə qarşı-qarşıya gəlir. Bu zaman vətəndaş müharibəsinin və ya hökumət çevrilişinin olma ehtimalı artır. Bu ehtimallar nə insanların, nə də dinc hərəkətin xeyrinədir. Hərbi qüvvələr hökumətin nəzarətini ələ keçirdikdən sonra əgər tez müdaxilə olunmasa, illər, hətta on illərlə davam edən, keçid dövrü bitənə qədər hökuməti əllərində saxlaya bilirlər.⁴⁰ Əgər bəzi yüksək rütbəli zabitlər hansısa bir

⁴⁰ Pinoçet Çilidən ayrılmasından əvvəl bu 17 illik zaman aldı. Yanqondakı diktatura rejimi isə 40 ildən çox davam etdi.

tərəf tutmaq haqqında düşünürlərsə, istefa etməli və müvafiq fikri daşıyan siyasi hərəkəti izləməlidirlər.

Dinc Mübarizəyə Uyğun Olmayan Struktur

Dinc mübarizənin əsas hədəflərinə şərait yaratmayan təşkilat strukturunu qorumaq hərəkəti bulandırmaq deməkdir. Hər hansı bir savaşa olduğu kimi qərarların komitə tərəfindən alınması məntiqli deyil. Nəzəri olaraq strateji mərhələdə, hər hansı bir fərd aksiyaların harada olacağına qərar verməklə, digəri isə bu aksiyaların və döyüşlərin təşkil olunması və davam etdirilməsi ilə mükəlləf olmalıdır. Məsuliyyət cəm mənalı “Biz” məfhumu yox, ancaq tək mənalı “Mən” məfhumudur. Bu cür ayrı-seçkilik etmək, çoxlarının qərar verən şəxsə məsləhətlər hazırlamaqda və təqdim etməkdə cəlb olunmaması demək deyil, əksinə, onların qərar vermə və tətbiq etmə proseslərində cavabdeh olduqlarını vacib edən bir ünsürdür.

Siyasi partiyaların həmişə qarşıdurmadan sonrakı dövrdə özlərini ən yaxşı mövqedə yerləşdirmək həvəsləri olur. Bəzən bu həvəs qarşıdurmadan əvvəlki dövrdə öncəlik təşkil edir. Hərəkət daxilində hər zaman planların məqsədə əsaslandığını, hədəfləri birbaşa dəstəkləyici olduğunu və məlum fəaliyyətin onu ən yaxşı ifa edəcək təşkilata verildiyini yoxlayan bir mexanizm olmalıdır. İdeal olaraq, bu mexanizm hədəf və bacarıqlardan əlavə olaraq, hər hansı bir qrupun xeyrinə ola biləcək təzyiq göstərmək üçün planlar düşünüən planlayıcı heyət ola bilər. Hərəkət daxilində özünə ən yaxşı yeri istəyən təşkilat, hökmən ən yaxşı təcrübəyə və ən yaxşı idarə olunan qüvvələrə malik olmalıdır.

Hərəkətin təşkilati öhdəliklərini həyata keçirdiyindən əmin olmaq üçün izləyici mexanizmlər olmalıdır. Ümumi məqsədlər və strategiya qəbul olunduqdan sonra, bunların bütün təşkilatlar tərəfindən də qəbulu gözlənilməlidir. Strategiyani dəstəkləmək üçün düzəldilən planlar təşkilat üzvləri tərəfindən qəbul olunduqdan sonra

bütün fərdlər üçün ümumidir. Əgər bir qrup öz bacarıqlarını aşan bir tapşırıqla üz-üzə qalıbsa, lazımı dəyişikliyi həyata keçirmək üçün dərhal fəaliyyəti planlayıcıların diqqətinə çatdırılmalıdır. Belə qrupları əlavə dəstək ilə gücləndirmək və ya son çıxış yolu olaraq, eyni tapşırığı başqa bir qrupa vermək olar. Təşkilatların planları və öhdəlikləri hansı dərəcədə yerinə yetirdiyini qiymətləndirmək üçün “Öyrənilmiş Dərslər”in hazırlanması çox məqsədə uyğundur.

Təxribatçı Agentlər

Hökumətin hərəkətin içinə sızaraq, onun bacarıqları və meyarları haqqında məlumatları əldə etməsi hərəkətin hökumət tərəfindən gözləməli olduğu yeganə fəaliyyət deyil. Məlumat ötürənlərdən daha təhlükəli olanları təxribatçı agentlərdir. Onlar hərəkət daxilində şiddətin artırılmasından, birlik və bərabərliyin pozulmasından və hərəkətin hökumət haqqında olan məqsədlərini fərqli nöqtələrə yönəltməkdən məsuldurlar. Bu cür təhdidlərə qarşı görüləcək işlər lazımından çox hay-həşir salmamaq, ancaq gələcəkdə yaxından incələmə istəyən müzakirələrdə baş verən dəyişiklik siqnallarına ayıq olmaqdır.

Xülasə

Bulandırıcı ünsürləri tamamilə hərəkətdən silmək, onların hərəkətdə mane olmasının qarşısını almaq mümkün olmasa da, onların təşkilatlar və üzvləri üzərindəki mənfi təsirlərini yox etmək üçün bulandırıcı ünsürlərə qarşı tədbirlər alınmalıdır. Bulandırıcı ünsürlərə qarşı alına biləcək ən yararlı tədbir isə effektiv liderlikdir.

On Üçüncü Fəsil

Xarici Kütləyə Təsir Göstərmə

Təbliğatçı münasibət və fikirlərin satılmasında mütəxəssisdir.

Hans Speier, iqtisadçı, sosioloq və siyasətşünas

Siyasi dəyişikliklə bağlı dinc mübarizələr ölkə daxilində həyata keçirilsə də, beynəlxalq cəmiyyətin yardımı da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Diplomatik və başqa xarici dəstəklər strateji dinc mübarizə ilə bağlı döyüş meydanını genişləndirir və müqaviməti artırır. Digər tərəfdən, xarici hökumət və təşkilatlarla əməkdaşlıq yaratmağın aydın və gizli xərcləri ola bilər. Bu fəslin məqsədi xarici auditoriyaya təsir göstərmə haqqında geniş strukturun təmin edilməsi və müəyyən təkliflərin verilməsidir.

Hökumətlər

Ümumilikdə, hökumətlər İngiltərənin birinci kraliçası Elizabetin qeyd etdiyi kimi “Millətlərin dostları yoxdur, sadəcə maraqları vardır” anlayışından istifadə edir. Bəzən bu maraqlar təhlükəsizlik, iqtisadiyyat və siyasətə də təsir göstərir. Bu maraqlar çox zaman pragmatik xarakter daşıyır və təsir göstərdiyi cəmiyyətin daha rahat qəbul etməsi üçün idealizmdən bu maraqları paketləmək üçün istifadə edir.

19-cu və 20-ci əsrlərdə millətçilik müharibəyə səfərbərlik strategiyasında çox effektiv paketləmə növü idi. “Ağ insan yükü” düşüncəsi kimi müstəmləkəçiliklə bağlı izahatlar həqiqi gəlir niyyətlərini ört-basdır edən əncir yarpağından başqa bir şey deyildir.

Səbəbindən asılı olmayaraq, milli maraqlar dəyişdikcə, siyasət də dəyişir və bu dəyişiklik bəzən qəfil surətdə baş verir. Əməkdaşlıqlar dəyişir (1936-cı ildə kim düşünərdi ki, Sovet İttifaqı 1941-ci ildə Qərbi demokratların müttəfiqi olacaq?), hətta elə dəyişiklik səviyyəsində olur ki, müttəfiqlər müharibənin ortasında tərk edilir.

Beynəlxalq cəmiyyətin dəstəyini qazanmaqda cavabdeh olanların xarici donor ölkələrə birgə maraqlar naminə siyasi dəyişiklik üçün dinc mübarizəni açıqlamaq ehtiyacını qiymətləndirmələri önəmlidir. Qüvvədə olan demokratik hökumətin bu dəyərləri dəstəkləyərək çoxtərəfli və ya ikitərəfli əlaqələr qurması, demokratik ölkəyə dəstək verməyə və ya ən azından bitərəf qalmağa müsbət səbəb verir. Kapital qoyuluşu irəli sürülərkən və cari kapitallar müdafiə olunmağa başlayarkən, işgüzar lobbiləri demokratik fəaliyyətlərə maraq göstərməyə həvəsləndirmək olar. Nəzərdə tutulan tərəfdarın təhlükəsizliyinə gəldikdə isə, qarşılıqlı maraqlar təhlükə altında olduqda, hökumət hərbi təyyarələrin uçuşuna, intellektual mübadilə və xarici qüvvələrin ərazi ilə təşkil edilməsinə icazə verməkdə çətinlik çəkir.

Dövlətin icra hakimiyyətinə yardımı və onu başa düşməsi ciddi şəkildə vacibdir. Demokratik mübarizələrin dövlət başçısı tərəfindən tam şəkildə izah edilməsi isə, səbəbə bilavasitə ümummilli diqqət və qanunilik qazandırır. Bu etiraf medianın əlavə diqqətinə, insani maraqlara və mübahisə ilə bağlı redaksiyanın şərhinə səbəb ola bilər. Əksər hallarda, demokratiya uğrunda yönəldilən dinc mübarizə yüksək səviyyədə həyata keçirilir, bu isə onun rəqibini beynəlxalq arenada müdafiə mövqeyinə yerləşdirir.

Hər bir ölkənin rəsmi və ya qeyri-rəsmi üsullarla hökumətin icra hakimiyyətlərinə təsir göstərəcək özünəməxsus qanunvericiliyi vardır. Məsələn, Birləşmiş Ştatlarda demokratik dəyişikliklərlə bağlı mübarizəni nümayiş etdirməyin ən effektiv yolu Konqres iclaslarıdır ki, onların ardından çıxışlar, həllər və müvafiq qanunvericilik təqdimatı ola bilər.

Qeyri-Hökumət Təşkilatları

Bu mövzunu problemin əsas mənbəsinə və daha sonra hökumətin milli maraqlarına çevirmək bacarıq və təcrübə tələb edən mürəkkəb və çətin prosesdir. Və bu proseduralar hər bir ölkədə fərqlidir. Xoşbəxtlikdən, demokratik ölkələrin çoxunda demokratik hərəkətlərin dəstək alması və görünüş yaratmasına köməklik edən təşkilatlar var. QHT icmasında hökumətə təsir göstərməkdə tamamilə ixtisaslaşmış təşkilatlar var. Burada elə qruplar fəaliyyət göstərir ki, işçilərin hüquqlarını artırır, insani hüquqların təhqir edilməsinə qarşı çıxır, xaricdə demokratik dəyərləri inkişaf etdirir və ya mübahisələri sülh yolu ilə həll edir. Bu QHT-lərin bir və ya bir neçəsi bu hərəkətin mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini düşündüyü təqdirdə, ofis və iclasdan kənarda olan insanları idarə etmək üçün lazım olan strategiyanın inkişafı və həyata keçirilməsinə yardım edir. Əgər bu QHT-lərin bir və ya bir neçəsi hərəkətin maraqlarını daha vacib sayarsa, onlar strategiya inkişaf etdirib tətbiq etmək üçün qarşılıqsız yardım edə bilərlər ki, bu da kənardan birinə ofis və görüşlərdən ibarət çıxılmaz labirint kimi görünəcək.

Hökumətlər kimi QHT-lərin də maraqları var. Yardım məqsədilə onlara yaxınlaşmaq üçün ilk əvvəl onların maraq dairələri və iş prinsipləri haqqında mümkün qədər çox məlumat toplamaq lazımdır. Önemli məqam odur ki, hərəkətlər hərəkət daxilində problem yaradacaq və ya insanların maraqlarını ən yaxşı şəkildə güdə bilməyəcək QHT-yə arxalanmasın. Bu kimi səhvlərə ən yaxşı misal kimi, artıq əhali yoxsulluq və çoxlu sayda HIV/AİDS xəstəliyindən əziyyət çəkən bir cəmiyyəti təqdim edən dinc mübarizə hərəkətinin hər bir doğum kontroluna qarşı gələn QHT-dən yardım istəməsidir.

Effektiv olması üçün QHT və demokratik hərəkət arasındakı əlaqələr uyğun maraqlara, qarşılıqlı hörmət və düzgünlüyə əsaslanmalıdır. Yardıma ehtiyacı olan təşkilatlar tərəfindən qarşılıqlı

hörmət QHT üçün zamanın dəyərli sərvət olduğunu nümayiş etdirməkdir. Gündəlik problemlərlə bağlı yazılı müzakirələr tərtib edərək iclasa hazırlaşmaq və əlavə məlumatlarla bağlı tələblərə zamanında cavab vermək peşəkarlıq və hörmətin əsas göstəricilərindəndir. Burada düzgünlük mühüm əhəmiyyət kəsb edir. QHT və dinc hərəkət arasındakı əlaqələri qurduqdan sonra da silahlı ünsürlərin müşahidə edilməsi QHT üçün utandırıcıdır.

Maraqları QHT-lərin məqsədləri ilə üst - üstə düşən təşkilatlar QHT-lər ilə əlaqə yaratmağa həvəsli olmalıdır. Nümunə olaraq, qadınlardan ibarət qruplar, ticari birliklər, siyasi partiyalar, jurnalist cəmiyyəti və digər peşəkar təşkilatlar xaricdə fəaliyyət göstərən bu kimi qruplarla daha effektiv fəaliyyət göstərir. Elə bu cür təşkilatların vasitəsi ilə hərəkətin gücü ifadə olunur. Potensial donorların varlığından xəbərdar olmaq, lazım olduqda onlarla birgə iş görməkdən başqa, onlarla birbaşa əlaqədə olmaq hərəkət liderlərinə nə köməklik göstərir, nə də lazımı bir işdir.

Donorların üzləşdiyi problemlərdən biri də qrantın məqsədləri və nəticələr arasındakı boşluqdur ki, bu zaman donorlar öz yardımlarının effektivliyini bununla müəyyən edirlər. Yoxsulluğun yüksək olduğu yerlərdə məlum məsələdir ki, yardımın bir hissəsi aktivistlərin qidalanması, yaşayış yeri və gündəlik nəqliyyatı üçün sərf olunacaq. (Təşkilatlar başa düşməlidir ki, bu kimi yardımlar əvəzində qarşılıq alınmayan xeyriyyə xarakteri daşımır). Qrant qazananlar yardımları müqavilə kimi qəbul etməlidirlər. Müqavilə dedikdə, donor tərəfindən verilən yardımın qarşılığında imtiyaz sahibi üzv sayının artırılması, çatdırılma sistemlərinin yaranması, təlim proqramları, çap materiallarının istehsalı və çatdırılması kimi qrantın məqsədlərinə nail olacaq son təslim məhsulu verməlidir. Məqsədləri lazımınca və ya artıqlaması ilə qarşılamaq qrantın yenilənməsi, məqsədlərə çatmamaq isə qrantın ləğvi ilə nəticələnir. QHT daxilindəki yardımla bağlı təkliflər mövcud resursları aşib keçir. Uğursuzluğa dəstək olmaq QHT-lərin qarşılaya bilməyəcəyi bir lyuksdur.

Media

Xarici hökumət və QHT cəmiyyətinin yardımlardan əlavə, xarici medianın dəstəyi olmadan siyasi seçiciləri qazanması mümkün deyil. Demokratik mübarizələr ilə bağlı siyasi biliyin genişlənməsi və yardım beynəlxalq dəstəyin əldə olunması kimi digər cəhdləri yardım və ətalətlə təmin edir.

Media əlaqələri media strategiyasının inkişafı, müxbirlər, redaktorlar, o cümlədən mətbuat, televiziya və radiodakı digər kommunikatorlarla işləmək üçün ekspertin məsləhətlərini tələb edir. Bundan başqa, xüsusi xəbər orqanlarının da əsas dinləyiciləri barədə məlumat əldə etməyə ehtiyac var. Məsələn, Washington Post, Washington Times, New York Times və Wall Street Journalın hər birinin özünəməxsus kütləsi var.

Demokratik mübarizə barədə təfəsilatlı məlumat axtaran jurnalist haqqında məlumat əldə etmək özü də bir yardımdır. Bir çox ölkələrdə Xarici Müxbirlər Klubu fəaliyyət göstərir ki, üzvləri xəbər təşkilatları, ştatdan kənar jurnalistlər və ya müxtəlif nəşrlər buraxan stringerlərdən (qəzetlərdə sabit maaşa işləməyən azad müxbirlər) ibarətdir. Onların adlarını əldə edib peşəkar göstəriciləri haqqında internet şəbəkəsində belə sorğu keçirmək hansı müxbir ilə peşəkar münasibətin yaradılmasının üstün olmasını təyin edə bilər.

Jurnalistlər xəbərlər, xüsusilə də eksklüziv xəbərlərlə maraqlanırlar və bu xəbərləri mətbuatda işıqlandırmaq üçün onlar ilkin məlumata və mətbuatın nəşrlərinə ehtiyac duyur. Əhəmiyyətli məqam: jurnalistlər baş verəcək hadisə haqqında öncədən xəbər almağı xoşlayırlar. Bunun baş verməsi üçün qarşılıqlı etibar olmalıdır. Bu kimi əlaqələr isə təşkilat və ya hərəkətin ictimai əlaqələri sahəsi ilə inkişaf etdirilir. Təcrübəli müxbir utanmır və insanların onlardan öz məqsədləri üçün istifadə etdiyini dərk edir. Özünü istifadə etdirən müxbir asanlıqla məsələyə yaxınlaşır, lakin bu mübarizə barədə məlumat yazmaq üçün müxbir açıq

imkanlara malik deyilsə, bu zaman buraxılan nəşrlərlə bağlı məlumat toplamaq üçün vaxt sərf etməyə dəyməz.

İctimaiyyət televiziya xəbərlərinə getdikcə daha çox etibar edir. Bu isə foto və video jurnalistikasının əhəmiyyətini artırır. Təcrübəli televiziya jurnalisti elektron medianın potensialını maksimallaşdırmaq üçün axtarış aparana məsləhət verir.⁴¹

Qayda #1. Hansısa bir mətbuatı buraxmazdan əvvəl uzun müddət ərzində əlaqə saxlaya biləcəyiniz düşüncəli, perspektivli və rahat şəkildə müraciət edə bilərsiniz müxbir və prodüser tapın. Onlara pivə və ya kofe alın, o cümlədən sizi qəlyanaltıya dəvət etməyə icazə verin.

Qayda #2. Əldə etmək istədiyiniz problemlə bağlı olmasa belə, seçdiyiniz bir və ya iki məlumatı nəql etməklə, etimad qazanın. Əsas məqsəd isə etibar yaratmaq, şəxsi mühakimələrinizi nümayiş etdirməklə öz maraqlarınızın və yaxşı əlaqə qurmaq bacarığınızın olduğunu göstərməkdir. Müntəzəm olaraq əlaqə saxlayın, lakin çatdırmaq üçün yeni və maraqlı məlumatın olmadığı təqdirdə, mətbu orqanları bezdirməyin.

Qayda #3. Özünüzü əlçatan edin. Mətbuatın daim sizinlə əlaqə saxlaması üçün əlinizdən gələni edin. Telefon nömrənizi, elektron poçt ünvanınızı verin və tez-tez zəng edin. 2 sayılı qaydada qeyd olunanları yerinə yetirmisinizsə, mətbuatdan daim sizə zənglər gələcək, hadisə barədə nə bildiyiniz soruşulacaq və sizdən məsləhət alınacaq. Əlbəttə, açıqlayacağınız məlumatlar barədə ehtiyatlı olmalısınız və mətbuat bu xəbərlər barədə sizdən məlumat əldə etdikdə ona təsir göstərməlisiniz.

Qayda #4. Media hadisələrini müzakirə obyektinə etməyin. Maraqlı vacib xəbərlər əldə etmədiyiniz halda mətbuatı çağırmayın. Məlumat həqiqi olduğu təqdirdə cədvəl qurun, daha sonra hadisələri elə bir əyani və emosional məzmununda maksimallaşdırın və yerləşdirin ki, prodüser öz cədvəlini rahatca hazırlasın.

⁴¹ Bu qaydaların müəllifi özünü gizli saxlamaq istəyir.

Qayda #5. Xəbəərə dəyər və gözə çarpan olacağını düşündüyünüz öz hərəkətinizin bir fəaliyyət və ya işini mətbuata mümkün qədər öncədən xəbər verin. Ümidləri şışirtməyin. Yazılı məlumatlara etibar etməyin. Mümkün olduğu təqdirdə, telefonla əlaqə saxlayın. Nə vaxt, harada, niyə və kimlə nə baş verməsi barədə dəqiq, yığcam və tam məlumat toplayın. Xüsusilə də televiziya heyəti üçün vacib olan dünyəvi loqistik və mexaniki məlumatları mətbuata çatdırmağı unutmayın.

Lazım olduğu təqdirdə, ikinci dərəcəli brifinqlər təklif edin və əsas şəxslərlərdən müsahibə alın.

Qayda #6. Yadınızda saxlayın ki, mətbuat sadəcə sizin deyil, rəqiblərinizin də fəaliyyətinə diqqət yetirir. Sizin hərəkət mətbuatı maraqlandıracaq rejimin məşğul olduğu və ya planladığı işlərdən xəbərdar ola bilər. Siz öz təhlükəsizliyinizi qoruyaraq bu məlumatları çatdırmalı və mənbələri gizli saxlamalısınız.

Qayda #7. Yadınızda saxlayın ki, müxbirlər və prodüserlər bu məlumatları öz rəislərinə satmalıdırlar və haqqında məlumat olmayan gizli, məzmunlu, əlaqəli və mühüm bir hadisə kimi bu faktları qeyd edərək daha da cəlb edici şəkllə salırlar. Əsas fiqurlar arasındakı bioqrafik təfəsilatlar və əlaqələri, o cümlədən, nəyisə daha da əhəmiyyətli edən maliyyə və biznes əlaqələri barədə məlumata sahib olmalısınız. Mümkünsə, məlumatın keyfiyyətini artırmaq üçün video lent təqdim edin.

Qayda #8. Jurnalistə təklif etdiyiniz video yazının başqasına nümayiş edilməməsi üçün ehtiyatlı olun. Təklif etdiyiniz məlumatın günü, yeri, məzmunu barədə tam və dəqiq məlumat təqdim edin. Materialı nümayiş etdirmək üçün qanuni hüququnuzun olduğuna, bu lentin televiziya da nümayişinin kiminsə həyatını təhlükədə qoymayacağına və sizə hüquqi iddia qaldırılmayacağına əmin olun.

Qayda #9. Heç bir zaman jurnalistə faydasız və yalan məlumatlar təqdim etməyin. Bundan qısa müddət ərzində fayda əldə edə bilərsiniz, lakin bu çox davam etməyəcək.

Qayda #10. Yadınızda saxlayın ki, müxtəlif şəbəkələr, media şirkətləri və xəbər xidmətləri ilə məşğul olanlar müxtəlif dinləyicilərlə əlaqə saxlayır, müxtəlif xəbər dövriyyələrinə, növlərinə və texniki tələblərə malikdir. Qeyri-adi və təcili vəziyyətləri çıxsaq, bu faktlar onlarla necə davranırsınıza, elə də görsənməlidir. Televiziya üçün qısa idman xəbərləri təqdim edən jurnalistlə 1500 sözdən ibarət hekayəni qeydə alan müxbirin hər birinin müxtəlif ehtiyacları var.

Xülasə

QHT yardımı və ya medianın bacarığı ilə xarici dinləyicilərə təsir göstərmək dinc hərəkətin müvəffəqiyyətinə nail olmaqda kritik ola bilər. Xarici qüvvələrlə qurulmuş əməkdaşlıq dinc hərəkətləri qanunilik, güc, imkanlar və dəstəklə təmin edir, lakin bu əməkdaşlıqlarda öhdəliklər qarşılıqlı olaraq yerinə yetirilməlidir.

On Dördüncü Fəsil

İclas və Təlim

Xoşagəlməz reallıq budur ki, silahlı münaqişəyə əvəz olaraq dinc mübarizəni izləməyə maraq, çox vaxt silahlı mübarizənin məğlubiyyətlə bitməsi və ya güclü araşdırmadan sonra silahlı mübarizənin uyğun seçim olmamasının təyinatından sonra yaranır. Aylar, illər və onilliklər ərzində silahlı mübarizəyə qoyulmuş sərmayə bir günə puç ola bilər və bu da dərk edilməlidir ki, zorakı mübarizələr düzgün seçim deyil, heç vaxt da olmayıb. Bu uğursuzluq kifayət qədər bacarıqlı olan insanlara görə deyil, bu cür insanların idarəsinin xaricində olan qüvvələrdən əmələ gəlir.

Zalım rejimə qarşı həyata keçirilən silahlı mübarizənin uğursuzluqla nəticələnməsi hazırkı dövrdə heç də təəccüblü deyil. Soyuq müharibənin bitməsi ilə əsas qüvvələrin öz maraqlarını düşmən qüvvələrindən gizlətmək üçün “müşəri”lərə artıq ehtiyacı yoxdur. Millətlər hazırda diqqətlərini siyasi sabit mühitdə daha effektiv həyata keçirilən iqtisadi maraqlarda cəmləyirlər.

Müxalifət qruplarını daha yaxşı idarə etmək və təzyiq altında saxlamaqda dəstək olan texnoloji inkişaf vasitəsi ilə hökumətlərdə kommunikasiya, kütlə idarəsi, intellektual məlumat toplanması və digər ölçülər kimi güc mərkəzləşməsinin artması silahlı qüvvələrin təlim, hərəkət və yerləşməsinə son dərəcə çətinləşdirir. Hətta demokratik cəmiyyətlərdə belə “terrorizmlə mübarizə” görünməmiş idarələrin və fərdlərin izlənməsinin - bir neçə il öncə ağlasığmaz əməl olaraq qələmə verilirdi - qəbul olunmasına gətirib çıxartdı. Avtoritar rejimlər üçün isə terrora qarşı mübarizə repressiya üçün daha geniş imkanlar yaradı. Terrorist adlandırılan

demokratiya yönlü müxalifət qrupları demokratik ölkələrdən müxaliflik pıçıltısı olmadan dövlətə qarşı terrora mövzu ola bilər.

Bu faktların demokratik mübarizə üçün silahlı mübarizəni qeyri-mümkün hala gətirməsi ilə bərabər, dinc mübarizənin iştirakçıları öz strategiyalarını necə həyata keçirəcəklərini dəyişmişlər. Nümunələrdən biri telefondan istifadədir. İndiki zamanda istənilən zəngi istənilən anda izləmək mümkündür. Bunun qarşısını almaq üçün isə yeganə üsul telefon batareyasını çıxarmaqdır. Dünyaca istifadə edilən kompüterlərə gəldikdə isə, hard diskdəki məlumatı tamamilə silməyin tək bir yolu onu yandırmaq və ya güclü elektro maqnit təsirə məruz qoymaqdır. Çəkilə əzilməsi belə, bəzi məlumatların kompüter mütəxəssisləri tərəfindən ələ keçirilməyəcəyinə təminat vermir. “Ləğv et” düyməsini basmaqla məlumatı sadəcə operatorun nəzərindən silmək olar, lakin hökumət agentinin nəzərindən silmək mümkün deyil. “Cookies”ləri yığışdırmaq ancaq onları kompüterə yerləşdirənin diqqətini çəkir. Kodlaşdırma proqramı vaxtında qırılmadıqda belə, ondan istifadə edənlərin diqqətinə səbəb olur.

Dinc mübarizə haqqında bir neçə kitab yazılıb. Filmlər, məqalələr, pamfletlərdən ibarət kitablar qeyri-zorakı mübarizəni araşdıran və ya artıq iştirakçısı olanlar üçün hədsiz dəyərli olsalar da, bəzən yetərli deyildirlər. Zamanla vacib faktor, bacarıq və biliklər tez bir şəkildə dəyişdirilməli olduqda, məsləhətçilər və təcrübəli rəhbərlər tələb olunur. Bu cür istəyi qəbul etmək möhtəşəm öhdəlikdir.

Effektiv Təlim Üçün İnsan Resurslarını Maksimallaşdırmaq

Strateji qeyri-zorakılıqla bağlı *A Force More Powerful* filminin qeyri-zorakı fəaliyyət sahəsinə ən böyük yardımını o idi ki, milyonlarla insana illər ərzində irəli sürülən məlumatları eşitmək

və görmək imkanı yaratdı: şiddət mübarizəsinə və ya güc üçün mübarizəyə effektiv alternativ vardır.

Ümumi olaraq, dinc mübarizəyə ictimai marağın artması ilə birlikdə, repressiv rejimə qarşı dinc mübarizənin istifadəsi üçün məlumat və təlimlərə olan tələbatın artdığını da müşahidə edirik. Heç bir təşkilat dinc mübarizənin mövzuları barədə təlim keçəcək qabiliyyətə sahib deyil. Bəzi təşkilatlar öz bacarıqlarını milli hərəkətlərin strateji tələblərinə görə inkişaf etdirirlər. Digərləri taktiki bacarıq və texnikaya, eyni zamanda da siyasi prosesdə aktivləşməsinin güc qazandırmaq üçün zəmini təşkil etməkdə gərəkli olan xüsusi bacarıqlara diqqət ayırırlar. Bu halda qeyri-zorakı fəaliyyəti dəstəkləyən hər hansı bir qrupun bu mövzu ilə əlaqədar təlim, seminar və tətbiqat işi keçməsi gözlənilən haldır.

Əsas Biliyi Standartlaşdırmaq

Sual yaranır: Standartlaşdırma deyərkən, dinc mübarizənin nəzəriyyə və tətbiqi üzərinə qurulmuş bacarıq və biliklərin paket halına gətirilməsi düşünülə bilərmi? Məlum olduğu kimi, qeyri-zorakı işlərlə bağlı bəzi anlayışlar və prinsiplər var ki, onların köməyi ilə daha yüksək əmək haqqı tələbi, insan hüquqlarının təqiblərinin müdafiəsi ilə bağlı tətillə hazırlaşmaq, o cümlədən, siyasi dəyişikliklər etmək üçün dinc hərəkət planlaşdırılır. Bizə o da məlumdur ki, bu kimi anlayış və prinsiplər mədəniyyət və millətə bağlı olmadan tətbiq edilə bilər. Belə ki, müharibənin hərbi prinsiplərinə hər yerdə rast gəlmək olar. Sözü gedən anlayış və prinsiplərin necə tətbiq olunması konflikt mühitinin xüsusi vəziyyətinə görə dəyişir. Lakin nəzəriyyə olduğu kimi qalır. Bəlkə də “əsas paket”in köməyi ilə dinc mübarizələrə aid mövzularla bağlı standart idrak strukturunu yaratmaq olar.

“Əsas paket”ə aid mövzular aşağıdakılardır:

Mübarizə üçün yekun və keçid hədəflərin seçilməsinin əhəmiyyəti. Aydın məqsədlərə sahib olmaqla, resurslardan daha yaxşı istifadə etmək olur. Bu ictimaiyyətə sadəcə nəyisə təsdiq etmək və ya iştirak etmək üçün səbəb vermir, eyni zamanda mübarizə zəminində rəhbərliyin faydalı cəhətlərini müəyyən etməyə yardım edir.

Qüvvələrin plüralistik təbiəti, mənbəsi və bu qüvvələrin “dəstək sütunları” olan təşkilatlar və qurumlarda ifadəsi.

Qüvvələrin plüralistik modeli, onun mənbəsi və “dəstək sütunları”nda necə ifadə olunduğunu bilmədən, heç bir fərd strateji olaraq qeyri-zorakı mübarizə haqqında düşünə bilməz. Dəstək sütunlarının güclü və zəif tərəflərinin ani “fotoşəkli”ni əldə etmək üçün xüsusi texnikalar və ya əməliyyat planlamasının daha dərin analizi davam edən təlim və kurslarda izah oluna bilər. 1-ci və 2-ci fəsilə bax.

Qeyri-zorakılıq topxanasının geniş zavodu və metodlarının göstərilməsi. Burada sadəcə mübarizə qrupları seçimlərlə təmin edilmir, eyni zamanda onun üzvlərinə təsir göstərərək, qeyri-zorakı fəaliyyətin nümayişdən daha çox məna kəsb etdiyi qeyd edilir. 4-cü fəsildə qeyd olunan Metodlar və Mexanizmlərə bax.

Qorxu və onun təsirlərinə üstün gəlmək texnikası. Diktatorları qüvvədə saxlamağın yolu ictimaiyyətə dəhşət yaşatmaqdır. Bu cəmiyyəti iflic edir, qorxudur və bölür. Təcrübələrə əsasən, texnikaların bəziləri qorxunun öhdəsindən gəlməkdə effektivdir. Məqsəd insanları qorxusuz etmək deyil, sadəcə qorxularına baxmayaraq, fəaliyyət göstərmələridir. Qorxu, 10-cu fəslə bax.

Təbliğatin əsasını göstərmək. Məlumat, məqsəd, çarçı və əks əlaqə anlayışı bu mühüm məsələ barədə fikirləşmək üçün konstruksiya təqdim edir. Psixoloji Əməliyyatlar adlı 9-cu fəsilə bax.

Dinc hərəkətlərin korlanması. Dinc hərəkətlərə ən dəhşətli təhlükə onların əksinə həyata keçirilən şiddət əməlləridir. Bu

fəaliyyət rəhbərliyin biliyi ilə planlaşdırılır və icra edilirsə, bu zaman dağıdıcı olacağı gözlənilir. “Xalq hərəkəti” qurulan zaman, cəmiyyətin müxtəlif sektorlarının dəstəyini qorumaq üçün əlavə məqsəd və hədəflərin qoyulması üçün təzyiqlər olacaqdır. Hər bir hərəkətin daşıyacağı qədər yükü olmalıdır. Əlbəttə, burada daimi “xarici qüvvə” qorxusu olur. Fraksiyaçı mübarizə hərəkət enerjisini dağıdır, rejimi bölmək və zəbt etməkdə ona yardım edir. Hərəkətin uğursuzluqla nəticələnməsinin əsas səbəblərindən biri də rəhbərlik qələbəni qazanmadan öncə qələbədən sonra qüvvələrini necə yerləşdiriləcəyi haqqında narahat olmasıdır. Qeyri-zorakı da olsa, müharibə müharibədir. Güclü rəhbərlik və nizam-intizama ehtiyac var. Diktatorluğu məhv etmək üçün yaxşı plan və icra edilən strategiya lazımdır. 12-ci fəsildə qeyd olunan dinc mübarizələrin korlanmasına bax.

Bilik və bacarığın mənbələrini müxtəlifləşdirmək Dinc mübarizəni düşünənlər və ya artıq onunla məşğul olanlar bacarıq və bilik təlimçilərini müxtəlifləşdirməkdə cəsarətli olmalıdırlar. Məsələn, müxtəlif kampaniyaları dəstəkləmək üçün işçilərin mobilizasiyasına ehtiyac varsa, strategiya planlayıcıları ən uyğun mənbə kimi təcrübəli həmkarlar ittifaqını görə bilərlər. Bu məqsədlə də, bu kimi təcrübəli təşkilatçılar təşkil olunan xüsusi sektorlardan olmalıdırlar - kənd təsərrüfatı, sənaye, xidmət və digərləri.

Dinc mübarizədə mühüm rol oynayan təbliğat və ya daha mədəni formada desək, media və məlumat elə əhəmiyyətlidir ki, onların təlimini uğurlu və peşəkar ictimai əlaqələr mütəxəssisləri keçməlidir. Dinc hərəkətlərdə mümkün insan resurslarının yarısı qadınlar olur. Bəzi cəmiyyətlərdə onlar ümumi iş qüvvəsinin vacib hissəsi deyillər. Bənzər mədəniyyət normalarına sahib ölkələrdən olan insanların dinc mübarizə təcrübəsi ilə qadınları fəallaşdırmaq və mübarizədə onlar üçün uyğun rollar təyin etmək mümkündür.

Xüsusi diqqət isə gənc sektora yönəldilməlidir. Hərbi mübarizələr kimi, dinc mübarizələrdə də ön planda gənclər olur. Sosial dəyişikliklər üçün aparıcı qüvvənin əsasını təşkil edən gənclərin öyrənəcəkləri çox şey vardır, əsasən də hərəkətin erkən vaxtlarında. Onlara sadəcə oxumaq üçün kitablar, taktika və rəhbərlik üçün fəaliyyət sexləri deyil, eyni zamanda, dinc mübarizədə iştirak etmiş digər təcrübəli gənclərlə onların qələbə və uğursuzluqlarını öyrənmək üçün görüş imkanı yaradılmalıdır. Şəxsi təcrübə özü yaxşı müəllimdir, lakin başqalarının təcrübələrindən öyrənməyin xərci azdır.

Yeganə üstünlük, tələbkara onun istədiyi bilik və bacarıqlarla bərabər, mümkün olan ən yaxşı təlim etdiyatlərini təqdim etməkdir. Bu o demək deyil ki, dinc mübarizə veteranları həmişə təlim və məşq keçəcək ən bacarıqlı kəslərdir.

Nələr Təlimçi və Məsləhətçiləri Effektiv Edir?

Məsləhətçi və təlimçilərin tələblərinə cavab vermək üçün bilik və təcrübəmiz olsa belə, biz əmin olmalıyıq ki, tələb olunan bilik və bacarıqların effektiv şəkildə ötürülməsi üçün təlimçi hansı keyfiyyətlərə sahibdir? Bu keyfiyyətlərdən bəziləri bunlardır:

Yaxşı dinləyici və müşahidəçi olmaq.

Məlumat ötürməyə verdiyimiz əhəmiyyəti məlumat almağa da verməliyik. Biliyə önəmli dəyər biçərək, qrup gözləntilərini qiymətləndirərək və təqdim olunan mövzunun uğurla izah olunub olunmadığını bilmək üçün əks-əlaqə toplayaraq qiymətli zaman əldə etmək olar. Təcrübəli təlimçilər və məsləhətçilər öz kütlələri ilə göz əlaqəsi saxlamağın və bədən dilinin əhəmiyyətini yaxşı bilirlər. Fasilə zamanı təlimçi və məsləhətçi köməkçiləri təqdimat tərzinə dəyişikliklər etmək üçün qruplardan şərhlər toplamaqla, başa düşülməyən mövzulara yenidən nəzər salmaqla və ya qrupun diqqətini daha çox cəlb etmiş başqa bir mövzuya keçməklə effektivliyi artırabilirlər. Təlimçi və ya məsləhətçinin bütün verilən zamanı öz səsi ilə doldurması zəruri deyil. Geriyə qalan

səssizlik dəqiqələri digərlərinə danışmaq imkanı yarada bilər ki, bu zaman ərzində söylənilənlər təlimçinin dedikləri qədər və ya daha çox əhəmiyyətli ola bilər.

Biliyə qiymət verməyi əsas alaraq, Dr. Cin Şarp 1992-ci ildə Myanmada, Manerplavdakı Cunqliya qərargahında fəaliyyət göstərən Myanmalı əks qruplara baş çəkir. Qrup dinc mübarizə strategiyasının mövzuları haqqında yenidənəbilənmişdir. Dr. Şarp kolle-cin bir tələbəsi ilə tanış oldu. Professor *Dinc Mübarizə Siyasəti* adlı üç cildli işinin xüsusi mövzuları ilə bağlı müzakirələrə başladı. O bu kitabları bir ildən çox olardı ki, oxumuşdu.

Məsləhətçinin tələb edilməsi və peyda olması arasındakı zaman aralığında çox şey baş verə bilər. Ona görə də ilkin gündəlik təlimin keçiriləcəyi qrup və ya qruplara vəziyyətin ümumi görünüşünü təmin etməkdir. Təlimlərin məqsədlərində tutduqları “HÖK”lənmiş (hadisələrlə ötüb keçmək) ola bilər və ona görə də yeni keyfiyyətlər təyin edilməlidir. Mövzunu nəzərdən keçirdikdən və təlimçinin bunlardan hansına müraciət edəcəyini təyin etdikdən sonra təlim gündəliyi yoxlanılır. Ümumi tələbin mövzuları ilə bağlı qeydlər qruplara təqdim olunur. Müxtəlif məsləhətçilər tələb edən mövzular yalnız o sahədə peşəkarlığın var olduğu kəslərə yönəldilməlidir.

Müxtəlif mədəniyyətli kommunikasiyalarda həssas olmaq.

Bütün təlimçilərin dəyər verməsi lazım olan bəzi əsaslar mövcuddur. Məsələn, tələbələr öz təcrübələrindən və mühitdən asılı olaraq, təqdim olunan məlumatı inkişaf etdirir. Bu mövzu ilə bağlı misallar istifadə edərək təlimçi prosesi sürətləndirə bilər. Çox vaxt tərcüməçilər mövzu ilə bağlı az biliyə sahib olur, ona görə də tərcüməçinin “müəllimlik” etməməsi üçün ciddi qaydalar qoyulmalıdır. Bir hadisədə təlimçi tələbələrin istifadə etdiyi dili bilirdi, lakin bu bacarığını tərcüməçiyə bildirməmişdi. Tərcüməçi

də bu mövzuda özünü rahat hiss edərək, təlimçinin dediklərindən daha çox öz düşüncələrini paylaşmağa başlamışdı. Həmin tərcüməçi dərhal dəyişdirilmişdi!

Hazırlanan dərs planından əlavə mövzu haqqında məlumatla sahib olmaq.

Bu xüsusiyyət təlimçilər suallara cavab verərkən və təlim məqsədlərini möhkəmləndirərkən əhəmiyyətlidir. Bu “təlimçiye təlim ver” proqramlarında ciddi əskiklikdir. Təcrübələr göstərir ki, bir-iki təkrardan sonra, müəllim dərs planından kənar suallara cavab verə bilmir. Buna görə də, təlimçilərin peşəkar səviyyədə tərcümə olunmuş mənbələrdən istifadə etmə imkanı olmalıdır və bu mövzulardan yoxlanılmalıdır. Eyni zamanda, hər hansı bir sahənin peşəkarının belə bir qeydi var, “Mən bu sualın cavabını bilmirəm. Qoyun bir az fikirləşim və sizə deyəcəm”.

Təlimin necə baş verdiyini anlamaq.

Oxumaq, dinləmək və fəaliyyətlə (və ya kombinasiya şəklində) əldə olunan məlumat təsdiqlənmədiyi üçün, məntiqli fikir odur ki, insan kitab və mühazirələrdən əldə etdiyi məlumatla biliklərini möhkəmləndirməlidir. Buna görə də təlimçilər öz şərhlərini əyani materiallarla möhkəmləndirməli və praktiki tapşırıqlar təqdim etməlidirlər. Yaşlı Ordu Təlimçisinin bütün rəhbərlərin istifadə edəcəyi əla bir sözü var idi: “Onlara nə barədə danışacağını de, danış, daha sonra isə nə barədə danışdığını de”.

Təlimçi sadəcə konsultasiya tələb edən qrup haqqında məlumatla sahib olmamalı, eyni zamanda bu qrupun hərəkətdə nə ilə məşğul olacağını bilməlidir. Yəni, ona aydın olmalıdır ki, təlim kənarda qalmış bir qrup, ya müxalifətin (etirazın) əsas axını üçündür. Hərəkətin yaşca böyük rəhbərlərindən təsdiq və fəal dəstək almaq çox yaxşı bir göstəricidir. Əgər görüş təyin oluna bilsə, təlimçi iştirakçıları digər konfliktlərdəki qeyri-zorakı

fəaliyyətin nəzəri və tətbiqi cəhətləri ilə bağlı ümumi anlayışla təmin edə bilər. Dinc fəaliyyətin mümkünlüyü barədə şübhə varsa, hərəkətin hörmət etdiyi şəxslərin dəyərləndirmə edə bilməsi üçün “ilkin layihə” təqdim etmək uyğun görülür. Daha sadə desək, rəhbərlik dinc mübarizənin seçim olduğuna inandırılmayıbsa, hərəkət öz hədəflərini həyata keçirmək üçün insan resurslarını və maliyyə ehtiyatlarını ala bilməyəcək.

Dinc fəaliyyətin yaratmış olduğu təhdid miqyasının müxalif liderlərdən öncə, diktator rejim tərəfindən tanınması qeyri-adi bir hal deyil. Ona görə də, ehtiyatlı davranmaq üçün heyətin ilkin təlim keçmə mərhələsi ictimailəşdirilməməlidir. Həmçinin, təlimçilərin təlim keçən şəxslərin adlarını bilməsi də zəruri deyil. Bəzi hallarda, təlimə gələn zaman tələbələrin özlərini “nom de guerre” (yanlış ad) kimi təqdim etməsi ağıllı tədbir olardı, belə ki, onların həqiqi adları rəhbərə və əvvəllər görmədikləri gənc tələbələrə bilinmir.⁴²

Şərait icazə verdikdə, təlimçilər və məsləhətçilər elə yerləşdirilməlidir ki, ictimailəşmə dərslərindən kənarda da baş versin. Təlimçilərlə hər zaman asanlıqla əlaqə yaradılmalıdır. “Dərstdən kənar” saatlarda bilik paylaşımı çox zaman effektiv olur.

⁴² Müəllif “Otello”, “Zulu”, “Romeo” və “Con Kennedy” adlı tələbələrin olduğu sinfi xatırlayır. Hücrə burada “ilan qatili” mənasında işlənir ki, buradakı şəxsin bir gündə altı qətli vardı.

ƏLAVƏ

DİNC MÜBARİZƏ METODLARI

Dinc etiraz və inandırma metodları

Rəsmi bəyanatlar

1. İctimai nitqlər
 2. Etiraz və ya dəstək məktubları
 3. Təşkilatlar və təsisatlar tərəfindən qəbul olunmuş bəyannamələr
 4. İmzalanmış ictimai bəyanatlar (tanınmış adamlar tərəfindən)
 5. İttiham və məqsəd bəyannamələri
 6. Qrup və ya kütlələrin müştərək ərizələri
- Daha geniş auditoriya ilə əlaqələr
7. Şüarlar, karikaturalar və rəmlər
 8. Bayraqlar, afişalar, əyani vasitələr
 9. Vərəqələr, broşürlər və kitablar
 10. Qəzet və jurnallar
 11. Lent yazıları, radio və televiziya
 12. Hava və yer reklamları (təyyarənin üzərində yazma), (torpaqda şumla yazma, bitkilərin əkilməsi ilə yazma, daşlarla yazma və s.)

Qrup təmsilolunmaları

13. Nümayəndə göndərmələr
14. Ələsalma (gülüşdoğurucu) mükafatlar
15. Qrup halında lobbiçilik
16. Piketlərin keçirilməsi
17. Yalançı seçkilər

Rəmzi ictimai aksiyalar

18. Bayraqların və rəmzi rənglərin nümayişi
19. Rəmlərin əyində gəzdirilməsi
20. İbadət və itaət etmə

İİ HISSƏ,

Dinc Aksiyaların Metodları

21. Rəmzi hədəflərin təqdim edilməsi
22. Etiraz soyunmaları
23. Şəxsi əmlakın dağıdılması
24. Rəmzi işıqlar (Lampalar, fonarlar, və sairə işıqlandırıcı cihazlar)
25. Portretlərin nümayişi
26. Etiraz rəsmləri
27. Küçələrin yeni işarə və adlarla bəzənməsi
28. Rəmzi səslər
29. Rəmzi olaraq torpaqların “zəbt edilməsi”
30. Kobud jestlər

Fərdlərə təzyiqlər

31. Məmurların daban-dabana “izlənməsi”
32. Məmurların ələ salınması
33. Əsgərlərlə qardaşlaşma
34. Gecələr keşikdə durma

Drama və musiqi

35. Yumoristik parodiyalar və kobud zarafatlar
36. Pyes və musiqi tamaşaları
37. Mahnı oxuma

Hərəkətlər

38. Marşlar
39. Paradlar
40. Dini hərəkətlər
41. Zəvvərliq
42. Maşın korteji

Ölənlərə ehtiram

- 43. Siyasi matəm
- 44. Lağlağı dəfnlər
- 45. Nümayişkəranə dəfnlər
- 46. Dəfn yerlərinə ziyarət

İctimai yığıncaqlar

- 47. Etiraz və ya dəstək yığıncaqları
- 48. Etiraz mitinqləri
- 49. Gizli etiraz mitinqləri
- 50. Müzakirə xarakterli seminarlar

Geri çəkilmələr və imtinalar

- 51. Nümayişkəranə tərk etmələr
- 52. Susmalar
- 53. Şan-şöhrətdən imtina
- 54. Arxa çevirmə

İCTİMAİ ƏMƏKDAŞLIQDAN İMTİNA METODLARI

Adamların cəmiyyətdən qovulması (ostrakizm)

- 55. İctimai boykotlar
- 56. Seçilmiş ictimai boykotlar
- 57. Ər-arvad borcunu yerinə yetirməkdən imtina (Lisistat üzrə)
- 58. Məsciddən, ibadətgahlardan (kilsədən) uzaqlaşdırılma
- 59. Dini ibadətin dayandırılması

İctimai hadisələrdən,

ənənələrdən və təsisatlarla əməkdaşlıqdan imtina

- 60. İctimai və idman fəaliyyətlərinin dayandırılması
- 61. İctimai işlərin boykot edilməsi
- 62. Tələbə tətilləri

63. İctimai itaətsizlik

64. İctimai təsistatlarda üzvlükdən imtina və geri çəkilmə

İctimai sistemdən geri çəkilmə

65. Evdə qalmalar (çölə çıxmaqdan imtina)

66. Şəxsi olaraq əməkdaşlıqdan tam imtina

67. Fəhlələrin qaçışı (iş yerlərini kütləvi tərk etmələr)

68. Sığınacaqda gizlənmə

69. Kollektiv şəkildə yox olmalar

70. Etiraz miqrasiyaları (hicrət)

İQTİSADİ ƏMƏKDAŞLIQDAN İMTİNA METODLARI İQTİSADİ BOYKOTLAR

İstehlakçıların aksiyaları

71. İstehlakçıların boykotu

72. Boykot edilmiş malların istehlak ediməsindən imtina

73. Asketizm (sərtlik) siyasəti

74. İcarə haqqını ödəməkdən imtina

75. İcarəyə götürməkdən imtina

76. Milli istehlakçıların boykotu

77. Beynəlxalq istehlakçıların boykotu

Fəhlə və istehsalçıların aksiyaları

78. Fəhlələrin boykotu

79. İstehsalçıların boykotu

Vasitəçilərin aksiyaları

80. Təchizatçı və vasitəçilərin boykotu

Sahibkarların və idarələrin aksiyaları

81. İş adamlarının boykotu

- 83. Lokautlar (sahibkar tərəfindən istehsalın dayandırılması)
- 84. Sənaye dəstəyindən imtina
- 85. İş adamlarının “ümumi tətili”
- 82. Əmlakın satılması və ya icarəyə verilməsindən imtina

Maliyyə resursları sahiblərinin aksiyaları

- 86. Bank depozitlərinin geri alınması
- 87. Qonararları, haqları və vergiləri ödəməkdən imtina
- 88. Gəlirlərin və borcların ödənilməsindən imtina
- 89. Pulların və kreditlərin ayrılmasının şərtləşdirilməsi
- 90. Gəlir vergilərinin ödənilməsindən imtina
- 91. Dövlətin pulundan imtina
- Hökumətin aksiyaları
- 92. Daxili embarqo
- 93. Ticarət edənlərin “qara siyahı”sının hazırlanması
- 94. Beynəlxalq satıcıların embarqosu
- 95. Beynəlxalq alıcıların embarqosu
- 96. Beynəlxalq ticarət embarqosu

İQTİSADI ƏMƏKDAŞLIQDAN İMTİNA METODLARI TƏTİL

Rəmzi tətillər

- 97. Etiraz tətili
- 98. Gözlənilməz tətil (xəbərdarlıqsız tətil)
- 76 Kənd təsərrüfatı tətilləri
- 99. Kəndlilərin tətili
- 100. Kənd təsərrüfatında çalışanların (Ferma işçilərinin) tətili

Xüsusi qrupların tətilləri

- 101. Məcburi işdən imtina
- 102. Məhbusların tətili

103. Peşə sahiblərinin tətili

104. Sənətkarların tətili

Adi sənaye tətilləri

105. Təşkilati tətillər

106. Sənaye tətilləri

107. Həmrəylik tətili

Məhdud tətillər

108. Müfəssəl tətillər

109. Növbəli tətillər

110. İşin sürətinin azaldılması

111. Ciddi təlimat üzrə iş

112. “Xəstəlik” üzündən işə çıxmamama

113. İstefa ilə tətil

114. Məhdudlaşdırılmış tətil

115. Seçki tətili

Çoxsahəli tətillər

116. Yayılan və ümumiləşən tətillər

117. Ümumxalq tətili

Tətillər və iqtisadi müəssisələrin, idarələrin fəaliyyətinin dayandırılmasının kombinasiyası

118. İşin və ticarətin etiraz əlaməti olaraq dayandırılması

119. Bütün İqtisadi fəaliyyətin dayandırılması

SİYASİ ƏMƏKDAŞLIQDAN İMTİNA METODLARI

Hakimiyyətin rədd edilməsi

120. Hakimiyyətə sadıq qalmaqdan geri çəkilmə və imtina

121. İctimai dəstəkdən imtina

122. Müqaviməti təbliğ edən ədəbiyyat və nitqlər

Vətəndaşların hakimiyyətlə əməkdaşlıqdan imtina etməsi

- 123. Qanunverici orqanların boykot edilməsi
 - 124. Seçkilərin boykot edilməsi
 - 125. Dövlət idarələrində işə düzəlməyi və dövlət vəzifələrini tutmağı boykot etmə
 - 126. Dövlət idarələrini, agentliklərini və başqa orqanlarını boykot etmə
 - 127. Dövlətin təhsil təsisatlarından çıxma
 - 128. Dövlətin dəstəklədiyi təşkilatların boykot edilməsi
 - 129. Mühafizə orqanlarına dəstək verməkdən imtina
 - 130. Küçə xətlərinin və özünə məxsus şəxsi əmlak işarələrinin pozulması
 - 131. Təyin olunmuş məmurları qəbul etməkdən imtina
 - 132. Mövcud təsisatların buraxılmasından imtina
- Vətəndaş itaətsizliyinin alternativləri**
- 133. Könülsüz və asta təbəçilik
 - 134. Bilavasitə nəzarətin mövcud olmadığı halda tabesizlik
 - 135. Xalqın tabesizliyi
 - 136. Gizli tabesizlik
 - 137. Yığıncaq və ya mitinqlərdə dağılışmaqdan imtina etmə
 - 138. Oturaq tətıl
 - 139. Hərbi qulluqdan və deportasiyalardan imtina
 - 140. Gizlənmə, qaçış və saxta şəxsiyyət vəsiqələrinin hazırlanması
 - 141. “Qeyri-legitim” qanunlara vətəndaşların itaətsizliyi

Dövlət məmurlarının aksiyaları

- 142. Hökumət müşavirlərinin, nümayəndələrinin kəməyindən imtina
- 143. Əmr və məlumatların ötürülməsinin əngəllənməsi
- 144. İdarələrin işini ləngitmə və əngəl törətmə
- 145. İnzibati əməkdaşlıqdan ümumi imtina
- 146. Hüquqi əməkdaşlıqdan imtina

147. Düşünülmüş şəkildə effektivliyin yaradılması və icra orqanları ilə əməkdaşlıqdan imtina
148. Qiyam

DAXILI HÖKUMƏT AKSIYALARI

149. Qanuni (güya) yayınma və gecikmə
150. Aşağı hökumət orqanları ilə əməkdaşlıqdan imtina etmə

BEYNƏLXALQ HÖKUMƏT AKSIYALARI

151. Diplomatik və digər nümayəndəliklərdə dəyişiklik
153. Diplomatik tanınmaların dayandırılması
154. Diplomatik əlaqələrin pisləşməsi
155. Beynəlxalq təşkilatlardan çıxma
156. Beynəlxalq təşkilatlarda üzvlükdən imtina
157. Beynəlxalq təşkilatlardan çıxarılma
152. Diplomatik hadisələrin gecikməsi və təxirə salınması

BEYNƏLXALQ MÜDAXİLƏ METODLARI

Psixoloji müdaxilə

158. Özünü təbii fəlakətlərin güdazına vermək (özünü yandırma, özünü boğma)
159. Aclıq
a) mənəvi təzyiq aclığı
b) aclıq aksiyası
c) Satyaqraha (Mahatma Gandi tərəfindən işlədilən sözdür, onu “dinc üsullarla həqiqət axtarışı” kimi başa düşmək olar) ruhunda oruc tutma
160. Əks məhkəmə (müttəhimin məhkəmədən ittihamçı tərəfi günahlandırmaq üçün istifadə etməsi)

161. Dinc yolla opponentin psixoloji cəhətdən haldan salınması
Fiziki müdaxilə
162. Oturaq tətıl
163. Ayaq üstə tətıl
164. İctimai nəqliyyatdan düşməmə
165. İrsi ayrı-seçkilik zamanı seqreqasiya edilmiş çimərliklərdən istifadə edilmə
166. Yerində addımlama
167. Seqreqasiya olunmuş məscit və kilsələrdə ibadət etmə (dini tətıl)
168. Dinc marşlar
169. Dinc hava uçuşları (opponetlərin nəzarətində olan ərazilərə dinc hava uçuşları)
170. Qadağan olunmuş zonalara dinc müdaxilə
171. Opponentin işlətdiyi zora qarşı öz bədəni ilə dinc üsullarla maneələr törətmə (psixoloji təsir)
172. İşlədilən zora qarşı öz bədəni ilə dinc üsulla sipər çəkmə (fiziki təsir)
173. Dinc işğal

İctimai müdaxilə

174. Yeni sosial-ictimai modellərin qurulması
175. Yerlərin, mənzillərin, binaların həddən artıq doldurulması
176. Yolların bağlanması
177. Dayanmadan nitq söyləmə
178. Küçələrdə özfəaliyyət partizan səhnələrinin tamaşaya qoyulması
179. Alternativ ictimai təsisatlar
180. Alternativ rabitə sistemi

İqtisadi müdaxilə

181. Əks tətıl

- 182. Oturaq tətıl (iř qurtarandan sonra da iř yerini tərک etməmək)
- 183. Dinc torpaq iřğalı
- 184. Blokadanı yerinə yetirməyə itaətsizlik göstərmək
- 185. Siyasi motivli saxta pul əskinaslarının hazırlanması
- 186. Strateji vacib malların xəbərdarlıq formasında kütləvi şəkildə alınması
- 187. Əmlakların iřğalı
- 188. Damping (ucuz ixrac etmə)
- 189. Seçilmiş himayə (xüsusi olaraq seçilmiş firma və idarələr üzərində nümayişkarənə himayədarlıq)
- 190. Alternativ bazarlar
- 191. Alternativ nəqliyyat sistemləri
- 192. Alternativ iqtisadi təsisatlar

Siyasi müdaxilə

- 193. İnzibati sistemlərin daha çox yüklənməsi
- 194. Gizli agentlərin ifşa olunması
- 195. Həbs olunmağa çalışmaq
- 196. “Neytral” qanunlara vətəndaşların tabesizliyi
- 197. Əməkdaşlıqdan imtina edərək iřə davam etmə
- 198. İkili suverenlik və paralel hakimiyyətin yaradılması

